

politic'
ZATVORENIK

GODINA XXIII. - SVIBANJ/LIPANJ 2014.

BROJ **258**

Kako su
uništavani
grobovi
"okupatora i
narodnih
neprijatelja"

Suvremeni
zagrebački
Srbobran o
Mili Budaku

Od Imotskoga
preko Bleiburga
do Vršca

Ivan Gabelica:
U mračnim
ćelijama

Dokumenti,
sjećanja i
svjedočenja

politički **ZATVORENIK**

**GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

PREDSEDJEDNIK DRUŠTVA
Mr. sc. Marko Grubišić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Josip Ljubomir Brdar, Ivan Gabelica,
Andelko Mijatović, Alfred Obranić,
Andrija Vučemil

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREĐENIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb

Masarykova 22/IV

tel: 01/ 487 2433

e-mail: hdpz-zagreb@hdpz.t-com.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: **Europa** 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

IBAN HR0525030071100009317 kod
SBERBANK d.d.Zagreb, a za devizne
uplate isti IBAN i BIC VBCRHR22
također kod SBERBANK d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/ 48 72 433
srijedom od 9.00 do 13.00 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

<http://www.hdpz.t-com.hr>

NOVI REKTOR NA STAROJ ADRESI, TO NE ĆE IĆI?

Od prethodnog je broja prošlo nešto više od dva mjeseca. Događanja je bilo mnogo, promijenilo se nije ništa. Nacija se ovih dana čini zadovoljnom, jer se bavi svjetskim nogometnim prvenstvom. Pišem ovaj uvodnik na dan kad igramo s Meksikom, a kad časopis bude pred čitateljima, već odavno će se znati rezultat ne samo te utakmice, nego i najmanje jedne kasnije, ako Bog dade da te kasnije bude. No, pobjedama koje možda ostvarimo na nogometnome polju, Hrvatska ne će pobijediti depresiju u kojoj se nalazi zbog stvarnih nagomilanih problema, zbog kojih više na ulici ne srećemo nasmijane ljude.

Ako pobjeda i Brazilu bude, ipak ćemo osjećati gorčinu zbog toga što je ona plaćena kaznom jednomu mladom čovjeku, koji je kaženjen zbog toga što je, nošen samo rodoljubljen, izjavio tri riječi koje su jedino u Hrvatskoj fatalne: Za dom spremni! A otac Josipa Šimunića došao je iz Australije kako bi svom sinu kazao da je ponosan što se ne odriče vlastite baštine.

Dogodilo se ovih dana ipak nešto dobro, veličanstveno! Iz tamnice se vratio Dario Kordić! Koliko sam mogao steći dojam onog dana na Plesu, vratio se s obnovljenom energijom. To me je posebno obradovalo, jer je uvijek nakon dugogodišnje robije najbitnije stanje duha. Kazao je kako je u nošenju križa bilo teških postaja. Strah me je njegove odluke da se u budućnosti kani boriti za potrebe malog čovjeka, jer je u hrvatskome političkom košmaru lako zalutati ili potrošiti se. Onima koji Hrvatskoj žele dobro zato treba preporučiti oprez. A njegov je povratak događaj prvoga reda, čak i bez obzira na onoga pojedinca koji je u aerodromskoj zgradiji napravio incident. Jedino što ga je pomutilo bila je nazočnost istih onih koji su Kordića davne 1997. otpremili u Haag, uvjeravajući ga da će postupak kratko trajati.

A uz novoizabrane europarlamentarce, nedavno je izabran i novi rektor Zagrebačkog sveučilišta! Zašto se tomu veselim? Zato što će i novi rektor imati prigodu da sa svojim kolegama u inozemstvu komunicira s adresom koja nosi ime zločinka. Budući da je novoizabrani rektor Boras najavio povratak Sveučilišta temeljnim biblijskim vrijednostima, treba vidjeti hoće li se napokon naći netko tko stoluje u zgradici na Trgu maršala Tita, da neumorne aktiviste udruge Krug za trg i nas bivše hrvatske političke uznike primi, te nam dade potporu u zahtjevu da se ime zločinka, u skladu s rezolucijama Parlamentarne skupštine Vijeća Europe, ukloni s javnih površina. Ne mogu biblijske vrijednosti cvjetati na trgu kojim se slavi zločinu!

Kad sam u prethodnom broju *Političkog zatvorenika* predviđao tko će biti sljedeći udbaški putnik na letu prema Münchenu, dogodilo se da je taj preminuo. Zato ću se ovog puta suzdržati od predviđanja. Koliko znademo, na prste jedne ruke mogu se nabrojiti pripadnici zloglasne jugoslavenske tajne službe koji su svoje grijehe priznali i za njih se pokajali. Jednoga od njih, koji se je obvezao na bilo koji oblik pokore, biskup Košić odriješio je od grijeha. Da je takvih pokajnika bilo više, onda nam ne bi ni trebala lustracija, ta moralna, ali i ne samo moralna potreba hrvatskoga društva.

Mr. sc. Marko GRUBIŠIĆ
predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika

Slika na naslovnoj stranici: Na zagrebačkom je Mirogoju 1919. podignut spomenik Palim hrvatskim vojnicima u Prvom svjetskom ratu 1914. - 1918. autora Vanje Radauša. Ovaj natpis besramno su obrisale čete krilatih anđela kad su u srpnju 1945. sletjele na Mirogoj. Sljedećih pedeset godina spomenik je bio bez natpisa, pa mnogi nisu znali da to nije jedan od bezbrojnih spomenika jugoslavenskim partizanima, već spomenik palim hrvatskim vojnicima. Natpis je 1995. godine obnovila udruga ratnih veterana Hrvatski domobran.

VLADA I OPORBA

Jedan od elemenata po kojima se državnici razlikuju od političara jest i njihov odnos prema onima koji su u opoziciji. Političaru je do vlasti zbog onoga što ona donosi na kratke staze, državniku do ostvarenja dugoročnih, trajnih ciljeva. Zato je prvomu opozicija samo na smetnju i on je želi progutati i uništiti; zato drugi znade da se trajni ciljevi ne mogu postići ako se za njihov minimum ne pridobije i opozicija.

Poput državnika, razborit političar znade da i opozicija sudjeluje u vođenju državne politike, i znade da ima mnoštvo situacija u kojima opozicija preuzima bar prividno glavnu ulogu. Takvim primjerima povijest obiluje. Jedan od poznatijih je pruski iz 1867. godine.

Kad je Napoleon III., kojega će povijest upamtiti pod podrugljivim nadimkom Napoleon Mali, spomenute godine od Bismarcka tražio da Pruska ispunji zadani riječ i Luksemburg prepusti Francuskoj kao naknadu za njezinu neutralnost u lanjskome pruskom ratu s Austrijom, „željezni kancelar“ nije htio prerano produbljivati spor s Francuzima.

No, umjesto da se pokaže nevjerodstojnim i Francuskoj prepusti odluku o tome kad će započeti rat (te tako ugrozi i njemačko ujedinjenje), stvar je prividno prepustio oporbi: pogodio se s oporbenim prvakom, liberalom Rudolfom von Benningsenom da ovaj u Reichstagu zametne oštru kampanju protiv kancelara. Sloveći za najboljega gornjnika u Pruskome zastupničkom domu i u Parlamentu Sjevernonjemačkog saveza, Benningsen se je okomio na Bismarcka i tako mu omogućio da, pozivajući se na unutarnjopolitičke razloge i pritisak domaće javnosti, iznevjeri obećanja dana Francuskoj i tako sam izabere trenutak kad će se s njom obračunati.

Povijest moderne hrvatske samostalne države, nažalost, bilježi samo protivne primjere. Kad je izbio hrvatsko-bošnjački sukob, uvjetovan velikosrpskom agresijom i spletama nemalog dijela tzv. međunarodne zajednice, nikomu na hrvatskoj strani nije palo na pamet da bi se u državnome interesu poslužio političkim grupacijama koje su pripadale pravaškome spektru i odatile ponijele političku baštinu, sentimente i uvjerenja koja su otvarala i drugačije perspektive. Ne, tu je oporbu trebalo smrviti, razdrobiti i uništiti kako bi se osigurala bipolarnost političkoga sustava koja je jamčila dug ostanak na vlasti (i koja je, inače, jedan od krupnijih problema zapadnoga čovjeka).

Kad nas se tlačilo Ustavnim zakonom o suradnji s međunarodnim kaznenim sudovima, nismo znali svoje negodovanje i otpor objasnjavati unutarnjopolitičkim razlozima, nezadovoljstvom građana i još uvjek brojnim izbjeglicama i prognanicima. Ne, mi smo se natjecali u servilnosti i *kooperativnosti*, proglašavajući lunaticima, malne državnim neprijateljima, onu šačicu zastupnika koja je u Hrvatskome državnom saboru glasovala ne protiv međunarodne suradnje, nego protiv političke i pravne kapitulacije kakvu je tekst Ustavnoga zakona i pravno i stvarno predstavlja.

Kad nas se pritiskalo da Sloveniji odstupimo dio državnoga teritorija kao cijenu za nastavak pregovora s Europskom unijom, onda je Ivo Sanader – božanstvo za članove svoje stranke, a neosporivi ljubimac uglavnom korumpirane *yavne inteligencije* i tzv. neovisnih medija – navodno zbog toga podnio ostavku. Nije mu na pamet pao primjer onoga što će u povijest ući pod nazivom „splitska riva“, događaj koji je baš njega doveo na vlast. (Račan se je toga, doduše, dosjetio kad se je suprotstavio izručenju generala Bobetka!) A da je slovenska ucjena doista bila razlog Sanaderove ostavke, i da je umjesto povlačenja s čela vlade te faraonskog prepustanja i vlade i stranke gospodi čiji su intelektualni domet broševi i traženje autograma od Baracka Obame (tko ju je ovlastio da se tako ponizi?!), da je, dakle, tada taj Sanader hrvatskoj javnosti otvoreno kazao s čime smo suočeni, onda bi i naš politički život postao zdraviji, a pritisak opozicije i negodovanje javnosti onemogućili bi poraz.

A ne čini se da i među današnjim pretendentima na državno vodstvo postoje oni koji su svjesni da oni koji drugačije misle ne moraju biti na smetnju, nego da baš zbog toga mogu koristiti vladinim ciljevima. Uz uvjet da vlada uopće znade što – pored naslonjачa i službenih vozila – zapravo hoće...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

PAUČINA.....	2
<i>Josip Ljubomir BRDAR</i>	
OBLJETNICA MACELJSKOG ZLOČINA...4	
<i>Damir BOROVČAK</i>	
EKSHUMACIJA HRVATSKIH ŽRTAVA U KRŠU - KOSINJ.....	7
<i>Ivan VUKIĆ</i>	
NAŠ NUTARNJI SVIJET (19.)	12
<i>Maja RUNJE, prof.</i>	
SAVJET LIJEČNIKA.....	12
<i>Dr. Drina BLAŽEKOVIC SOJČIĆ</i>	
TRAGANJE ZA SLIKOM IZVORNOGA KRŠČANSTVA.....	17
<i>Dr. Vjeko Božo JARAK</i>	
SJEĆANJE NA BLEIBURG I KRIŽNI PUT U DUBROVAČKOME KRAJU	21
<i>Tomislav BJELOPERA</i>	
O LJUDIMA I ŽIVOTU PREMA KNJIŽEVNOM DJELU MILE BUDAKA (9.)	23
<i>Maja PAVELIĆ RUNJE</i>	
ODLUKA O UKLANJANJU GROBALJA I GROBOVA "OKUPATORA" I "NARODNIH NEPRIJATELJA" MINISTARSTVA UNUTARNJIH POSLOVA DF JUGOSLAVIJE OD 18. SVIBNJA 1945. (II.)	29
<i>Dr. sc. Vladimir GEIGER,</i>	
U MRAČNIM ĆELIJAMA	35
<i>Ivan GABELICA</i>	
OD BLEIBURGA DO VRŠCA.....40	
<i>Ante ČELAN GAGANIĆ</i>	
ZATOČENICI SRPSKOG LOGORA U KNINU.....46	
<i>Ivan VUKIĆ</i>	
IN DIESER AUSGABE	59
IN THIS ISSUE	60

PAUČINA

Piše:

Josip Ljubomir BRDAR

Prisjećam se jednoga davnog školskog sata iz osnovne škole ili gimnazije, kad smo iz književnosti obrađivali **Miroslava Krležu**. Netko je pri tome postavio pitanje, kako to da Krleže „danas ništa ne piše“. Nastavnica se brzo snašla i odgovorila da je M. Krleža bio svjedok jednoga turobnog i dramatičnog vremena, a takva situacija bila mu je idealan materijal za kritičko demaskiranje zločina i društvene nepravde. Danas, nastavila je učiteljica, kad živimo u pravednom i socijalističkom društvu, Krleža nema o čemu kritički pisati.

Sjetio sam se te prigode, jer sam u njeni da nešto napišem – zastao. Ja sam u obrnutoj situaciji u odnosu na učiteljičinu interpretaciju Krležine pasivnosti. Od preobilja materijala koji opterećuje naš svakodnevni život, ne znam čega bih se prihvatio. Sve je u stvari priča i ništa nije priča. Mi sve gledamo, mi sve to živimo. Ne postoji ništa čega nismo sudionici. Ali kakvi sudionici? Isključivo kao žrtve i pasivni promatrači.

Nameće se pitanje: Zašto smo tako krotki i tihi? U prelijepoj i bogatoj zemlji u kojoj živimo, postali smo sirotinja. Prepušteni smo individualnoj snalažljivosti preživljavanja, daleko od nade da nam slijede bolji dani. Pošto je propala i nada koja zadnja umire, mladost koja posjeduje snagu i sposobnost, bježi u „daleki svijet“ u potrazi za kruhom i normalnim životom. Zato sam u nedoumici o čemu pisati.

Hrvatska je stvarnost gora i od najružnijeg sna.

Ima li još uopće smisla pisati o stvarnim krivcima za stanje u zemlji? To bi bila priča o ljudima koji su na vlasti, koji nas vode i koji su odgovorni za ovakvo traumatično stanje. Ali prije nego progovorim koju riječ o njima, promislimo malo sami o sebi. Naša je krivnja u tome što smo ih mi sami stvorili. Pomamili smo se za njihovim lažnim obećanjima. A to nismo smjeli. Poglavitno stoga što baštino iskustvo komunističkog sustava, koji je iza sebe ostavio materijalnu i duhovnu pustoš. A mi kao da smo doživjeli totalnu amneziju. Nasjeli smo ideološkim sljednicima toga paklenog sustava. Zavarali su narod lažnim demokratskim redizajnom, a sadržaj starog stila upravljanja državom su zadržali.

Mediji su prepuni vijesti, tekstova, otkrića, analiza, komentara itd. o „njima“. U poplavi tog materijala ne postoji ni jed-

Željka Markić

na jedina lijepa vijest. Niti jedna. Sve što se o njima govori i piše, spada u rubriku crna kronika. Prema tome bespotrebno je, degutantno, pa i suludo komentirati aktualni tobožnji redizajn Hrvatske vlade, tj. smjenu ministara **Rajka Ostojića** i Željka Jovanovića. Njihova smjena vrijedi jedino kao utjeha za naivne ljude i budale.

Je li **Milanović** „likvidirao“ najgore, teško je reći, jer je tu konkurenca zaista velika. Da je Milanoviću interes država Hrvatska, a ne hedonistička pozicija provoda po svjetskim metropolama, onda bi najprije smijenio sebe zajedno sa svim svojim ministrima. I raspisao bi izbore. Ali, ne. Cilj je isisati posljednju kapljicu krvi iz bića napačenog naroda. Imperativ je ostati do kraja. Netko bi mogao postaviti pitanje: Je li umjesan takav radikalizam? Zar zaista u toj vlasti nitko ne valja? Odgovor na ovo pitanje ne može biti jednoznačan. Temeljni je problem u tome što aktualna vlada nije koncipirana niti sastavljena temeljem stručnosti i obrazovanosti, nego isključivo po partijskoj pripadnosti i odanosti šefu partije.

Dakle, partijska pripadnost, vjernost vođi i omerta u projektima krađe i na-

mještanja unosnih poslova je kriterij za obnašanje državnih i javnih funkcija. Od te boljke duduše, nisu imune ni ostale stranke. Aktualna partija na vlasti u tome smislu je „najkvalitetnija“.

U takvom sustavu koji je isključivo interesno koncipiran, najprije pucaju najslabije karike, a onda prljavo rublje izlazi na vidjelo. To je logika i svih gangsterskih organizacija, gdje uvijek pojedinac koji otkrije da je prevaren – propjeva. To je špranca po kojoj voze sada aktualni premijer i bivši ministar financija. Tko će u tom srazu pobijediti? To nije uopće važno. Gubitnik se zna već jako dugo. To je narod.

Kad smo već kod pojma „narod“ zadnji je trenutak da baš taj narod mučne svojom glavom. Činjenica je da politički slabu pismen narod najlakše pada na laske i obećanja. U aktualnoj situaciji pali su na tzv. kukuriku koaliciju koja je tobožnjim Planom 21 nudila narodu sjajnu perspektivu. U toj zasljenljivosti ljudi nisu vidjeli tko to nudi. Ljudi nisu prepoznali ni Milanovića, ni **Pusiću**, niti Jovanovića, **Marasu**, Ostočića, **Linića**, **Antičeviću**, **Opačiću** itd., da ih ne nabrajam sve. No, krivica nije isključivo na narodu. Kriv je izborni zakon koji „proizvodi“, odnosno bira partiju, a ne ljude. Mi koji živimo u Varaždinu, živi smo svjedoci negativne političke selekcije koju proizvodi taj zakon.

Konkretno, taj zakon je omogućio jednoj osobi koja je koncem osamdesetih godina realizirala lažni invaliditet i početkom rata agitirala za Jugoslaviju, zatim se upisala u SDP i do dana današnjeg je na visokim političkim funkcijama.

Izmjenom izbornog zakona s modelom preferencijalnog izbora otvorila bi se perspektiva biranja kvalitetnih ljudi, a ne kao sada nesposobnih partijskih klimavaca koji služe isključivo svom šefu, a ne narodu.

Ovo što sada imamo u Hrvatskoj, nije istinska autentična vlast, nego šuplja paučina kroz koju padamo u provaliju korupcije i bijede.

Zato pozdravljam inicijativu gospođe Željke Markić o izmjeni izbornog zakona. Taj zakon bi omogućio konačnu političku likvidaciju bivših komunista i otvorio prostor modernoj političkoj i stručnoj eliti koja bi trebala preporoditi našu zemlju. •

KOMEMORACIJA U GRAČANIMA

U zagrebačkom prigradskom naselju Gračani, održana je 18. svibnja 2014. komemoracija i sveta misa za stradale priпадnike Hrvatskih oružanih snaga i civile, koje su u proljeće 1945. godine na širem području Gračana zarobili, mučili i napokon mučki pogubili pripadnici Jugoslavenske armije, točnije pripadnici 6. ličke proleterske divizije Nikola Tesla.

Za razliku od prethodnih godina, sama sveta misa i polaganje vijenaca na spomen-ploče nisu održane neposredno na stratištu u šumi iznad Gračana. Razlozi su meteorološke neprilike koje su u potpunosti devastirale šumske dijelove Gračana.

DANI SJEĆANJA

NA ŽRTVE KOMUNISTIČKIH ZLOČINA U GRAČANIMA 1945.

Nedjelja, 18. svibnja 2014.

Okupljanje vjernika kod ulaza u OŠ Gračani od 10,00 sati.

Polazak procesije u 10,30 sati prema župnoj crkvi svetog Mihalja.

Misno slavlje od 11,00 sati predvodi dekan Gornjogradskog

dekanata mons. Zvonko Sekelj.

Mole se svi pojedinci i udruge da organizatoru prethodno najave polaganje vijenaca, koje će biti na spomen ploči žrtvama komunističkih zločina kod gračanske mrtvačnice.

Organizator: Udruga "Falaček Prigorja"

Suorganizatori:

Župa sv. Mihaela - Gračani, HSPD Podgorac, DVD Gračani, ŠRD Gračani,
Lovačko društvo Sljeme Gračani

Okupljanje sudionika procesije započelo je u jutarnjim satima kod ulaza u OŠ Gračani. U 10.30. sati nekoliko stotina okupljenih vjernika iz Gračana, ali i drugih krajeva Hrvatske krenulo je u svečanoj procesiji prema župnoj crkvi sv. Mihalja. Prije same svete mise na spomen-ploči žrtvama komunističkih zločina u Gračanima položeni su vijenci i zapaljene svjeće. Vijence su položili: tajnik udruge „Falaček Prigorja“ **Krešimir Holjevac**, dr. **Zvonimir Šeparović** u ime Hrvatskoga žrtvoslovnog društva, **Zdravko Čepo** za udrugu Macelj 1945., predstavnici udruge veterana „Bojna Frankopan“, predsjednik AHSS-a **Branko Borković**, predsjednik HČSP-a **Josip Miljak**, predstavnik HDZ-a Podsljeme **Marijan Kos** i predstavnik HSP-a dr. Ante Starčević **Vinko Bobanović**.

Misno slavlje unutar cintora župne crkve u Gračanima predvodio je dekan Gornjogradskog dekanata mons. **Zvonko Sekelj**. Misno slavlje uveličali su mnogobrojni Gračanci u narodnim nošnjama, a misu je pjevao HSPD „Podgorac“ iz Gračana. Nakon svete mise kraće govore održali su dr. Zvonimir Šeparović, predsjednik Hrvatskog žrtvoslovnog društva i **Domagoj Novosel**, predsjednik udruge „Falaček Prigorja“, kao glavnog organizatora šestog po redu obilježavanja stradanja gračanskih žrtava. (DN)

OBLJETNICA MACELJSKOG ZLOČINA

U nedjelju 1. lipnja, okupili su se kod Crkve Muke Isusove hodočasnici iz sjeverne Hrvatske na velikome euharistiskom sjećanju za sve žrtve križnog puta u Maceljskoj šumi. Bilo ih je iz dvadesetak župa i velikog broja raznih udruga, oko dvije tisuće. Najavljeni izaslanici Krapinsko zagorske županije i Hrvatskog sabora nisu došli. Mediji su ovaj događaj ponovo uredno ignorirali.

Započelo se s molitvom križnog puta koju je za macelske žrtve napisao **fra**

Tekst i slike:

Damir BOROVČAK

Bonaventura Duda. Molitvu je naizmjence predvodilo nekoliko svećenika, a na grobnici u kojoj je pokopano 1163 žrtava, od kojih je bio i 21 svećenik, franjevac i bogoslov, molitvu je zaključio novi provincial Franjevačke provincije Ćirila i Matoda **fra Ilijan Vrdoljak**. Poslije molitve cvijeće na grobnu je položilo

izaslanstvo Udruge Macelj 1945. s novim predsjednikom **dr. Stjepanom Bačićem** i članovima. Također je svjeću zapalilo izaslanstvo Karlovca predvođeno gradonačelnikom **prof. Damirom Jelićem**. Misnom slavlju nazočili su načelnik općine Durmanec **Damir Belošević** te gradonačelnik Krapine **Zoran Gregurović**.

Misno slavlje započelo je procesijom oko crkve. Koncelebriralo je tridesetak svećenika iz raznih župa širom Hrvatskog Zagorja. Također bio je prisutan i **fra Miljenko Stojić**, sa Širokoga Brijega, vicepostulator postupka mučeništva Fra Leo Petrović i 65 subraće, čija su tri člana ubijena u Maclju u Lepoj Bukvi i pokopana u grobnici. Okupilo se i dosta mladeži iz ovog dijela Hrvatskog Zagorja, koji uče povijest u živo, sudjelujući u misnom slavlju.

U svojoj propovijedi zagrebački pomoći biskup **Mijo Gorski** istaknuo je kako nije lako razumjeti istinu tog doba i mržnju kojom je ubijen toliki broj nedužnih. Također, dodao je, nije lako razumjeti ni činjenicu da se i danas šuti o tome, kada su žrtve odavno umrle, a i njihovi ubojice. Naglasio je da tko god u interesu ideologije krije istinu o zločinima i sam postaje zločinac. Biskup Gorski poručio je i kako su vjernici dužni izgrađivati društvo koje će nadići sve ono što ga razdvaja, opozivajući se na riječi zagrebačkog nadbiskupa kardinala **Franje Kuharića** 1991. godine, izrečene na ovom istom mjestu. Vjernici ne smiju odlaziti s ovog tragičnog mjesta s ljutnjom i mržnjom, već spremni oprostiti i pružiti ruku pomirenja onima koji su to spremni prihvatići, poručio je to mons. Gorski.

Poslije mise nazočnima se obratio i dr. Stjepan Bačić, novi predsjednik Udruge Macelj, koji je nazočne pozdravio u ime Udruge Macelj 1945., Hrvatskog društva političkih zatvorenika i Hrvatskog domobrana, te je rekao:

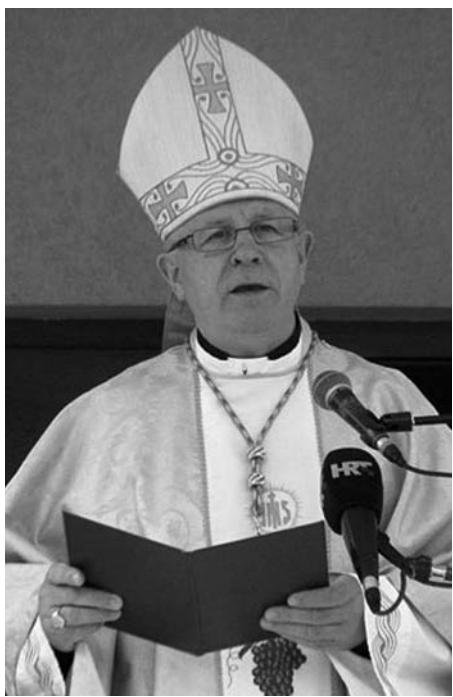
«Početak križnog puta na hrvatskom tlu, nakon Bleiburga i Slovenije, na ovim Maceljskim proplancima pokazala se sva beščutnost i okrutnost jugoslavenske komunističko-partizanske vlasti. Bez suda i suđenja, na najokrutniji način, u ovim šumama pogubljeni su svećenici, razoružani hrvatski časnici i vojnici, žene i djeca. Svoj križni put prolazili su od željezničke

Mnoštvo pred spomen-crkvom

Dr. Stjepan Bačić (Udruga Macelj '45) obraća se nazočnima

Mons. Mijo Gorski,
pomoćni biskup zagrebački

postaje u Đurmancu, preko Smiljanove
Grabe, Lepe Bukve do Ilovca.

Ovaj zločin, kao i mnogi drugi, brižno su čuvani od javnosti sve do 1990. godine. Prvo spominjanje žrtava u Mačlju dogodilo se 9. lipnja 1991. kada je kardinal Franjo Kuharić služio misu na lokalitetu Lepa Bukva. Hrvatski Državni Sabor nakon toga osniva Komisiju za ispitivanje žrtava rata i porača te tada počinju iskapanja i na ovom području. Komisija je bila okupljena oko saborskog zastupnika Vice Vukojevića.

Iz 23 jame iskopani su zemni ostatci 1163 osobe, a još i danas stotinjak grobišta čuva tajnu o tisućama tada pogubljenih. Zahvaljujući maru i zalaganju članova Udruge Macelj 1945., a posebno fra Drage Brgeleza, tadašnjeg župnika u Đurmancu i pokojnog predsjednika Udruge Macelj 1945. Stjepana Brajdića, preživjelog sudionika križnog puta 1945. i osuđenika na smrt, nakon 12 godina zaborava u ovu spomen-grobnicu položene su kosti 1163 pogubljene osobe. Bilo je to 22. listopada 2005. godine, a svečani pokop predvodio je kardinal Josip Bozanić. Među tim žrtvama bio je 21 svećenik, redovnik i bogoslov iz 4 biskupije i dvije franjevačke provincije. Ova spomen-crkva „Muke Isusove“, spomen-grobnica, križni put i spomen-soba trebaju trajno podsjećati sve hodočasnike i prolaznike na našu braću kojima je tih svibanjskih

dana 1945. nasilno prekinut povratak svojim domovima i obiteljima.

Molimo se Bogu da nam podari snagu da ustrajemo na putu istine te da razotkrivamo one koji su zlo zapovjedili, koji su zlo počinili, kao i one koji još i danas zlo prikrivaju. Naša Udruga Macelj 1945. nastaviti će svoja nastojanja da ovo mjesto bude proglašeno „spomen područjem“ i da ostane trajni spomen i opomena hrvatskom narodu.

Zašto su bile potrebne ove žrtve kojih se danas podsjećamo? Jedan od visoko pozicioniranih Titovih suradnika rekao je: „Da bi Jugoslavija mogla živjeti - Hrvati moraju umrijeti“.

Nažalost, tu za Hrvate zlokobnu državu danas ponovno neki prizivaju, ali sada pod nešto izmijenjenom porukom:

„Da bi se jugo-sfera uspostavila - Hrvati trebaju nestati“.

Treba Hrvate iseliti, naročito mlade. I sadašnja tragedija u istočnoj Slavoniji koristi se za oživljavanje tzv. „regionala“. Kako nam se povijest ne bi ponovila, moramo zaustaviti „jugoboljševizam“ koji se širi s Pantovčaka. Koncem godine imat ćemo priliku za poglavara Hrvatske države, uz Božju pomoć, birati osobu koja treba prvenstveno brinuti o dobrobiti hrvatskog naroda i države Hrvatske:

- kako bismo u miru i dostojarstvu mogli komemorirati hrvatske žrtve Drugog svjetskog rata i porača, ali i obrambenog Domovinskog rata,

- kako bismo mogli konačno ispisati istinite stranice svoje povijesti od 1918. do današnjih dana i kako nas ne bi zarobljavali svojom istinom sljednici onih koji su ova maceljska grobišta ispunili žrtvama hrvatskim domoljuba.

Ovdje u Mačlju uči se tragična hrvatska povijest, ovdje se misama zadušnicama dostojarstveno sjećamo žrtava koje ničim nisu zaslужile okrutnu i nasilnu smrt. A imali su pravo na obitelj i potomke.

Ovdje se zato treba promišljati o našoj sadašnjosti i budućnosti.

Citirat ću riječi pokojnog Stjepana Brajdića upisane u Maceljsku spomen-knjigu: „Nadam se da će mnoštvo štovatelja još dugo dolaziti u posjet ovom grobu i crkvi Muke Isusove, te se pomoliti za duše mučenika. Sve dotle dok tako bude ovi će mrtvi živjeti među nama i među generacijama Hrvata koji će doći iza nas.“

Upamtimo ove riječi časnog domoljuba Stjepana Brajdića, koji je još prošle godine u lipnju hodočastio ovdje s nama, a blago preminuo u jesen prošle godine.

Hvala svima koji na ovom mjestu odaju počast žrtvama i čuvaju uspomene na desetke tisuća hrvatskih ljudi, koji su u svibnju i lipnju 1945. godine gubitkom svojih života posvjedočili ljubav prema svom narodu i domovini Hrvatskoj.

Počivali u miru Božjem i u našim sjećanjima.

Neka im je vječna Slava, a Božji blagoslov utjeha.»•

Alfred Obranić, dr. Stjepan Bačić, Zdravko Čepo i dr. Andrija Hebrang
pred spomen-obilježjem

KOMEMORACIJA NA GROBIŠTU PANCERICA

Pod pokroviteljstvom općine Cestica, u nedjelju, 8. lipnja 2014., održana je komemoracija i misa zadušnica za žrtve Drugoga svjetskog rata i porača na grobištu Pancerica u Otok Virju. Odavanje počasti započelo je hrvatskom himnom koju je kod spomen križa izveo mješoviti zbor župe Uzvišenja sv. Križa Križovljan, a potom je **Franjo Talan** u ime organizatora, Društva za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava, prisutne podsjetio da su žrtve grobišta Pancerica na ovo stratište početkom lipnja 1945. dovožene iz smjera Varaždina, tu poubijane i pobacane u protutenkovski rov, a nakon toga zagrнутe tankim slojem zemlje. Dva groba nalaze se na predjelu Pancerice. Oni su, zahvaljujući pomoći općine Cestica, obilježeni križevima, a jednu skupinu nesretnika poratne vlasti su poubijale na mjestu bivšeg bunkera.

Spomen-križ žrtvama grobišta Pancerica 1. studenoga 1994. godini podigli su lovci LD Sveti Hubert Cestica, a sljedeće godine, o pedesetoj obljetnici, na drugu nedjelju mjeseca lipnja misu je predvodio **don Anto Baković**. Od te godine komemoracije se redovito održavaju te nedjelje, a 2000. sagrađena je u spomen na stradale kapela koju je blagoslovio **mons. Marko Culej**, prvi varaždinski biskup. Doprinos za izgradnju dala su sva naselja općine, a podršku izgradnji dala je i općina Cestica. Veliki doprinos za izgradnju kapele i održavanje spomena na stradale dali su i mještani Otok Virja, a od samog početka to su bili i danas pokojni **Ivan Borak, Marijan Petek, Ivan Golubić i Josip Šipek**.

Kod spomen križa vijence su položili i svijeće zapalili predstavnici Općine Cestica, vijećnik **Darko Majhen, Tomislav Lazar**, predsjednik Vijeća i **Žarko Rodeš**, zamjenik načelnika, a u ime mještana i Društva to su učinili **Štefica Juršić, Dragica Markan** iz Kotoribe i **Boris Veselnik**. Paljenjem svijeća kod

spomen križa počast žrtvama odali su predstavnici udruge Hrvatski domobran iz Varaždinskih Toplica i ogranka Varaždin-Čakovec, a svijeće su zapalili i predstavnici Hrvatskoga žrtvoslovnog društva iz Zagreba te gosti iz Bjelovara, predstavnici Županijskog odbora za podizanje spomen obilježja prešućivanim žrtvama II svj. rata

preko 8000 tisuća žrtava. Prikupljene podatke potrebno je nadopuniti.

Molitvu kod spomen-križa predvodio je varaždinski biskup **mons. Josip Mrzljak**, a potom smo se svi uputili do dvorišta spomen-kapele gdje su mještani Otok Virja porazmjestili tridesetak klupa. Oltar

Sveta misa na grobištu Pancerica

Bjelovarsko – bilogorske županije. Počast žrtvama odali su i članovi Društva za obilježavanje grobišta žrtava komunizma iz Čakovca i udruge branitelja **Mijo Modrić**, a tu su bili i članovi Udruge dragovoljaca i veterana domovinskog rata Petrijanec i lovci LD Sveti Hubert Cestica.

Prigodnim riječima, u ime Hrvatskog žrtvoslovnog društva, nazočnima se obratio **Ante Beljo**. Na komemoraciji je istaknuto da je s područja općine Cestica život u Drugome svjetskom ratu i poraću izgubilo preko 180 ljudi. Na području Varaždinske biskupije nalazi se stotinjak grobišta i stratišta iz razdoblja Drugog svjetskog rata i poraća, a evidentirano je

je bio postavljen pred ulazom u kapelu, a zbog velike vrućine (oko 32° C) dio vjernika smjestio se u hladovinu kapele. Drugi su bili u hladu u sjeni crkvice, a mi ostali porazmjestili smo se ispred kapele. Desno od kapele bio je zbor koji je na orguljama pratilo **Marijan Županić**, a zajedno s biskupom u koncelebraciji je bio **vlč. Ivan Košić, preč. Slavko Gabud** iz Sračinca i križovljanski župnik, **vlč. Zorislav Šafran**. Misnom slavlju prisustvovao je i bogoslov **Nikola Tomašević** iz Koprivnice, a na kraju mise biskupu Mrzljaku i svima koji su došli prisustvovati misi zadušnici zahvalio je vlč. Zorislav Šafran. (F. T.)

EKSHUMACIJA HRVATSKIH ŽRTAVA U KRŠU - KOSINJ

Već sam u *Političkom zatvoreniku* (br. 100/101 od srpnja/kolovoza 2000., str. 63.; br. 155 od veljače 2005., str. 40.; br. 194 od svibnja 2008., str. 43.; br. 195 od lipnja 2008., str. 34.; br. 196/197 od srpnja/kolovoza 2008., str. 34.; i br. 240 od ožujka 2012., str. 11.-12.) pisao kako su 4. travnja 1945. jugoslavenski partizani u 6 sati istodobno napali Gospic, Lički Osik i Perušić. Slutilo se da će do napadaja doći.

Piše:

Ivan VUKIĆ

S područja Perušića i Ličkog Osika uzmicala je hrvatska vojska (ustaše i domobrani), neznatne njemačke postrojbe i mnoštvo civila preko Mušluka i Malog Sela prema Žitniku, gdje bi se svi pridružili onima iz Gospica. Malo ih se je uspjelo

Kako malo što ostaje neotkriveno, tako je i s ovom jamom-špiljom, skupnom grobnicom. Iza Drugoga svjetskog rata, kada su se napetosti između Vlaha tzv. Srba i Hrvata malo smirile, učitelj je poveo učenike na nastavu prirode na brdo iznad župnog stana pravoslavnog popa. Jedan učenik upao je u tu jamu, skupnu grobnicu. Našao je u njoj zlatne zube. Vi kom je svratio pozornost na sebe. Izvukli su ga iz jame. O tome se šutjelo i gore se više nije išlo. Sada, u poodmaklim godinama, otkrio je tajnu, ali moli za tajnost svoga imena, i ona mu je obećana.

Ekshumirane kosti žrtava

Danima prije napada u Gospic se je slijevala rijeka izbjeglica, koji su pred podivljalom Jugoslavenskom armijom uzmicali sa zaposjednutih prostora. Zapovjednici, radiotelegrafisti i neki pojedinci znali su kakvo je stanje. Nisu htjeli reći da je slom NDH na pomolu i da se ratu bliži kraj, te da je velik dio NDH već pod nadzorom partizana.

Partizanski suradnici u Perušiću, Ličkom Osiku i Gospicu dojavili su svojima raspored i brojnost obrambenih postrojba branitelja, pa im nije bilo teško nezamijećeno izvršiti opkoljavanje. Iako se očekivao napad, branitelji su bili iznenadieni. Napad je bio silovit. U napadu su partizani koristili teško naoružanje i pješaštvo ojačano s tek unovačenim vojnicima sa zauzetih prostora NDH, među kojima je bilo puno malodobnih mladića. Oni su se isticali svojom krvoločnošću. Onako nezreli, bez sustezanja, po nalogu komesara likvidirali su zarobljenike, bez sudskih presuda i prava na obranu.

lo probiti do Žitnika. Partizani su mnoštvo držali u okružju i nemilosrdno pucali po njemu. Počinjen je neviđen pokolj. Pobjijene su mučenike Mušalučani danima prevozili zaprežnim kolima u skupne grobniće u rivinama (vododerinama).

Iz Gospica se je hrvatska vojska, njemačke postrojbe i mnoštvo civila, staraca, žena i djece povlačilo putem Gospic, Žitnički most, Klanac, Vranovina, Sv. Ivan Aleksinica, Sv. Jakov Donja Pazarišta, Jovanović Draga, Kosinjski Bakovac, Krasko, Sveti Juraj, Senj. Partizani su pucali po uzmičućem mnoštvu. Izginulo je jako puno vojnika i civila. Uzduž cijelog puta uzmaka od Gospica do Senja goleme su skupne (masovne) grobnice. Jedna takva otkrivena je u špilji-jami u selu Krš, desno od kosinjskog mosta, poznatog kao remek-djelo hrvatske mostogradnje, na nadmorskoj visini 534 m n/m i to na položaju S 44° 44,261' - I 15° 16,526', desetak minuta hoda uz brdo iznad župnog stana pravoslavnog popa.

Svjedoci su načuli da se uz ovu špilju-jamu nalazi još jedna špilja. U ne baš pomnom traženju nije pronađena. Uz pomoć speleologa koji se dobro snalaze u kršu, možda bi bila otkrivena i istražena. Kao što sam pisao (*Politički zatvorenik*, br. 248 i 249 od studenoga odnosno prosinca 2012.), na tu skupnu grobnicu ukazali su mi vč. **Ivan Hodak** i bogoslov **Nikola Prša**. Obišli smo je 7. siječnja, a 8. siječnja 2012. usmeno sam kao predsjednik HDPZ-a Podružnice Gospic podnio prijavu Policijskoj upravi ličko-senjskoj, Hrvatskog sokola 2, 53000 Gospic, protiv nepoznatog počinitelja.

Molio sam neka se žurno djeluje, jer se svjedoci boje da će dokazi biti uništeni. Predmijevaju da vjerojatno još ima živih svjedoka, a možda i izvršitelja toga strašnog zločina. Obećano mi je da će policija žurno i profesionalno odraditi svoj posao te o tom izvjestiti mjerodavne institucije i hrvatsku javnost. No, kako nisam obaviješten da je u tom smislu nešto učinjeno, podnio sam kaznenu prijavu u pisanom obliku 8. veljače 2012. Županijskom državnom odvjetništvu u Karlovcu, Trg hrvatskih branitelja 1, 47000 Karlovac.

Zločin je strašan, a još su strahotniji strah i nepovjerenje ljudi prema institucijama hrvatske države. Ljudi u strahu, gotovo šaptom, kao da se boje sluša li ih netko sa strane, svjedoče o tom i drugim zločinima **Titovih** partizana. Ne vjeruju policiji, ni sudbenoj vlasti, ni hrvatskoj vlasti! Kakva nam je to država, u kojoj puk strahuje i ne vjeruje državnim institucijama? Umjesto da policija istraži svaki prijavljen ili u medijima objavljen pojedinačni ili mnoštveni zločin i grobi-

Žrtva je ubijena sjekirom

ste, a sud svojom presudom umiri puk i zaustavi širenje straha i mržnje, indolen-cijom se stvaraju uvjeti da se predaja o nasiljima i zločinstvima prenosi usmeno s naraštajem na naraštaj. Tako se prenose strahovi i mržnja, koja buja i prijeti da u nekom trenutku eksplodira nekontroliranim buntom. Malen smo narod, pa nam je potreban svaki Hrvat i svaki građanin koji se osjeća političkim Hrvatom. Teška su doba, a strvinari jedva čekaju pogodan trenutak za komadanje izmučene i razjedljene Hrvatske.

Da ne dođe do razorna i ubojita sučeljavanja među Hrvatima, do napadaja na pojedince i time nezaustavljiva širenja kruga mržnje, nužno je reći istinu. Istina je naša najbolja odvjetnica. A istina glasi: Jugoslavenski je komunizam bio i ostao zločinački sustav, a sada se samo pritajio! On je proizvodio zločince, a i njih na neki način učinio žrtvama, jer su mu služili. Zato su policija te sva sudbena i izvršna vlast – odgovorni za ponižavajuće stanje hrvatskog naroda u kakvo su ga dovele hotimice, neznanjem i lijenošću, svejedno kako, a odgovorna je i za nesigurnu sudbinu naroda, ustajno zavođena i sputavana skrivanjem istine o zločinstvima i zločincima.

U želji i opravdanoj nadi da će ovaj zločin biti sudski riješen, pismom istog sadržaja obavijestio sam o kaznenoj prijavi protiv nepoznatog počinitelja, također 8. veljače 2012., predsjednika Republike Hrvatske, dr. Ivu Josipovića, predsjednika Hrvatskog sabora, g. Borisa Šprema i predsjednika vlade Republike Hrvatske g. Zorana Milanovića. Zamolio sam ih neka njihovi mjerodavni službenici provjere i izvijeste ih, jesu li Policijska

uprava ličko-senjska i Županijsko državno odvjetništvo u Karlovcu profesionalno obavili svoju zadaću. Nužno je reći istinu, sudskim presudama pravno okončati slučajevе, zaustaviti širenje mržnje i sve prenijeti u djelokrug povijesne znanosti. Naglasio sam da smo prisiljeni za pomoć se obratiti njima, jer su zbog neodgovorna ponašanja mjerodavnih služba već uništenе mnoštvene grobnice u Kloštru-Financiji-Tratini (tri naziva za isti prostor) u Kaniži kraj Gospicā i uz ogradu katoličkoga groblja u Gračacu, a djelomično je uništeno masovno grobište iz Drugoga svjetskoga rata i Domovinskoga rata uz crkvu sv. Mihovila u Lovincu. Krajnje je neljudski i ispod svake civilizacijske razine dopuštati da kosturi – kojih god ljudi – ostaju ne-

pokopani. U takvu stanju i kosinjske ljudske kosti samo podjaruju zapretanu, ali neugašenu mržnju. Kosti se moraju prenijeti na groblje i pokopati, a mjerodavne službe imaju obaviti svoju zadaću! Zar to ne bi bio dio civilizacijskih stečevina na koje se tako rado i olako pozivamo?! Zar svaka žrtva nema pravo na ime i grob?! Pripomenuo sam da očekujemo kako će mjerodavne službe odraditi svoju zadaću. Tada ne ćemo morati obavještivati hrvatsku javnost o kosinjskim zločinima i time rasplamsavati ionako užarene javne prijepore i protimbe. Naravno, očekujemo i njihov odgovor, a ne ignoriranje šutnjom, nažalost uobičajenom.

Uz ovu kaznenu prijavu priložio sam CD na kojem su jezive fotografije, a one

1

Ivan Vukić, predsjednik HDPZ-a Podružnice Gospic
53000 Gospic, Žabička 2

U Gospicu, 2. lipnja 2014.

Policijска uprava ličko-senjska, Policijска postaja Gospic

Popa Frana Biničkog 16
53000 Gospic

Na temelju čl. 204. Zakona o kaznenom postupku, protiv nepoznate osobe podnosim slijedeću

KAZNENU PRIJAVU

zbog postojanja osnovane sumnje u počinjenje kaznenog djela iz čl. 120. Osnovnoga kaznenog zakona Republike Hrvatske (ratni zločin protiv civilnoga stanovništva) i čl. 122. OKZ RH (ratni zločin protiv ratnih zarobljenika), time što je:

neutvrđenog dana u **LIČKO-SENJSKOJ ŽUPANIJI** počinjen ratni zločin tijekom Drugog svjetskog rata i porača.

Izjave svjedoka i popis pojedinačnih i skupnih (masovnih) grobišta objavljenih u glasilu Hrvatskog društva političkih zatvorenika **POLITIČKI ZATVORENIK** i u knjizi Ivana Vukića, dakle mojoj knjizi **LIKA I PODGORJE NA BRANIKU DOMA I NARODA** potvrđuju da je izvršen ratni zločin.

Zločin je strašan, a još su strahotniji strah i nepovjerenje ljudi prema institucijama hrvatske države. Ljudi u strahu, gotovo šaptom, kao da se boje sluša li netko sa strane, svjedoče o zločinima Titovih partizana. Ne vjeruju policiji, ni sudbenoj vlasti, ni hrvatskoj vladi!

Pohvalno je što je u protekloj godini dana otpočelo ozbiljnije ekshumiranje posmrtnih ostataka žrtava, pa tako i posljednje u Špijlji-jami u Kršu-Kosinji za koji zločin sam vama podnio Kaznenu prijavu 8. veljače 2012.

Molim vas ustrajte i dalje na istraživanju počinjenih zločina, ekshumiranju žrtava i osudu zločinaca. Na taj način stišat ćete nagomilanu netrpeljivost, unijeti ćete mir u puk i vratiti poljuljano povjerenje prema hrvatskim institucijama i hrvatskoj vladi.

Dakle, kršenjem pravila medunarodnoga prava za vrijeme rata, oružanoga sukoba ili okupacije izvršen je nad civilnim stanovništvom, ili nad onesposobljenim osobama za borbu zločin, kojega je posljedica smrt, čime je počinjeno kazneno djelo opisano i kažnjivo po čl. 120. Osnovnoga kaznenog zakona Republike Hrvatske, tj. ratni zločin

Kaznena prijava Policijskoj postavi Gospic

br. 258, svibanj-lipanj 2014.

ZATVORENIK

Ekshumirane kosti žrtava

Biskup Mile Bogović i vlč. Ivan Hodak s Kosinjanima

svjedoče o bestijalnim zločinima Titovih „antifašista“, predvođenih Komunističkom partijom. Na lubanjama pobijenih nisam zamijetio prostrjelne tragove, što upućuje na to da su žrtve zaklone i bačene u špilju-jamu ili žive u njoj zazidane. Na ulaz u špilju, naime, navaljeno je nakon izvršenog zločina veliko kamenje, koje se u međuvremenu obrušilo, pa se doima da je špilja jama. Odronjavanjem kamenja otkriven je ulaz u špilju-jamu i taj jezivi zločin. Nijedan kostur nije cijelovit, a kako je u špilji nađen izmet velikih šumskih

zvijeri, najvjerojatnije su se one hranile pobijenim žrtvama, pa su kosti razbacane. Radi se o krškom terenu, pa vjerojatno postoji i drugi ulaz.

Jesu li se ovi pokolji mogli izbjegći, jesu li i u čemu su zakazali političko vodstvo i vojno zapovjedništvo NDH? Jesu! No, o tome će mjerodavno prosuditi povijest kad se za to stvore uvjeti. Jedno je sigurno, a to često ponavljam. Nakon sloma NDH počinjen je pokolj nad hrvatskim narodom, pobijen je cvijet hrvatske mla-

dosti, onaj koji stvara nove naraštaje, poubijana je hrvatska inteligencija, predvodništvo naroda, mnogobrojna su naselja sravnjena sa zemljom u cijelosti i nikad više nisu obnovljena, a zbog državnog terora u Titovoј Jugoslaviji Hrvati su tražili spas u bijegu preko granice na Zapad. Posljedice sloma NDH najveća su katastrofa u hrvatskoj povijesti, teža i od poraza protiv Osmanlija na Krbavskom polju. Od obju katastrofa nismo se do danas oporavili, a sa sadašnjim političarima i intelektualnom elitom, s takvim predvodništvom naroda, pitanje je, hoćemo li ikada?

U Titovoј Jugoslaviji odgojena su nova dva tipa hrvatskih intelektualaca. Prvi je janjičarskom poslušnošću provodio sve odluke KPJ. Raspoređeni su bili po svim institucijama, medijima i poduzećima. Slika bi bila jasnija kada bi hrvatski akademici htjeli reći koji su od njih bili članovi SKJ, te mogu li se po svojem mentalnom sklopu uklopiti u novo doba i vjerno staviti na raspolaganje za službu Domu i Narodu? Teško, kao što je teško postići da se lopovi bore protiv kriminala i svake korupcije, kao što ni vuk nikada neće čuvati ovce. A i koji li su se to naši elitni predvodnici ispričali hrvatskom narodu zbog svojih grijeha? U drugi tip spadaju oni koji šute. Nositelji su poznate *hrvatske šutnje*. Strah i kukavština vlada njima. Vlast im je dala oglodanu kost, zadovoljili su se njome, jer su u strahu da će je izgubiti. Poznato je pravilo, koje provode svi vlastodršci svijeta, po kojemu se nad polugladnjima može vladati, jer se zadovoljavaju bačenim mrvicama sa stola moćnika, a nad gladnjima ne može, jer su sve izgubili pa im predstoji borba za opstanak, za goli život. U uvjetima gladi nestaje razdoblje promjena evolucijom i nastupa razdoblje promjena revolucijom. Tada ulica rješava probleme i onda ne pada samo vlast, nego i glave. Zar nam je takvo što potrebno?

Nakon podnesene kaznene prijave Županijskom državnom odvjetništvu u Karlovcu 8. veljače 2012., eto, dvije godine i četiri mjeseca očekivao sam ekshumaciju pobijenih Hrvata u špilji-jami u Kršu Kosinju.

I onda, 28. svibnja 2014. biskup mons. **Mile Bogović** posao mi je elektroničku poruku da će pukovnik **Ivan Grujić** sa svojim suradnicima 29. svibnja 2014. pristupiti ekshumaciji posmrtnih ostataka pobijenih Hrvata u špilji-jami u Kršu - Kosinju. Suradnici gospodina Grujića izvršili bi stručni dio posla negdje do 12 sati, iza

Ekshumirane lubanje žrtava

čega bi bila održana tiskovna konferencija. Dogovorili smo se da će biskup doći po mene u 10:30, pa čemo zajedno krenuti u Krš, potom uzbrdo desetak minuta hoda od župne kuće pravoslavnog popa, koja je preko puta pravoslavne crkve sv. Nikole do skupne grobnice u šipilji-jami. Kako sam prije dvije godine u dva navrata bio u toj jami, dvojio sam hoće li moja noge s ugrađenom protezom kuka izdržati napor uspona, pa sam javio biskupu da ću poći u Krš u pratnji svoje žene automobilom, jer ako osjetim da nisam sposoban za uspon, vratit ću se u Gospic.

U Krš smo stigli u 11 sati i parkirali automobil u dvorištu napuštene župne kuće pravoslavnog popa. Pješice, laganim hodom od natpisne ploče Donji Kosinj krenuli smo uzbrdo prema skupnoj grobnici u šipilji-jami. Usput nam se pridružio župnik Gornjega i Donjeg Kosinja, vlč. Ivan Hodak. Nisam očekivao da ću se po raskvašenom i skliskom zemljisu preko kamennih prepreka, pomažući se štakama, bez većeg napora uspeti do šipilje-jame. Nekadašnje bavljenje amaterskim skinjanjem znatno mi je pomoglo. Kad smo došli do šipilje-jame, već je po tlu bila razasta crna folija na kojoj je bilo naslagano nekoliko lubanja i bedrenih kostiju. Oko 12 sati stigao je preuzvišeni biskup Mile Bo-

gović, a iza njega i skupina novinara. Okružili su ga i „bombardirali“ pitanjima povodom početka iskapanja posmrtnih ostataka u Kosinjskom Kršu 29. svibnja 2014 na koja je smireno odgovarao:

„Stojimo pod ovim prizorom koji nam jasno govori što je sve čovjek u stanju učiniti svome bratu čovjeku. U ovu jamu bačeni su Hrvati katolici; i nije ovo jedina takva jama. No, ima u ovom kraju također jama gdje su bačeni pravoslavni Srbi.

Ne ćemo se svrstavati sada s mučiteljima jer bismo tada i sami bili zaraženi mržnjom koja je glavni izvor svih pa i ovih zala; svrstavamo se na stranu mučenih jer smo onda sudionici u patnji žrtava i tako im izražavamo poštovanje te očitujuemo ljudsko i kršćansko dostojanstvo.

Čeljust žrtve sa zlatnim zubima o kojima postoji iskaz svjedoka

Ovaj posao oko ekshumacija treba ubrzati, ali što prije treba odrediti mjesto kamo ćemo sahraniti posmrtnе ostatke (kosti) žrtava, da se ne povlače po tavanim, podrumima i kontejnerima, kako se već događalo, nego da ih se dostoјno sahrani na jednom središnjem mjestu u ‘Svehrvatski grob’. Mislim da mu je mjesto na Krbavskom polju, podno Crkve hrvatskih mučenika“.

Na novinarska pitanja postavljena meni, odgovorio sam da, iako nisam stručnjak za ovo područje, istražujem hrvatske žrtve tijekom Drugoga svjetskog rata i porača, po osobnom htijenju i po dužnosti, jer sam predsjednik HDPZ-Podružnice Gospic. Na pitanje, istražujem li srpske žrtve počinjene za doba NDH, odgovorio sam da su vlaške tzv. srpske žrtve popisane u doba Titove Jugoslavije i pri tome višestruko umnožene. Nije na nama da istražujemo već popisane žrtve, već da istražujemo ove hrvatske žrtve o kojima se moralo šutjeti, pa i danas svjedoci nevoljko svjedoče radi patološki ugrađenoga straha u doba državnog terora u Kraljevini Jugoslaviji i Titovoј Jugoslaviji, toj nesretnoj tvorevini „bratstva i jedinstva“ od čijih bratskih zagrlijaja su pucale hrvatske kosti. Sudbena vlast o svim istraživanjima treba dati svoj sud, a potom povjesna znanost.

Radnici su oko 13 sati ekshumirali sve kosti za 14 umorenih, a za petnaestog je još nedostajala lubanja i jedna bedrena kost, koje su brzo pronađene. Poslagane kosti petnaest pobijenih odavale su jeziv dojam. Pukovnik Grujić dopustio je novinarima i snimateljima da snime kosti i ulaz u šipilju-jamu.

Na pitanja novinara iznio sam i tijek događanja vezanih za otkrivanje ove masovne grobnice u šipilju-jami.

U prosincu 2011.

Na božićnom domjenku u biskupskom dvoru zamolio sam župnika Gornjeg i Donjeg kosinja vlč. Ivana Hodaka da pokuša u Kosinju pronaći nekoga starijeg čovjeka koji se sjeća zbivanja u Kosinju tijekom Drugoga svjetskog rata i porača. Naime, nakon preokreta i pada Gospica 4. travnja 1945. Kosinjski Bakovac bio je na putu uzmaka hrvatske domovinske vojske i civila. Trebao sam svjedočenje nekoga iz Kosinjskog Bakovca i Kosinja o tome događaju. Vlč. Ivan Hodak obećao mi

je da će pokušati naći svjedočke i o tome me obavijestiti. I doista, našao je svjedočke i javio mi da dođem k njemu u Kosinj.

7. siječnja 2012.

Župnik vlč. Ivan Hodak i bogoslov Nikola Prša poveli su me do špilje-jame iznad župnog stana pravoslavnog popa u Kršu-Kosinj. Potom su me povezali sa svjedocima **Brankom Špoljarićem, Bajicom, Rožom Špoljarić, Jurom Grgurićem, Željkom Vidmarom, Antonom Fadljevićem, Davidom Špoljarićem, Matom Špoljarićem i Antonijom Klobučar Koričić**, koji su spremno svjedočili o izvršenom zločinu kako u ovoj špilji-jami, tako i na više drugih pojedinačnih i skupnih grobišta na prostoru Kosinjskog Bakovca, Gornjeg Kosinja i Donjeg Kosinja.

8. veljače 2012.

HDPZ-Podružnica Gospic, čiji sam predsjednik, podnijela je kaznenu prijavu Županijskom državnom odvjetništvu u Karlovcu protiv nepoznatog počinitelja zločina.

8. veljače 2012.

Uz popratni dopis kaznena prijava je dostavljena: dr. Ivi Josipoviću, predsjedniku Republike Hrvatske, Borisu Špremu, predsjedniku Hrvatskog Sabora, Zoranu Milanoviću, predsjedniku vlade Republike Hrvatske.

12. ožujka 2012.

Uručen nam je odgovor predsjednika Hrvatskog sabora pok. Borisa Šprema. Dao je nalog Odboru za predstavke i žalbe Hrvatskog sabora da Županijsko državno odvjetništvo u Karlovcu ispita našu predstavku (tužbu) i o njoj se očituje.

13. ožujka 2012.

Odbor za predstavke i žalbe Hrvatskog sabora uručio je Županijskom državnom odvjetništvu u Karlovcu našu predstavku (pritužbu) s nalogom da se očituje nama, podnositelju podneska.

16. travnja 2012.

Uručeno nam je pisano očitovanje Županijskog državnog odvjetništva u Karlovcu.

Ostatci dugmadi na ruci
pukovnika Grujića

7. svibnja 2012.

Upućen je odgovor HDPZ-Podružnice Gospic Županijskom državnom odvjetništvu u Karlovcu na njihov dopis.

28. svibnja 2014.

Izvjestio me biskup mons. Mile Bogović o ekshumaciji koja će se održati 29. svibnja 2014. godine

29. svibnja 2014.

Pukovnik Grujić nas je izvjestio da je izvršena ekshumacija 15 žrtava. Nakon provedenih istražnih radnji policije, po izjavi svjedoka, zločin je počinjen 1942.,

1943. i u travnju 1945. Među žrtvama bilo je i žena. Pokazao nam je ostatke pronađena dva dugmeta, koji će pomoći pri utvrđivanju identiteta žrtava. Na žrtvama nisu utvrđeni prostrijelni tragovi, pa predmjete da žrtve nisu strijeljane već su na neki drugi način umorene.

Na pitanja nazočnih, zašto se prije nije pristupilo ekshumaciji kada se o skupnom grobištu znalo već dvije godine, odgovorio je da je intenzivniji rad na ekshumacijama otpočeo prije godinu dana, nakon promjene zakona. Ekshumaciju obavljaju po nalogu Državnog odvjetništva, a više je čimbenika koji određuju redoslijed ekshumacije. Policija na temelju prikupljenih dokaza podnosi zahtjev Državnom odvjetništvu da dade nalog za ekshumaciju.

Na moj upit je li knjiga *Lika i Podgorje na braniku Doma i Naroda*, u kojoj sam opisao skupna i pojedinačna grobišta u Lici, dovoljan dokaz da policija podnese zahtjev Državnom odvjetništvu za pokretanje ekshumacije žrtava, odgovorio je da je. No, svejedno, ovim napisom pozivam Policijsku upravu ličko-senjsku, Policijsku postaju Gospic da, ako to već nisu učinili, podnesu zahtjev Državnom odvjetništvu da dade nalog za ekshumaciju žrtava. Dodatno ću joj još podnijeti pisani zahtjev da podnese prijavu Državnom odvjetništvu.

Spremanje posmrtnih ostataka žrtava

NAŠ NUTARNJI SVIJET (19.)

OČINSTVO

Očinstvo je ostvarenje ukupne uloga oca. Pojam je u uskoj vezi s pojmom majčinstva, ali, osjećamo, nije s njim u punoj ravnoteži. Žene s lakoćom interpretiraju majčinstvo, a muškarcima je o očinstvu teže govoriti. Uloga je u preobrazbi, patrijarhalni otac živi još samo u stereotipu, nova slika traži svoj pozitivni sadržaj.

Pojam se ranije češće spominjao tek uz pitanje u kojem je slučaju tko otac i koje su pravne posljedice. U prošlom naraštaju bio je u vezi s mukotrpnim sudskim postupcima pojedinih neudatih majki, koje su snosile socijalni pritisak i mučile se, dok su očevi nastojali izbjegći odgovornosti. U biološkom se smislu očinstvo danas nedvosmisleno utvrđuje, trudnoće se planiraju, majke zarađuju. Sada očevi sa svoje strane ponekad traže postupak dokazivanja - kada pomisljavaju da je u gnezdu bila ptica kukavica.

Piše:

Maja RUNJE, prof.

U ozbilnjom i harmoničnom braku majka i otac zajednički vode brigu o djeci, kako je to uvijek bilo. Jedino, oblici suradnje su se promjenili. Majke su zaposlene, u obiteljima nema teta i baka. Predanost očeva djeci moguće je živjeti neposrednije. Uistinu, očevi često sudjeluju u tečajevima priprave za porod, budu na porodu, znaju s pelenama i boćicama.

Majčinstvo i očinstvo ipak nisu zamjenjivi pojmovi – kao što ni majka i otac nisu isto. Majka se osjeća odgovornom za ukupno djetetovo dobro, pruža mir i pouzdanost, prati osjećaje, osigurava socijalno povezivanje. Otac ima posebnu zadaću u procesu *trianguliranja*, u djetetovoj dobi od prve do treće godine, kada je dijete usko vezano s majkom, a otac je privremeno treći. Od njega se traži strpljenje u

ulozi remetitelja (pre)jake simbioze, osiguravanje razvitka djetetove samostalnosti. Otac također organizira tjelesnu aktivnost, omogućuje rizičnije igre, otvara puteve za otkrivanje svijeta.

Za sinove otac je model prema kojemu ostvaruju svoj muški identitet. Sinovi se orijentiraju prema osobinama koje uočavaju kod oca. Kasnije, tijekom puberteta, odnos može postati složenijim. Sinovi očev autoritet mogu dovoditi u pitanje, okreću se drugim uzorima. Pojedini očevi se suprotstavljaju, a drugi se povlače – nikome ne bude lako. Očeva slika međutim uvijek ostaje model za vlastitu ulogu oca, pa i kada je sinovi preoblikuju i dorađuju. Za kćeri otac je slika prvog muškarca, prema njoj će ocjenjivati druge muškarce u svome životu. Djevojčice koje imaju blizak odnos s ocem imaju veće samopouzdanje, širi krug prijatelja, bolje su u školi. Odnos međutim također ima svoje teškoće. Djevojčicama očevi tijekom pu-

SAVJET LIJEĆNIKA

KAMEN SPOTICANJA – ALI DOSLOVNO!

Ne spotičemo se o brda i planine, nego o krtičnjake! To je stara kineska poslovnica, još od Konfucija. Vrijedi u preneshenom, kao i u doslovnom smislu. Ostanimo pri drugom. Spoticanje i padanje je sve češći problem u našem društvu, zato jer je sve više starih ljudi. Gotovo trećina ljudi u dobi od 65 godina padne barem jedan put godišnje, a od onih koji su u dobi od osamdeset ili više godina, padne ih polovica.

Posljedice pada mogu biti vrlo ozbiljne, ponekad čak i smrtnе. Za starije osobe veća je naime ugroženost od posljedica padova negoli od organskih bolesti, krive prehrane ili od infekcija. Posljedični problemi su znatni. Svaki peti do deseti pad vodi do ozljeda, oko pet posto do lomova kostiju, a oko dva posto do loma vrata natkoljenice – loma kuka. Mnoge ozljede

Piše:

**Dr. Drina
BLAŽEKOVIĆ SOJČIĆ**

vode do duljih boravaka u bolnici, pa i do teških operacija. Najteža ozljeda je svaka-kol loma kuka, jer je statistička činjenica da jedna trećina bolesnika umre unutar jedne godine. Također, samo se oko 40 posto ljudi oporavi na način da mogu život voditi kao i prije nesreće. Mnogi više ne povrate punu pokretljivost ili samostalnost, osobito što se tiče obavljanja tjelesne njege i priprave vlastitih obroka.

Često se upozorava da su neki poslovi, poput pranja prozora ili vješanja zavjesa, osobito opasni, no činjenica je da se većina padova događa u drugaćijim okolnostima. Starije osobe uglavnom posrnu pribitii o slabijem vidu, o sporom reagiranju likom ustajanja iz kreveta, posebo često zbog starije dobi, o opadanju osjećaja za

pri noćnom odlasku na zahod. Također u hodu, pri stajanju ili pri okretanju. Opasno mjesto su stube, posebno ako su spiralne. Dakle, stari čovjek pada u svakodnevnim situacijama, koje je kao mlad svladavao bez muke.

Pad može ostaviti nepovoljne posljedice čak i ako nema ozljeda. Često se dogodi da osoba ne može ustati, pa dugo mora čekati pomoć. Mnogi se prestraže i trajno se boje novih padova. Zbog straha počinju izbjegavati tjelesne aktivnosti, pa ih manjak vježbe čini još izloženijima. Zbog smanjenoga kretanja može nastati i socijalna izolacija, pa onda i depresija.

Za padanje nije uvijek krivo samo spoticanje, iako mnogi tvrde da su se baš spotakli. Poznati su razni uzroci. Riječ može biti o slabijem vidu, o sporom reagiranju likom ustajanja iz kreveta, posebo često zbog starije dobi, o opadanju osjećaja za

berteta nisu sugovornici za emocionalne teme, a distanca na tom području ostaje i tijekom kasnijega života. U odraslome životu djece roditelji i dalje mogu imati važnu ulogu, oslonca i stabilizatora, premda suodnos zbog razlike u godinama i vođenja vlastita života ima drugačije značenje.

Uloga oca je nenadomjestiva. Djeca koja rastu bez oca pate od najrazličitijih deficitova. Postaju slabiji školski uspjeh, češće postaju ovisnici, teže ostvaruju brak. Također se češće rastaju, a i učestalije pate od depresija i drugih psihičkih bolesti. S druge strane, djeca očeva koji su se angažirali u odgoju, osobita djeca jakih očeva, pokazuju stabilnost, čak i višu inteligenciju. Očuh ne može zamijeniti oca. Kod dječaka koji rastu s očuhom uočena je češća pojava depresija, a kod djevojčica ubzano spolno sazrijevanje, koje se dovodi u vezu s pojmom psihičkih bolesti, pa čak i s kasnjim ranim rakom dojke. Teška okolnost su i rastavljene obitelji, kojih je sve više, a u kojima djeca ostaju živjeti samo s majkom.

Očeva nazročnost i zauzeto očinstvo je dakle temelj djetetove sreće. Pitanje je sada je li novi oblik očinstva i sreća za očeve! Veliki dio očeva moći će odgovoriti potvrđno, ali ima i onih koji priznaju da im je partnersko sudjelovanje u brizi

Crti: Stipan Runje

za dijete, osobito za malo dijete, teško. Odgovornost bi većim dijelom rado prepustili ženi. Doista, bolovanja otvorena za njegu djeteta i dalje pokazuju da s bolesnim djetetom redovito ostaje majka, na roditeljskim sastancima sjede gotovo samo žene.

Važna očeva zadaća je rasterećivanje majke i umanjivanja obiteljskog stresa. – odgoj i briga za dijete težak su posao. Najsretnije odrastanje djece dogodit će

se u sretnome braku. Stoga očevi trebaju za sebe razjasniti kako vide svoju ulogu. Postizanje ravnoteže u opterećenjima sigurno donosi više obiteljske harmonije. A veća očinska zauzetost – koja će, između ostalog, dijete zaštiti od mnogih sati televizije kao surrogata – donosi veće dobro za dijete. Stoga ne bi smjelo biti dvojni. Pozitivno definirano očinstvo u potpunosti postaje izvorom cjeloživotnog zadovoljstva – za djecu, za majku i za sama oca. •

ravnotežu, o izgubljenoj sposobnosti stajanja na jednoj nozi ili o kraćim i sporim koracima. Česti uzrok je i vrtoglavica. Također i nuspojave lijekova, kao što su lijekovi protiv povišenog tlaka ili lijekovi za spavanje. Ne treba zaboraviti da uzrok može biti i kratkotrajni gubitak svijesti zbog smetnji prokrvljenosti mozga, a što je minimalni prolazni moždani udar (TIA). Ponekad je uzrok i alkohol, ako tko popije čašicu za bolji san.

Istina je, nakon jednog pada treba računati i s novim padovima. Zato je potrebno smanjiti rizike. Prvo je potrebno ukloniti krtičnjake! Dakle, treba maknuti zapreke u sobama i hodnicima, osobito nestabilni namještaj i nestabilne tepihe. Ako tepisi namjeraju ostati, onda je potrebno da se njihovi rubovi učvrste pomoću ljepljivih vrpca ili spužvastih podloga, da bi slučaj nužde.

se spriječilo svako spoticanje i sklizanje. Važno je imati stabilne papuče, po mogućnosti zatvorene ili barem s remenima preko pete. Uvijek treba paziti da se svaka prolivena tekućina odmah obriše. Visinu kreveta bi trebalo namjestiti individualno. U kupaonici treba ugraditi dovoljno ručki za pridržavanje, možda i sjedalo zahoda povisiti specijalnim uloškom.

Starije osobe bi trebale vježbatи kako se najbolje ustaje u slučaju pada. Treba se znati okrenuti na trbuh te se dovući ili dopuzati do nečega stabilnoga. Telefon bi trebalo imati na više mjesta, da bude na što boljem dohvatu. U kupaonici i na zahodu se ne bi trebalo zaključavati. Važno je i imati redoviti kontakt sa susjedima te im povjeriti rezervni ključ od stana, za to je. Dobri pomagači su i štap ili hodalica (rolator). Nije sramota! Hvala Bogu da postoje! •

Naučinkovitija preventiva je redovito kretanje – šetnja i gimnastičke vježbe za pokretljivost. Ako je moguće, jako je dobro brzo hodanje, jer je povoljno i zbog osteoporoze. Važno je i dovoljno uzimati tekućine za stabiliziranje krvotoka i prokrvljenost mozga i ostalih organa. Stariji ljudi često nemaju više osjećaja žedi pa nedovoljno piju. Oni koji imaju problema s vrtoglavicom, a što barem jednom iskusi gotovo trećina starijih ljudi, trebaju savjet neurologa i otorinolaringologa, te odgovarajuću terapiju.

Osobe koje su posebno ugrožene, mogu u odjeću integrirati spužvaste jastučice preko kukova, što nije skupo, a učinkovito je. Dobri pomagači su i štap ili hodalica (rolator). Nije sramota! Hvala Bogu da postoje! •

TENDENCIOZNO O KNJIZI O BUDAKU

U svojem tendencioznom prikazu knjige *Iz korespondencije dr. Mile Budaka (1907.-1944.)*, uspio je prikazivač **Damir Radić** pokazati zavidno nepoznavanje osnova povjesničarske struke. Jednostrano i površno iščitavanje, iznošenje krivih podataka, neshvaćanje predmeta istraživanja i harangerstvo glavne su mu karakteristike pri ocjenjivanju tuđeg rada.

Krenimo redom. Jednostranost se očituje u tome da prikazivač uopće ne uočava da su autori, prikupivši velik broj novih i do sada nepoznatih dokumenata kritički pristupili opisu Budakove ličnosti, pa su tako u nastojanju da obuhvate njegov životopis ukazali i na njegovu odgovornost u dijelu obavljanja visokih državničkih dužnosti koje su imale radikalne posljedice tijekom Drugoga svjetskog rata. No, to očito nije zadovljilo prikazivača, jer on smatra da se ta odgovornost mora tumačiti drugačijim rječnikom i zbog toga proziva autore nacionalistima, ma što to značilo u njegovom pisanju.

Na razini faktografske pouzdanoosti podario je u svom kratkom uratku novi prilog povijesti novinstva, napisavši da je prije rata *Hrvatski narod* bio dnevnik! Nadalje imputira da autori prešućuju pojedine sporne teme, a pri tome se sudara s logikom. Prvo navodi kompromitirajuće dijelove iz jednog pisma, ne shvaćajući da za to pismo ne bi ni znao da nije bilo objavljeno u ovoj knjizi. Zatim nudi drugi primjer prešućivanja – ustaški promidžbeni letak iz 1939. – za koji ne govori koje je provenijencije, što je neophodno za razumijevanje predratne situacije u tadašnjoj Kraljevini Jugoslaviji, ali zaobilazi Budakov odnos prema Židovima iz jednoga njegova pisma koje je uputio na početku veljače 1939., a objavljeno je u ovoj knjizi.

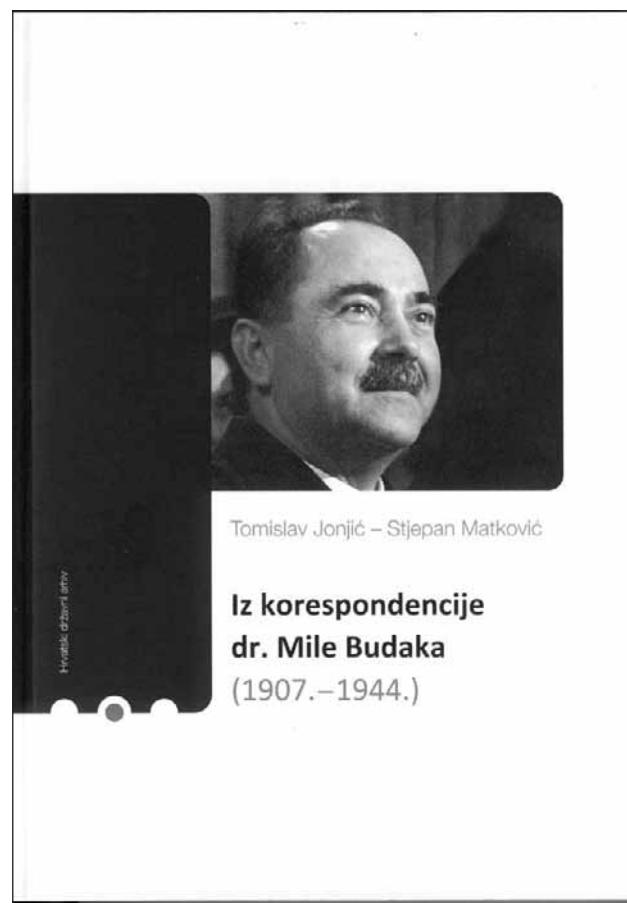
Piše:

Dr. sc. Stjepan MATKOVIĆ

Koliko, u stvari, razumije predmet istraživanja ove knjige pokazuje njegova fokusiranost na određene stereotipe i tvrdogla-

va ustrajnost da se bez dokaza nastavlja s njihovom primjenom. On ne shvaća da je objavljeno gradivo stavljeni svima na raspolaganje i ono može poslužiti za nastavak pouzdanijih istraživanja iz različitih perspektiva, uz jednostavnu pretpostavku poznavanja povjesne stvarnosti. Njegovo prigovaranje spadalo bi u popunjavanje novinskih stupača koje bi trebalo zadovoljiti ciljanu skupinu čitača.

U tom bih smislu zahvalio autoru što je htio napisati kritički prikaz uz sve njegove navedene propuste. Razilaženja u interpretaciji je uvijek bilo i bit će. Međutim, zabrinjavajuće je što mu je glavna svrha bila poslati poziv u kojem traži da se onemogući prirodnji završetak dugotrajnih istraživanja i promiče cenzura. On tako unaprijed zna što će netko napisati i zato javnim putem traži zabranu za njemu nepoželjne tekstove. Svoje represivne sklonosti morat će ipak zadovoljiti na neki drugačiji način, jer je svima poznat standard recenzentskog postupka. On u njemu, na sreću, ne može sudjelovati jer nema kvalifikacije za taj posao.♦

SRPSKE NOVOSTI U HRVATSKOJ

Pred kraj 2013., u nakladi Hrvatskoga državnog arhiva u Zagrebu, iz tiska je izišla knjiga *Iz korespondencije dr. Mile Budaka 1907.-1944.*, koju su priredili i opširnu joj uvodnu studiju napisali **dr. sc. Stjepan Matković** i **Tomislav Jonjić**. Knjiga je napadnuta u *Novostima*, listu koji nastavlja svijetle tradicije zagrebačkog *Srbobrana*, a hrvatske su državne vlasti, koje *Srbobran / Novosti* uzdržavaju, pozvane na red jer su nakladniku dale skromnu novčanu potporu za tiskanje knjige. U skladu s vlastitim shvaćanjem znanosti, demokracije i istine, *Srbobran / Novosti*, koje danas ne uređuje **Sima Lukin Lazić**, ali ih uređuju ljudi vješti trgovini i koječemu drugome, odbio tiskati odgovore autora na taj napad. Objavljujemo ih ovdje. (Ur.)

se nasiljem i zabranama ne može obuzdati niti onemogućiti baš nijedna ideja niti ideologija.

A da tzv. Damiru Radiću obzor ne zastiru kumrovečke magle, mogao je uočiti što o fašizmu i o totalitarizmu uopće, odnosno o totalitarnoj diktaturi pišu autori poput **Arthur Feilera, Ericha Voegelina, Raymonda Arona, Hannah Arendt, Carla J. Friedricha, Zbigniewa Brzezinskoga, Kurta von Fritza, Seymoura Martina Lipseta** itd. Tada bi naučio koje elemente diktatura mora imati da bi je se smatralo totalitarnom, i ne bi olako mislio da su totalitarističke ideologije i pokreti nužno izdanci krajnje ljevice ili krajnje desnice. Moguće je da bi nabasao na tvrdnju **Hugha Setona-Watsona**, koji je držao kako je **Mussolinijeva** Italija bila daleko od totalitarne države, ili na ocjenu svjetski poznatoga marksističkog filozofa **Leszka Kolakowskoga**, prema kojemu pojam *totalitarni valja ipak s oprezom davati Hitlerovoj Njemačkoj*, dok je na putu prema „totalitarnom idealu“ najdalje dopro Sovjetski Savez u Staljinovo doba i, još dalje, komunistička Mongolija.

Mogao je tzv. Damiru Radiću bar netko iz uredništva *Novosti* skrenuti pozornost na višekratno ponovljeno mišljenje **Žarka Puhovskoga**, da NDH nije bila ni fašistička niti totalitarna, nego da je – drži Puhovski – bila „tiranija, diktatura ili teroristička tvorba“. Pritom je ovde nebitno to da se je Puhovski malo zaletio (valjda u žurbi ili zbog svoje polihistoriske zabavljenosti svim drugim teškoćama koje tiše našu galaksiju), jer on inače zasigurno znade da je *diktatura* i u etimološkome, i u politološkome i u historiografskom smislu jedno, a *tiranija* nešto sasvim drugo. No, bitno je da i ta šepava ocjena pokaže kako ozbilnjim temama treba pristupiti ozbiljno. Svjedodžbe kumrovečkoga partijskog tečaja i papagajsko ponavljanje ideoloških fraza slaba su preporuka za ozbiljnu raspravu.

Posebno me je ganula spremnost *Novosti* da objave prijedlog tzv. Damira Radića hrvatskim državnim vlastima da ne bi slučajno novčano potpomogle objavljivanje monografije o Mili Budaku koju dr. Matković i ja pripremamo. Ako bi je napisali počudni autor i na počudan način, bila bi druga pjesma. No, u ovoj koja nastaje bit će ponovljeno i ono što je o pokliku „Srbe na vrbe!“ spomenuto i u uvodnoj raspravi uz Budakovu korespondenciju, a što je tzv. Damir Radić u svome krivotvoriteljskom zanosu uspio prešutjeti. Naime, ni u

jednome tekstu objavljenom u doba NDH nije naveden taj poklik niti je on pripisan Budaku. Nije ga Budaku pripisivala ni jugoslavenska optužnica niti presuda iz 1945., a nikad nije spomenut ni u novinskoj kampanji u jugoslavenskome tisku te godine ili tijekom kasnijih dvadeset i nešto godina. Tonske zapise s ustaških skupština (pa, dakle, i Budakove govore) jugoslavenska je UDB-a prezvela u Beograd još 1945., i još se tamo nalaze, i dalje nedostupni istraživačima.

Bilo bi lako preslušati ih i ustanoviti, što Budak jest, a što nije rekao. Znat će tzv. Damir Radić odgovoriti na pitanje: komu odgovara da su ti govori nedostupni? Odgovara li to onima kojima je do istine ili ipak odgovara onima kojima je do manipulacije? Umjesto postavljanja toga jednostavnog i logičnog pitanja, tzv. Damir Radić manipulira i istodobno, gla-

ve pune poglavnika i njegovih ustaša, u odnosu na Budaka i na autore rasprave o njemu zagovara preventivnu cenzuru, „zabranu javnog istupanja“, malne progon. Zabunio se on, dakle, čak i o kalendaru. Učinilo se tzv. Damiru Radiću da je danas 7. lipnja 1945., a – nije! Nije danas čak ni 7. lipnja 1932. godine! Zato se ipak nadam da će hrvatske državne vlasti – nakon što prethodno osiguraju izlaženje *Novosti* i sufinanciraju pretiske vrijednih historiografskih djela kao što su, primjerice, učene rasprave **Sime Lukina Lazića** („Vrača Pogodača“) – koju kunu dodijeliti i budućoj monografiji o Budaku. Ako ni zbog čega drugoga, a ono zbog toga da bi se anonimusima poput tzv. Damira Radića i njegovim nalogodavcima osigurala prigoda za nastavak borbe protiv raznih *domaćih izdajica i neprijateljskih ofenziva*. O državnom trošku, dakako. •

18 Povijest

ISTRAŽIVANJE

U Hrvatskom državnom arhivu čuvaju Budakovo uznikovo pismo supruzi (lijevo gore) i njegovu pjesmu iz 1906. godine

BUDAKOVA PISMA

Kao ministar u vladu NDH slao je pisma u kojima je tražio intervenciju za Židove

PIŠE: DENIS PERK

Ju sam vanda u životu nastojao da radim potrebljeno skupa s vama, mojim milim i dragim; ja znam, da je i sada moj rad učinkovit, a i ipo sedamstotin petdeset i osamakomini – samo to što sam, radi poštene, što sum radio, da vam mogu dati mi svoje sačest, i te Tebe, i te nađeći se. Tako i jest, ali je isto tako istina, da je na takav rad slijedio za mene zatvor, a na Tebe nevjerojatno, potražiti i muškarci s velikim ogromnim materijalnim gubitak i neplak.

Tako je u pismu, koje počinje rečenicom „Presti, slao je i jedina moja dala, da vam tražim i da vam tražim iz zatvora napraviti išijske odjeljnice i križeviće Mile Budak.“ Postoji ministar u ustavu vlasti Ante Pavelića, pogubljen 7. lipnja 1945. nakon jednodnevnog sudnog posljednjeg reda u lipnju 1929. zbog sumnje da je posrednik u stvarima na Tonju Schepelu. U izuzitku je ostalo sedam mjeseci, pa je osloboden, a da optužuju protiv njega

**Upuštamo se u postupke
koje je kulturni svijet
krstio balkanštimon**

Melčović u oltom pismu Budaku zbog portretiranja Domovinskih likovnih umjetnika u časnicu

nije podignuta. Cijelo njegovo pismo objektivno je zato što je „kulturni svijet“ bio i uključen u NDH kada je počinjeno u Vojnom arhivu Ministarstva obrane Republike Srbije?“ Autori su, osim pisma i nekotro fotografija, objavili i intragrafiju pisma o Budaku (do međutim, koju nisu podnijeli ni mjerili), ali i neke slabe posmatrane dokumente kao što je Budakovo imenovanje redovitim članom Hrvatske državne vlade, ali i nekotri pismeni fragmenti (koji su uključeni u leksičko-grafiji i posjetili su i predsjednika, ali nije homorani osim kako zauzeti).

Jonjić i Matkovićeva knjiga ugovorno prihvati objavljenje Budakovu knjigu, ali i nekotri pismeni fragmenti dviđa i čvršta, a 1992. Srbija obaveze sigurnosti preda je Hrvatskom državnom arhivu. Oni čuvaju 609 jedinica pisma i hrzojava, a autori su u romanu „Hajduk“ pise i recenice „Mi i

Tomislav Jonjić i Stjepan Matković objavili su Budakovu korespondenciju,

TRAGANJE ZA SLIKOM IZVORNOGA KRŠĆANSTVA

APOSTOL PAVAO (III)

Jedan od najpoznatijih mislilaca staroga vijeka, filozof Aristotel, govorio je kako je čovjek pojedinac, razvijena i samostalna osoba, uistinu prava tajna te da nema znanosti koja bi je mogla proučiti. Premda se suvremena znanost u svojim protežnostima razvila i usavršila, pa je i poznavanje čovjeka dobrano uznapredovalo, s razlogom se još uvijek ne zaboravlja mišljenje slavnoga starog učitelja ljudske mudrosti.

Dobro je prisjetiti se toga mišljenja i kad je riječ o apostolu Pavlu. Nema dvojbe, i on je svojom pojavom, osobom i djelom nadvisio uobičajena ljudska mjerila, pa je opravdano uvijek iznova zastati kod njegove gorostasne pojave i upitati se što bi nama – ljudima 21. stoljeća – mogao reći predstavnik onodobne grčko-rimskе i židovske kulture, a napose pak što bi mogao poželjeti promatrajući naše kršćanstvo u sklopu poznavanja čovjeka Isusa Krista kao i cijelokupne spoznaje čovjeka uopće?

Prije svega ovdje treba spomenuti kako nam je apostol Pavao, njegovo shvaćanje i djelovanje u onodobnom svijetu, dobro poznato te podatci o njegovu životu i radu idu u red najpoznatijih i najsigurnijih podataka što ih imamo o onodobnim ljudima. Tu, dakako treba posebno istaknuti njegova pisma koja kipte osobnim podacima te nam Pavao postaje blizak, shvatljiv i uvjerljiv kao malo koja osoba u svjetskoj povijesti.

Promjena koju Pavao bijaše doživio u svome susretu s Kristom, bijaše veoma velika. Pavao ju je izrazio potresno suprotstavljenim pojmovima kao što su: ropstvo i sloboda, smrt i život, raspadljivost u smrti i život u uskrsnuću (Rim 6, 5-7; 1 Kor, 9, 2). To pak shvaćanje duguje Kristu. Tek je u Kristovu svjetlu mogao svratiti pogled na sama sebe i naslutiti teško dosežne dubine i širine svoga bića, a jednak tako osjetiti u sebi snažan zov visine do koje mu treba stići i ući u carstvo slobode koje je sposobno izbjegći zamke bezobzirna

Piše:

Dr. Vjeko Božo JARAK

porobljavanja što se vješto prikriva zamnjim zemnjim smutnjama.

Slobodno se može reći kako su posrijedi porođajni bolovi koji mogu trajati cijelog života, pa se tek na kraju pokaže kako izgleda čovjek svjestan i sloboden, poduzetan i odgovoran. Svi smo mi samo djelomično sebe svjesni; u nama postoji predjeli koje još nismo upoznali, a oni su ipak istinski dijelovima našega bića. Možemo potonuti u nesvjesnim područjima svoga bića, izgubiti se u vrtlogu nesvjesna vrenja u sebi, a opet se probuditi i doći k sebi. Pavlu se upravo to dogodilo. Trgnuo se i snažnim zamahom otvorio se ljepoti, veličini i čistoći poziva koji ga je mamio

ljubavlju kako bi ujedinjenim snagama svoje duše postao svjestan i odgovoran, jedincat u odluci da usred tjeskobe bude spreman krenuti novim putem koji mu se tek otvara.

Pred Pavlom bijahu u tim trenutcima lijepi doživljaji: teško objašnjiv, ali iznad svega privlačiv zov da se okani progonstva kršćana i nasluti svu širinu i dalekosežnost dobrote koju je Bog u Kristu obznanio te joj postane promicateljem diljem svijeta. Nu morao je svakako računati s nepovjerenjem onih koje bijaše progonio. Ipak nije samo Kristov zov bio uzvišen i lijep; srdačno ga je primio i udonio u Damasku Kristov učenik Ananija; jednak tako prijateljski mu je pristupio i Barnaba, a više mu je Kristovih vjernika pomoglo da izmakne osveti nezadovoljnika i protivnika u Damasku i Jeruzale-

Petar s ključevima Carstva nebeskoga i Pavao s mačem mučeništva (freska, Italija, 15. st.)

Prvo Pavlovo misijsko putovanje

mu (Djela apostolska 9, 17. 21.27. 30). Upravo se tako i predstavljalo kršćanstvo - širilo je ljepotu istine i dobrote, stvaralo ozračje radosti i nade.

Tada se zbio jedan događaj koji je začet uopravo u takvu raspoloženju.

U doba nastanka i kršćanskoga prodora diljem svijeta, Antiohija (u Siriji) bijaše nakon Rima i Aleksandrije treći grad u cijelom carstvu. Imala je oko pola milijuna stanovnika i bila na glasu sa svojih veličanstvenih građevina – hrama, carske palače, kazališta, kupališta i prelijepo uređenih ulica. Stanovnici bijahu Grci, Rimljani i Židovi. Židovi su u svojoj sredini imali znatan broj štovatelja poznatih po nazivu “oni koji se Boga boje” – ljudi koji su prigrili židovsku vjeru. Među stanovnicima bilo je i kršćana, a njihov se broj znatno povećao nakon progona kršćana u Jeruzalemu te poslije izbjivanja rata s Rimjanima.

Saznavši za uspješno širenje kršćanstva u Antiohiji, kršćanska je zajednica u Jeruzalemu svoga tada najuglednijega čovjeka i promicatelja kršćanstva poslala u Antiohiju. Upoznavši stanje u gradu i naslutivši velike mogućnosti glede širenja kršćanstva, on je otisao u Tars i doveo Pavla u Antiohiju. Bijaše to potez od neprocjenjive važnosti za cijelokupnu povijest ran-

ga kršćanstva. Antiohija je postala veliko kršćansko žarište i ujedno rasadnik novih kršćanskih promicatelja diljem Male Azije i izvan njezinih granica.

Slijedeći Isusove smjernice, krenuli su Pavao i Barnaba na svoje prvo veliko misionarsko putovanje. Poveli su sa sobom i Barnabina nećaka Ivana Marka. Put ih je vodio najprije na otok Cipar, Barnabino rodno mjesto, a potom u unutrašnjost male Azije. Zaustavili su se u gradu Pergi u pokrajini Pamfiliji nedaleko obale Sredozemnoga mora. Tu ih je napustio mladi Ivan Marko i vratio se natrag u Jeruzalem. Barnaba i Pavao nastavili su svoje putovanje i pristigli u Antiohiju koja bijaše duboko u unutrašnjosti Male Azije, u pokrajini Pizidiji.

Prve subote imali su skup u mjesnoj sinagogi koji bijaše dobro posjećen i lijepo primljen. Ugovorili su novi susret ali kad su se trebali susresti, neraspoložena skupina Židova priredila je otvoreni napad na njih. Rasrđeni mnoštvom građana koji bijahu došli slušati Barnabu i Pavla, počeli su ih udarati kamenjem, pa su se oni povukli u unutrašnjost, u grad Ikonij, a odatle u gradove Listru i Derbu. U tim gradovima mnoštvo bijaše zaneseno njihovim nastupom i djelovanjem, pa ih prozove imenima poganskih božanstava – Barna-

bu prozovu Zeusom, a Pavla Hermesom. Međutim, neprijateljski raspoložena skupina Židova nije mirovala. Jedna njihova ratoborna četa iz Antiohije i Ikonija dođe u Listru i kamenuje Pavla. Misleći da je mrtav, ostave ga izvan grada. Budući nije bio teže ranjen, spasili su ga njegovi učenici, pa se on zajedno s Barnabom uputio u grad Derbu. Nakon uspješna djelovanja vraćaju se istim putem natrag u Antiohiju.

Stečeno iskustvo s toga putovanja bijaše velika škola: to je veoma težak i teško izdrživ zadatak, skopčan je s raznim tegobama i praćen otvorenim napadima koji lako postaju smrtonosnim, ali su i dobri učinci bili očiti, premda je do izvornoga kršćanstva put istinski težak i veoma dalek. Razni oblici religijskih očitovanja nisu uvijek pouzdani znaci prave vjere.

To nam potvrđuje cijelokupna povijest religija, i to u sve većem porastu što se više približavamo povijesnoj pojavi kršćanstva. U religijama koje vladahu tijekom dugih razdoblja u narodima takozvanih visokih civilizacija Egipta, Asirije i Babilona, a također i drugih manjih naroda, upadna je prevlast izvanjskoga očitovanja religije nad unutarnjim doživljajima.

Zbog toga je potrebno razlikovati pojam vjere od pojma religije. *Vjera se odnosi na čovjekovo unutarnje raspoloženje, a religija na njezino zorno očitovanje u javnosti, posebice u društvenim zajednicama.* Jednostavno uzeto: vjera je osobno priznanje i čašćenje Boga, dok je pojam religije širok i obuhvaća sve vrsti javnog izražavanja unutarnjeg raspoloženja kojim se želi izraziti štovanje Boga ili božanstva. Po naravi stvari, svi bi izvanjski znaci religije trebali biti u posvemašnjoj službi vjere te pridonositi njezinu sve dubljem ukorjenjivanju i prožimanju čovjekova bića u cjelini – u njegovim mislima, uvjerenjima, htijenjima i osjećajima. Nalost, to ne biva uvijek tako. Nerijetko se događa da izvanjsko očitovanje religije nije uvjerljiv znak vjere čovjeka pojedinka ili vjerske zajednice. Male i velike vjerske pojave u javnosti mogu biti površne i zasjenjivati istinsku religioznost – čovjekovu osobnu vjeru, osobno pouzdanje i nadasve nesebičnu ljubav spram Boga i njegovih namisli. Štoviše! Ponekad se

mogu staviti u službu očito nereligijsnih vrijednosti te se pretvoriti u otvorenu suprotnost istinskoj vjeri. Uzmimo najjednostavniji primjer: raznorodne molbe upućene Bogu kao prošnje nadahnute bezuvjetnim ili čak sebičnim i neutemeljenim razlozima, bez imalo obzira je li to u skladu s iskrenim štovanjem Boga, bez poznata Kristova dodatka: "...ako je to, Bože, Tvoja volja!"

Ako to prijeporno pitanje pogledamo u sklopu primjera u Bibliji, pogotovo ako ga pokušamo usporediti s Kristovim stavom i raspoloženjem, navedene dvojbe pokazat će se očiglednim. Ako tomu dodamo i stvarnost ljudske uskogrudnosti i bezobzirna nametanja svoje volje, postat će nam razumljivi i brojni primjeri nasilja što se javljaju i provode u ime religije.

Krist je cijelokupnu vjersku i vjersko-religijsku zbilju svoje okoline promatrao posve otvoreno navješćujući i potvrđujući iskren i istinit odnos Boga prema čovjeku i čovjeka prema Bogu. On je nedvojbeno nosio u sebi i javno svjedočio uvjerenje: Bog voli čovjeka kao što otac ili majka vole svoje dijete i očekuju da takav odnos bude i na drugoj strani – da i čovjek voli Boga kao što voli svoga oca ili svoju majku. Kratko rečeno: Krist je isповijedao vjeru u Božje beskrajno i bezuvjetno čovjekoljublje. Tim postaje jasno zašto je on pravio razliku između onoga što je u židovskoj vjerskoj baštini nastalo pod Božjim utjecajem i bivalo potvrđivano nebrojenim i neupitnim svjedočanstvima najvećih ljudi židovske vjerske predaje – kao što bijahu Abraham, Mojsije i brojni biblijski proroci, a što se kao naplavine tijekom povijesnih okolnosti javljalo i što se dobrim dijelom unosilo u dragocjeno vjersko blago židovskoga naroda i onda i ondje gdje mu nije bilo mjesto.

Neka nam to jedan primjer posluži kao zoran znak: kad je u Jeruzalemu sagrađen hram, njegov glavni graditelj, kralj Salomon ušao je u hram i „u nazočnosti svega zbora Izraelova“ uputio Bogu veličanstvenu molitvu, sveobuhvatnu i sadržajnu, a u njoj je rekao: "Usliši molitvu služe svoga i naroda svojega izraelskog,... pa i tudinca, koji nije od Tvojega naroda, nego je stigao iz daleke zemlje... ako dođe i po-

moli se u Tvom hramu, usliši ga... usliši vapaje njegove..." (1 Kr 8, 30. 41-42).

U Kristovo doba u predvorju hrama bio je određen prostor u koji su mogli ući i oni koji nisu bili Židovi, ali je u hram mogao ući samo Židov; ako bi se netko tko nije Židov usudio ući u hram, za nj je bila predviđena smrtna kazna. I sam je apostol Pavao bio optužen da je u hram uveo "paganina". Bila je to lažna optužba, ali bi svejedno razbjesnjena gomila usmrtila Pavla da ga nije spasila rimska vojna straža.

Takvih i sličnih napetosti bilo je u ono doba mnogo, a otvoreni sukobi bivali su često vrlo žestoki, što je ponekad dovelo i do ubojstva, kao što nam to potvrđuje primjer đakona Stjepana – ubijen je brzopletno samo zbog pokušaja da razjasni ulogu Mojsija i hrama u Jeruzalemu u povijesti židovske vjere.

Tek kad se to stanje ima pred očima, moguće je pratiti opće djelovanje i pojedine postupke apostola Pavla. Nakon njegova spomenuta putovanja s Barnabom pojedinim predjelima Male Azije, bio je siguran u ispravnost svojih namišli - počuditi glavna mjesta u Maloj Aziji, prijeći u Europu, u Makedoniju i Grčku te se usmjeriti prema Rimu, ali je istodobno uočavao kakve će se sve zapreke pojaviti na tom putu. Jedna od ključnih njegovih briga bijaše kako predstaviti kršćanstvo da ono zablista u svoj čistoci biblijske vjere od Abrahama, Mojsija i biblijskih proroka te se zorno predstavi kao Božje čovjekoljublje kako ga je oživotvorio Isus Krist i bjelodano posvjedočio svojom smrću na križu.

Za to je poželjno imati u vidu kako su prvi Isusovi učenici prihvatali Isusa Krista kao uzor predstavnika svoje vjere, on je za njih bio *novi Mojsije, jedan od najvećih proroka - novi Jeremija, Sluga Božji i Miljenik Božje duše* veći od čovjeka boli o kojem govorи prorok Izaija II. te da je Bog na njemu posvjedočio kako voli svakoga čovjeka kao što voli njega – svoga Sina Isusa iz Nazareta.

Međutim, nisu svi koji bijahu pošli za Isusom i njegovim prvim učenicima, bili sigurni kako se treba odnositi spram glozazne predaje kojom bijaše nabijena ži-

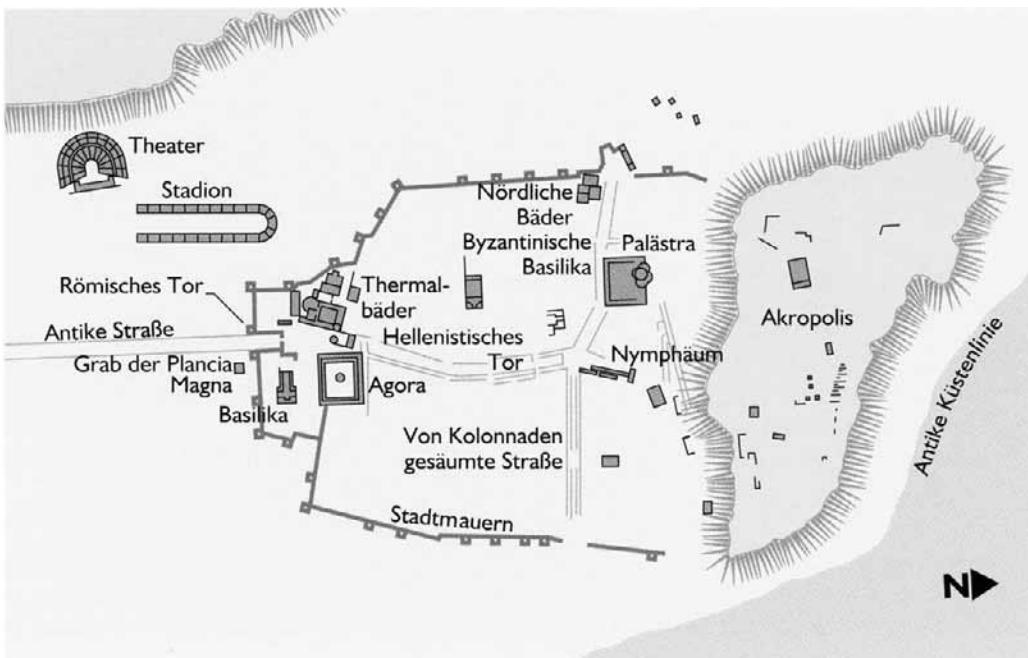
dovska religija: jedni bijahu uvjereni kako tu predaju treba i dalje njegovati i, štoviše, nametnuti je svima koji budu željeli postati kršćanima. To su, dakako, ključni Iusovi učenici na saboru u Jeruzalemu odlučno odbili (Djela apostolska 15, 22-30).

Ta je odluka primljena s radošću, ali s njom nije nestalo istinskih teškoća u kršćanskim zajednicama. Neki su, poput Jakova, čelnog čovjeka u kršćanskoj zajednici u Jeruzalemu, ostajali vjerni židovskim predajama, ali nisu nikoga silili da slijedi njihov primjer, dok je bilo nezadovoljnika koji se nisu mogli umiriti. Pavao je to znao, pa kad je zajedno s Barnabom namjeravao poći na svoje drugo veliko putovanje, nije pristao da se s njima uputi i Barnabin nećak Ivan Marko koji ih bijaše napustio na početku njihova prvog putovanja. Barnaba se bijaše suviše vezao uz svoga nećaka, pa je napustio Pavla i zajedno s Ivanom Markom oputovao na Cipar. Bijanje to bolan rastanak. Barnaba bijaše pronicljiv čovjek i nemjerljive su njegove zasluge pri ulasku Pavla u krug najvećih djelatnika u kršćanskoj zajednici u Antiohiji. Međutim, Pavao bijaše veoma oprezan pri izboru svojih suradnika; razmišljao je o njima – mogu li i hoće li izdržati sve neprilike i otvorene napade na misijskim putovanjima?

Jedno mu bijaše posebno na srcu: Krist je otvoreno pristupao svim ljudima s vjерom u istinsko Božje čovjekoljublje, bez predrasuda i bez preduvjeta! I njegovi se sljedbenici moraju obraćati ljudima svega svijeta, zorno im navješćujući i svjedočeći Božje čovjekoljublje ispunjeni nepatvorenim svjeću svoga poslanja, svoje slobode i odgovornosti.

Na taj je način procvjetala kršćanska zajednica u Antiohiji: bijaše u njoj Židova, Grka, Rimljana, Siricija i pripadnika drugih naroda, a primani su u kršćansku zajednicu; i nitko od njih nije tražio da se pridržavaju starih vjerskih predaja, niti da se obrežu. Mjerodavno bijaše samo jedno: vjera u Boga kako su je proživljivali Mojsije i proroci i kako je ona procvjetala u životu Isusa Krista i oglasila se kao čisto Božje čovjekoljublje

Svjestan toga poslanja i ujedno dobrih izgleda kako se oni mogu i trebaju pre-

Plan ruševina grada Perge

takati u zbilju života, nikakva mu žrtva nije bila velika. Bio je spreman na svaku! Sa svom odlučnošću izabrao je novoga suradnika; bio je to provjereni misionar Silvan (Sila). Na put su krenuli kopnom iz Antiohije preko Male Azije i stigli u gradove Derbu i Ikonij, a potom u Troadu. Tu im se pridružio i Pavlov poznati učenik Timotej i ostao Pavlov vjeran pratilec. Dok su bili u Troadi, Pavao je doživio poziv da prijeđe u Makedoniju i ondje pomogne navještati kršćanstvo. Pavao se odazvao pozivu i zajedno s pratnjom stigao u naseobu Filipi. I pored goleme neprilika i zlostavljanja, bijahu radosni, jer im je obraćenica Lidija zajedno sa svojim domom priredila veliko iznenađenje i primila ih u svoj dom i velikodušno im pomagala. Odatle vjerojatno i potječe velikodušnost crkve u Filipima, prema apostolu Pavlu (Fil 4, 15-16).

Kad su došli u Solun, uspješno su tri tjedna propovijedali u židovskoj sinagogi i doživjeli uspjeh. Pridružili su im se i mnogi Grci, među kojima bijaše znatan broj uglednih žena. To je probudilo zavist kod uskogrudnih Židova i navalili su na Pavla i Silvana, ali su ih vjernici otpremili u Bereju. Tu su ih i Židovi lijepo primili, ali su za to saznali buntovni Židovi u Solunu i pobunili se. Pavao je nato otisao u Atenu i nakon toga u Korint. U Korintu

je upoznao Židova Akvilu i njegovu ženu Priscilu i u njima stekao vjerne i pouzdane suradnike. S njima je iz Korinta došao u Efez.

Pavao se u Efezu zadržao vrlo kratko, ali je obećao ponovno doći. I to je učinio. Iz Antiohije pošao je preko Cilicije u središnju Malu Aziju i stigao u pokrajину Galaciju, koju u ono doba nastanjivali pretežno Kelti, a potom se nastanio u Efezu, koji tada bijaše glavni grad pokrajine Azije, imao je 300.000 stanovnika, u njemu bijaše veoma znamenito kazalište koje je moglo primiti 24.000 gledalaca. U gradu je bilo žarište „kulta“ rimskoga vladara i tri službena velika hrama. Artemidin hram slavio je kao prvo od sedam velikih čuda onoga svijeta. Grad bijaše veliko trgovačko, političko i vjersko središte za široku okolicu. Dakako, u Efezu bijaše i velika skupina Židova. Pavao bijaše uvjeren kako je to izuzetno važno područje kršćanskoga djelovanja pa je u njemu ostao više od dvije godine ispunjene svestranim radom. Poseban razlog njegovu produženu boravku bijahu pogubne upadice zagriženih pobornika židovskih vjerskih predaja koje su nastojali nametnuti sljedbenicima poganskih religija, što je u velikoj mjeri ugrožavalo jezgru kršćanskoga vjerovanja. S druge pak strane širio se ovim prometnicama poguban duh

nevolje

moralne razvratnosti i razarao je obitelji.

Svjestan velike mogućnosti za širenje kršćanstva i ujedno dobro smisljene promidžbe neodgovorna života što mami pojedince i društvo, a nerijetko se širi u ime bogoštovlja, kao što bijaše davanje prednosti pojedinim religijskim predajama pred vjerom u istinsko Božje čovjekoljublje.

Kao jedno od najvažnijih svojstva Pavlova rada bijaše izbor suradnika. Na svakom mjestu i u svako doba tražio je i nalazio sposobne i odgovorne suradnike koji su mu svestrano pomagali, a on je u njima gledao svoju braću i svoje sestre ujedinjene u iskrenu ljudstvo i neprocjenjivoj vrijednosti Božje ljubavi.

Za cijelo vrijeme svog boravka u Efezu, i pored prevelika rada, Pavao je održavao tjesne veze s predstavnicima kršćanskih zajednica na širokom području izvan Efeza. Tako su ga posjetili Gaj i Aristarh iz Makedonije, Sekund iz Soluna, Sopater iz Bereje, a uz to pojedinci iz Galacije, Frigije i Pizidijske Antiohije i Ikonija. Jednako tako dolazili su iz Korinta trgovci, mornari i ugledni ljudi među kojima bijaše i učeni Apolon, pa blagajnik Erast i predsjednik zbornice Sosten. Ukratko: Pavao bijaše okružen brojnom skupinom suradnika i prijatelja.

Pavao je svoj poziv prihvatio s ljubavlju i radošću, ali i s odlučnošću i odvažnošću. U njegovu djelovanju nema kolebljivosti, nema straha ni sumnje. To potvrđuje Pavlov život u svojoj cjelini.

Treba upozoriti na teško zamislive nevolje koje je on sa svojim suradnicima doživljavao na svojim misijskim putovanjima. Nije se teško zamisliti nad razdaljinama mjereno u kilometrima i oskudnim prometnim pomagalima ili još određenije: koliko su kilometara morali prijeći pješice!

To nas upozorava na pojavu *patnje* koja postaje sastavnim dijelom osobe i očeviđnim znakom čista uvjerenja koje se ne može olako mimoći. •

SJEĆANJE NA BLEIBURG I KRIŽNI PUT U DUBROVAČKOME KRAJU

Kao svake godine u novijoj povijesti hrvatske države, u Dubrovniku je obilježen 15. svibnja, spomen-dan na žrtve Križnoga puta hrvatskog naroda. Izaslanstvo dubrovačke podružnice HDPZ-a, zajedno s udrugom Hrvatski domobran Dubrovnik, Gradom Dubrovnikom, Županijom

Piše:

Tomislav BJELOPERA

venski partizani bez suđenja zlostavljali i na kraju mučki ubijali, bacali u jame i u more. Likvidacije na Orsuli, na otoku

Daksa, na Jakljanu, na području Boninova i Montovjerne, samo su neka od mjesta zločina.

Na ovogodišnjoj su komemoraciji nazočili predstavnici udruge Hrvatski domobran Dubrovnik, predvođeni predsjednikom Željkom Kulišićem, predstavnici županije Dubrovačko-neretvanske na čelu sa županom **Nikolom Dobroslavićem** koji je bio glavni pokrovitelj komemoracije, potom **Goran Radić** kao predstavnik njemačke zaklade koja skrbi o ostacima ubijenih njemačkih vojnika na prostoru Republike Hrvatske, članovi domobranskih udruga, predstavnici ministarstva branitelja, domobranske udruge iz Zadra, Omiša i Metkovića, udruge proistekle iz Domovinskog rata, pučani elafitskih otoka Šipan i Jakljan te mnogo-brojni građani Dubrovnika. Dubrovačku podružnicu HDPZ-a predvodio je predsjednik **Tomislav Bjelopera**.

Dubrovački trombonjeri

dubrovačko-neretvanskom te udrugama proisteklima iz Domovinskog rata, položilo vijence na središnjem križu groblja Boninovo i na Domobranskome groblju u Dubrovniku.

No, ove je godine središnji događaj na hrvatskome jugu bila komemoracija na otoku Jakljan i otkrivanje spomen-obilježja *Jakljan 1945* za 214 likvidiranih hrvatskih i njemačkih vojnika. Zarobljeni su vojnici ubijeni bez suđenja nakon završetka Drugoga svjetskog rata, krajem svibnja 1945. Križni je put na hrvatskome jugu započeo već u listopadu 1944. "oslobađanjem" Dubrovnika, kada su viđenje Dubrovčane jugosla-

Božana Filičić, Tomislav Bjelopera i Davorka Palinić na komemoraciji

Tijekom komemoracije, posebno je zahvalnost iskazan pokojnim **Zvonimiro Koporčiću** i **Kuzmi Stjepoviću** koji su otkrili mjesto zločina ispod borova na plaži na otoku Jakljan. Molitvu za ubijene hrvatske i njemačke vojnike predvodio je dubrovački biskup **mons. Mate Uzinić**. Na kraju su položeni vijenci i zapaljene svijeće. Počasni plotun ispalili su Dubrovački trombunjeri predvođeni gosprom **Knegom**. Misu zadušnicu na otoku Šipanu u crkvi sv. Stjepana na blagdan Gospe Šipanske-Marije Pomoćnice kršćana predvodio je također biskup Uzinić. On je u svojoj propovijedi naglasio kako su se kroz povijest uvijek sukobljavali dobro i zlo, ali se zaustavio na 20. stoljeću i na milijunima žrtava totalitarizama kojima pripadaju i žrtve s Jakljana. Naznačio je da se današnje hrvatsko društvo još uvijek ne može oslobođiti, jer se još ne zna prava istina o stradanjima u Drugome svjetskom ratu i nakon završetka rata:

„Da bismo se toga oslobođili, moramo utvrditi istinu“. Podsjetio je na govor

njemačkog vojnog izaslanika **Raubera** na pokopu žrtava Jakljana na Domobranskom groblju 1. ožujka 2013., u kojem je on rekao kako je za Nijemce pitanje humanosti naći sve njemačke vojnike izgubljene tijekom Drugog svjetskog rata, i

kako im je svaki put važno kad ih nađu. „Ovakvo promišljanje bi trebalo, želimo li iza sebe ostaviti Drugi svjetski rat i konačno početi živjeti u stvarnosti i pridonositi da naša Domovina Hrvatska ima sadašnjost i budućnost, biti ono što će motivirati sve pučane Republike Hrvatske. Treba staviti žrtvu u središte, a ne agresora, treba utvrditi ime i prezime svake žrtve i iskazati joj jednak poštovanje, jer ljudi nisu brojevi, nego imaju svoje ljudsko dostoanstvo, kao i obitelji koje su ostale žaliti.“ Biskup je naglasio da je „ljubav jedino sposobna pobijediti mržnju, oprost je jedini sposoban zatvoriti stranicu povijesti kako bismo smo zajedno krenuli izgrađivati bolju sadašnjost i budućnost.“

Na kraju se pitamo, je li došlo vrijeme da se otkriju sve tajne zločinačkoga jugoslavenskoga komunističkog režima, da se istraže sva stratišta i jame, i da se sva obilježe na dostoanstven način pa da se naš narod oslobođi povijesne šutnje o istini i stradanju domoljuba u borbi za Domovinu Hrvatsku!“

Dubrovački biskup predvodi misu

Spomen-obilježje na Jakljanu

O LJUDIMA I ŽIVOTU PREMA KNJIŽEVNOM DJELU MILE BUDAKA (9.)

DOSTOJANSTVO I ODGOVORNOST

Piše:

Maja PAVELIĆ RUNJE

Slagat čemo se u poštenju

Ideali čestitosti i dostojanstva nesumnjivo su ključne orijentacijske točke Mile Budaka, u njegovu cijelu životu. Književna djela su ogledalo stavova i uvjerenja - središnji likovi su nepotkupivi ljudi, u stalnoj borbi da postignu podudarnost između vrijednosnih uvjerenja i svakodnevнog postupanja. Redovito na sebe preuzimaju i velike odgovornosti. Suprostavljaju se neredu zato jer žele slobodu, za sebe i za druge ljude.

Moguće je u ovom smislu pratiti niz likova, a jedan od istaknutih je sigurno Nikola Vrkljan, mladi čovjek iz svetoročke kuće Vrkljana - Kresojića. Nikola je za dostojanstvo bio spremjan i na izbor vrlo teška puta. Upoznajemo ga u romanu *Hajduk*, ali Budak ga spominje i u romanima *Gospodin Tome* i *Bazalo*, pa i na drugim mjestima. Lik je nesumljivo stvoren prema stvarnoj osobi, prema Nikoli Vrkljanu, bratu od strica Budakove majke Anice - Kike. Kika je, kako znamo, bila kći Tome Vrkljana. Nikola je bio sin Tomina brata Jose.

Nikola je već kao dječak, dok su ga u kući još zvali Nikolica, sebi postavio visoku mjeru. Istu je tražio i od drugih, pa i u samom postupanju prema djeci: *Što j pošteno za velike, ne more biti nepošteno za male, a što j pravo, i Bogu je drago* (GT, 272.). *Od malena ga je resila odlučnost i hrabrost. S mladićima je išao u potrage za blagom u Velebit. Pušku bi redovito prebacio preko ramena kao odrastao čovjek. Bez nje nije nikud išao, te su mu se rugali, da će pod puškom i na vjenčanje, al ga nije nitko zadirkivao zbog te njegove ljubavi za pušku, jer je bio ponajbolji strielac u cijeloj Kresojića zadruzi, a sigurno i nadaleko u okolini* (GT, 270.).

Kresojići su svi držali do sebe, ali Nikola je svoju ponosu čud naslijedio i izravno od oca. Otac Joso je iz najranijeg djetinjstva uvijek bio spremjan na bunu protiv svakoga koga je smatrao nasilnikom, pro-

tiv svega što mu se učinilo nepravedno, tako da se je često čulo iz usta starijih, i u kući Kresinovoj i izvan nje, da će svršiti u hajducima ili na vješalima. Sin je odlike nosio i u pooštrenoj mjeri ali je bio mnogo suzdržljiviji od svog otca, a inače – i odlučniji i spremniji na skrajne zaključke i odluke, koje je vazda izvodio dosljednošću

Emigrantsko izdanje Budakova Hajduka

navrnuta stroja, koji ne može nego izvršiti ono, što mu stoji u njegovim napravama namješteno. Ide kao vječna Pravda, koja ne može poznavati ni stanke, ni praštanja, ni obzira (Ha, 10.).

Nakon povratka iz vojske, Nikoline su osobine ponosa i odvažnosti došle i do većeg izražaja. Već u prvom susretu s bahatim i grubim satnikom Kehtom, lovinčkim zapovjednikom, vrcale su opasne iskre. Keht je započeo upozorenjima, jer da je čuo da otac Joso prigovara i psuje, i da mu se može dogoditi da mu glas brzo promukne, Nikola je odgovarao: *Ne znam, ne znam, gospodine kapitane. Mi smo Kresojići već i s medvidim rikali i s vu-*

kovim zavijali, ali prije promukoše i edni i drugi neg mi Kresojići (Ha, 46.). Satnik se osjetio napadnutim, počeo je otvoreniye prijetiti: *Pazi na moje zapovidi, jer čemo se drugačije svaditi, i bit će zlo po te* (Ha, 48.). U Nikoli se stvorio otpor, odlučio se za *vaganje i iskušavanje*, pa i premda je znao da mora paziti na hijerarhijsku razliku, da ne smije započeti svađu. *Odlučio je da šuti i čeka satnika u zasjedi kao lovac što čeka divljač. Osjećao je, da se ne će nikad sprijateljiti, jer su se na prvi pogled odbili jedan od drugog, kao što se zmija odbije od svoje žrtve, kad ju je već ujela* (Ha, 46.). *Nije se prestrašio, nije ni okom trenuo pod težinom satnikova prodornog pogleda, jer nije osjećao nikakove krivnje, a duša mu je bila ispunjena osjećajem svoje vrednosti i velikog prava. - Osjećao je tvrdo tlo pod nogama i mirno motrio satnika, kao da ga drži na nišanu* (Ha, 47.).

Nikola je znao da je Keht opasan čovjek, da sadistički primjenjuje kažnjavanje ljudi batinama, kaznom koju su austrijske vojne vlasti uvele 1751. godine, pa i unatoč pobunama graničara. Ipak, nije uzmaknuo, pa ni na Kehtovu sarkastičnu primjedbu *Dobro j', što smo se sastali i da smo se mam upoznali, da znam, s kim imam posla* (Ha, 48.). Odgovorio mu je: *I meni je drago, gospodine kapitane, i mi čemo se vaik slagati ka pravi ljudi u ljudevnosti i poštenju, a mimo toga se uvano ne čemo ni sritati*. Keht je međutim i dalje svrdlao: *A da se i tamo sritnemo?* Nikola mu je mirno uzvratio: *Kome opanci, kome obojci* (Ha, 48.).!

Hrvanje s vjetrom

Budak je roman *Hajduk* pisao godinu dana prije svoje smrti, u svojoj 55. godini. Imao je puno životnog iskustva stečenoga u najtežim životnim prilikama – tijekom dvaju svjetskih ratova, i u vremenu međuratnog razdoblja, a koje je za njega bilo ravno ratnome razdoblju. Dobro je znao za cijenu koju plaćaju oni koji se ne izmici iz prvoga reda.

Mile Budak, supruga Ivka (sjedi, druga s desna), u vrtu obitelji Dučmelić, Vinkovci 1929. Drugi s lijeva (sjedi, s naočalama) Mime Rosandić; prvi s desna (stoji) Franjo Dučmelić, kasniji načelnik Vinkovaca

Budak je, dakle, dobro poznavao narav i mogućnosti ljudi. Opisujući Nikolina razmišljanja, Budak je pisao: *Nije Nikola od ljudi očekivao puno sućuti ni oproštenja, a niti razumijevanja.* Osjećao je da dobro poznaje ljude, a po svojoj je naravi naginjaо, da ih radije sudi strože neg blaže, pa se nije nimalo zanosio sanjama o nekakovoj dobroj volji braće ljudi. - Znao je da samo pametni i dobronamjerni mogu razumjeti, a koliko je takvih u toru Gospodinovu (Ha, 30.)?! Dok je govorio o Nikolici, sigurno je opisivao svoja iskušta, svoje zaključke. Sve, baš sve, kao i Nikola, prošao je i Budak! Ali ni jednog ni drugog, ni Budaka ni Nikolu, realnost nije zaustavljala! Nisu se udaljili od ljudi, nisu se odlučili za sigurnost anonimnosti. Proaktivnost i preuzimanje inicijative bili su i dalje njihov način gledanja na svrhu života.

Nikola je bio racionalan i odmjeren čovjek, ali nije bio – kao ni Budak! – krut ili hladan. Njegov je nutarnji osjećajni svijet bio živ, a žedan pažnje i ljubavi. Kao nezreo momčić zavolio je Vranjicu Brkljačić, djevojčicu svojih godina, i do smrti ju je volio. Poštivao je i toplo volio i svoju obitelj, roditelje i brata, a osobito Kikicu, s kojom je skupa rastao u istoj kući. Bio je zaštitnik njezinoj bolesnoj sestri i bratu

(Budakovoj teti i ujaku!), pa je, kada se vratio kući iz vojske i od Kikice čuo da su ostali i bez majke i bez oca, i kad mu je pala oko vrata, s njom skupa proplakao (Ha, 20.).

Život je Nikoliju rano izvrgnuo kušnjama. Keht je jedva dočekao lažnu prijavu obitelji Mrkobrad iz Poljane, da je Nikola počinio krađu. I odmah ga je osudio na batine.

A satnik je suradnike imao u svim selima! Neki su s njim održavali vezu i izvješćivali o prilikama bez loših namjera, iako je u sjeni obično ipak bio koji računčić, jer Keht nije bio čovjek koji bi svojim načinom uprave na dulje vrijeme uza sebe privezao prava čovjeka i prava prijatelja, jer on sam nije mogao biti ni jedno ni drugo, a što tko ne može dati, ne može ni primati (Ha, 84.). Druga je vrsta satnikovih izvjestitelja bila još opasnija. To su bili oni, koji su douškivanjem i prijavljivanjem i krivih i nevinih pokrivali svoje prijestupe. Takvi su u Svetom Roku bili upravo Mrkobradi, za koje je satnik dobro znao da im je krađa zanat, da su ortaci Laze Torbice iz Ploče, ali ih je puštao u miru, jer je od njih dobivao izvještaje o neopreznim govorima poštenih ljudi i studio ih na batine (Ha, 84.).

Kako su se različiti ljudi na razne načine odnosili prema lošoj vlasti, tako su i reakcije na optužbu da je Nikola počinio krađu bile različite. Svi su znali tko su Kresojčići – da drže do poštenja i časti, a i da imaju – ali slabiji su ipak odmah povjerovali i kimali glavom, kako kukavci i jadnici vazda čine, čim osjete, da bi i njima moglo biti bilo kakve štete il koristi, ako se izjave za neku glasinu, pa bila i najluda i posve nemoguća. Oni su jači malko podigli glave u težkom čudu i nevjericu, protegли se iznad samih sebe, kao da će u tom položaju bolje i jasnije pregledati položaj i oceniti sve mogućnosti, dok su najjači i odlučni riknuli u biesu srčbe i ljudske uzbune protiv zvјerskoj nizkosti ljudskog smeća. Ovih je bilo najmanje i tako malo, da su se posve izgubili u prašumi bide, smrada i močvarne onih, koji vazda čine većinu (Ha, 95.).

Jedan od jakih, bio je prijatelj koji je kao vojnik služio u Kehtovoj blizini, i koji je, izlažući se opasnosti, Nikoli javio da ga Keht još istoga dana namjerava uhititi. Nikolu je obuzeo bijes, i želja da ide na Kehta i s njim obračuna, ali prijatelj ga je trijeznio da će ga dočekati cijela regimena, da samo budala ide pred naperene puške. A i da ne će uspjeti dokazati nevinost, jer ljudi su gadovi i vazda rado vjeruju onima, koji imadu u rukama bić i zombnicu, pa im zdrav razum i govorio posve protivno. Kad ne bi tako bilo, mnogo bi toga na svetu bilo posve drugačije nego je danas (Ha, 98.). Nikola je jasno doživljavao da iz ponosa ne može prihvati batinjanje, osobito ne perverzni Kehtom način da za krvnika koristi ženu, svoju ljubavnicu Cuju. Jedini izlaz bio je bijeg, odlazak od kuće, možda u hajdučku četu u Velebitu. Korak je bio neizmjerno bolan, značio je rastanak za vječnost, bez povratka, jednak smrti, a različit od smrti utoliko, što neko vrije može svojim zdravim očima pratiti i promatrati to svoje umiranje (Ha, 99.).

Ipak, Nikola je imao sreću i susreo još jednoga jakog – sestričnu Vranjicu, kćer strica Josipa Vrkljana - Lukčićina, koja se, učinivši ludi korak, bila udala u kuću Mrkobrada - Čoranovih. Imala je osjećaj časti svojstven Kresojčićima i došla je obitelji javiti da su Mrkobradi lažno svjedočili, pa i premda je znala da će korak skupo платiti. Mrkobradi su je i do tada zlostavljeni. Nikolu su zamrzili upravo zato jer je namjeravao Vranjicu štititi, i vratiti je kući.

Ali, uz prijatelja i Vranjicu, bilo je u Lovinačkom polju ipak još dosta – ne malo! – poštenih ljudi! U nekoliko se je dana pred Kehtom izredalo nekoliko stotina kućnih starješina iz cijele kumpanije, i svi su tražili, da Keht odustane od svoje odluke. Otac Joso bio je iznenađen, nije ni on vjerovao u ljudsku odlučnost do samozataje. Svojom je borbenom naravi često dolazio u priliku iskusiti krvkost ljudske požrtvovnosti za druge u opasnim prilikama: *Svaki se ominje oko sebe kao pseto, kad ga gospodar udari po njušci, umiljato civili i izmiče se* (Ha, 155.). Keht je u Lovinac išao i veljbaba Joso iz Klanca, a konje je upregnuo i vozio ga unuk Mile. Mile je, znamo, bio otac Mile Budaka!

Upravo je veljbaba Joso Nikoli prenio Kehtova razmišljanja o Kresojicima, o odluci da im stane na put jer ne šute: *Vaik sanjaju o nekakvoj pravdi i pravici, vaik se rvu s vitrom, misto da mu se uklone; oće da isprave krivu Opsenicu i da cili svit pomire i zadovolje, misto da se okoriste tuđom svađom i nesrićom. Al kad ne će uni, oće drugi njijovom vunom natrpati svoje samare i smijati im se. Dok uni pripovidaju o poštenju i ljudevnosti, drugi se na njiov račun kod mene tovi ka prase u brlogu i ni vraga mu. Svi su oni taki, kolko i ja znam i kolko sam za nji čuje, al mi se vindar čini da je Kresinov unuk Nikola najgori.* – Ponosat ćemo se, on i ja (Ha, 86.). Kako vidimo, Keht nije bio glup. A nije bio ni stranac, već očito netko iz same Like. Keht mu nije bilo pravo ime, ljudi su mu znali prezime, ali ga nisu koristili.

Vranjičino svjedočenje i pritisak ljudi ipak je poljuljalo Keh-tovu poziciju. On i njegova Cuja izgubili su pouzdanje u svoju snagu. Keht nije opozvao odredbe o Nikolinu uhićenju, ali je odlučio otići iz Lovinca u Gospic i tražiti premještaj. Čoranovi su sa svoje strane zaključili da više nemaju zaštite, da moraju djelovati sami, maknuti svjedoka. Odlučili su ubiti Vranjicu. I proširiti glas da se ubila sama.

Nikola je u tom trenutku još boravio kod prijatelja i rođaka u Nekića Docima u Ravnim Kotarima. Odlučio se vratiti kući i po-

kušati dokazati nevinost. Iznenada je osjetio kako bi bio bezgranično sretan, kad bi se mogao vratiti na svoje ognjište i nastaviti svoj redovni graničarski život, pa bio i u vječnoj borbi i muci i znoju i oskudici! Samo kući, na svoje ognjište, među svoju obitelj! Nije prije ni slatio kolika je to sreća, kolika je to blagodat nebeska: biti na svom ognjištu, među svojima, pa sve drugo kako bilo da bilo (Ha, 126.)! Ali, nakon prve došla je i druga vijest! Mrkobradi su, svi skupa, ubili Vranjicu! Zbog njega, zbog Kresojića obraza!

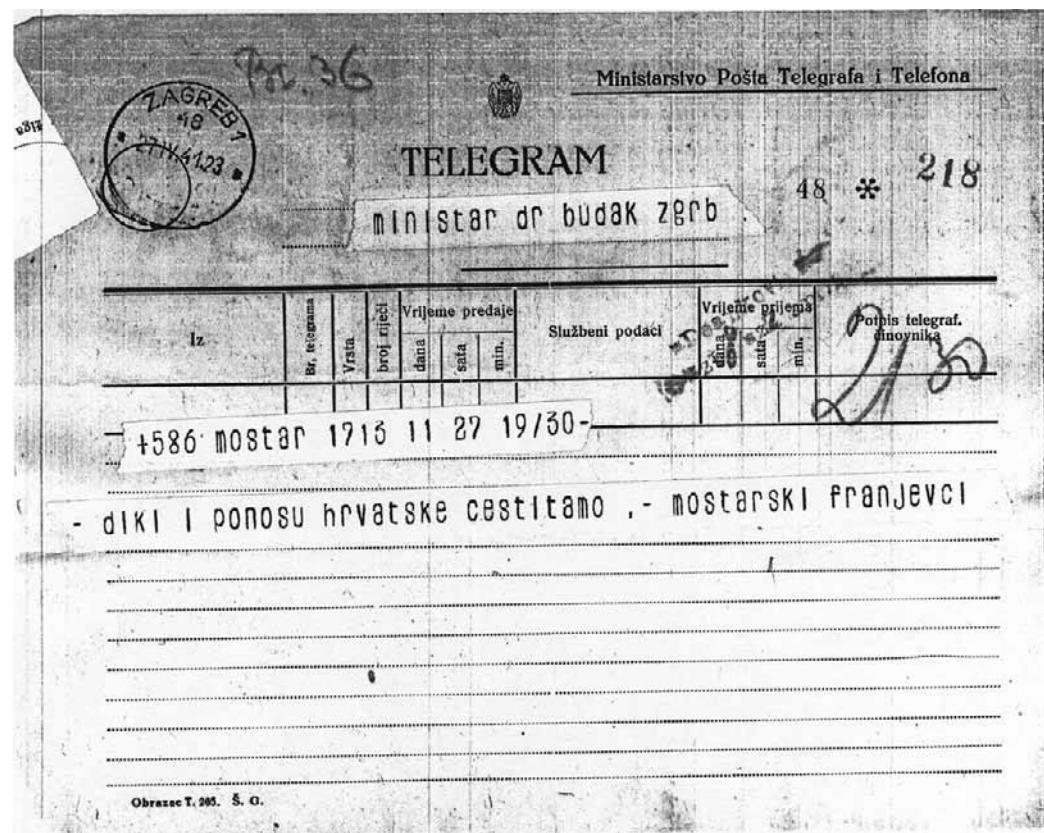
Obračun

U vrsti bunila Nikola je bez riječi napustio Nekića kuću i okrenuo prema Velebitu. U cik zore bio je na drugoj strani, pred Čoranovom kućom, u Poljani. Studen je već bila dobrano popustila i nebo je bilo vedro. - Vladala je grobna tišina. Stao je, ogledao se na sve strane, a onda je ušao u Čoranovu štalu, uzeo sijena i položio ga uz kuću, na smrznuti snijeg. Izvadio je iz čemera kremen i ognjilo, metnuo na kremen povelik komadić truda i kresnuo iskru. Kad je trud uhvati, lagacno ga je raspirio, a onda umotao u rukovet sienu i sa svim oprezno mahao. Sieno je ubrzo uhvatilo i počelo gorjeti, a odmah zatim se je pokazao i plamen. Nikola je to oprezno

podmetnuo pod čošak slamanog krova Čoranove kuće. Zatim je uzeo još dve rukoveti sienu i zapalio svaku posebno, pa žurno odnio i podmetnuo ih pod daljnja dva čoška, a najzad se povratio i uzeo preostatak sienu, sve zapalio i podmetnuo pod četvrti čošak krova (Ha, 129.). Kad je video da sve četiri strane krova gore, lupnio je na kućna vrata i viknuo: *Ivana tražim! Nek man izlazi, jer ču vas sve potbiti! Spržit ču vas ka kukuruze* (Ha, 129.)!

Ivan Mrkobrad izašao je s puškom, ali Nikola ga je odmah zgrabio, bezgraničnom mržnjom, koju je zavitlala luđačka snaga, udario ga nogom u glavu takvom snagom da je Ivan samo riknuo kao ranjena zvier. Puška mu je klonula, a Nikola je udarao dalje nogama kao po mrtvoj tvari (Ha, 129.). Ubio ga je hitcem. Ostale Mrkobrade je poštudio. Samom Čoranu je pljunuo u lice: *Razbojniče! Svi Mrkobradi ne vrije ednog Kresojića govedčeta, a da vas je još sto puta, kolko vas je, ne bi vridili ednog Kresojića čeljadeta, al – meni je i ovo prikoviš, a dokraja neka Sveznajući sudi i vami i nami* (Ha, 130.)!

Vrieme je bilo mirno kao djetinji san, kakve znadu biti samo zimske zore, požar je već lizao preko cijela krova, a Nikola se penjao, natraške, prema Pilaru. Čoran se još jednom pojavio, s puškom, i opa-

Josip Turkalj: Mile Budak

lio u Nikolinu smjeru. Nikola se mirno okrenuo i poviknuo Čoranovoj kćeri, koja mu je bila najbliža: *Reci mu slobodno, da ču ga imati na oku, pa nek se ne šali. Sad sam vas druge pušta s mirom, jer mi se nije dalo i grijota bi mi bilo mazati ruke pogonom krvi, al drugi put vam ne bi ni mišu prostije. To mu reci, pa nek miruje, kun da ga ni Bog nije stvorije* (Ha, 131).

Dok se penjao uz Velebit, oblijevao ga je znoj, iz nemirne duše, a kapci su se rušili i zatvarali mu oči kao u teškom pijanstvu. Drhtao je cijelim tijelom, svakom žilicom i svakom vlasti. *Sad je bio sviestan i u savjesti miran, da ga imaju za što goniti i da je potjera opravdana. On je tako prima i s njom računa.* – Kada njegov život dođe kraju, dođe trenutak da bude morao stati pred vječnoga sudca, reći će mu: *Tako i tako je bilo, a Ti znaš bolje neg ja, e l sve tako moralo biti, pa Ti ne tribam ništa divaniti, man – Velik si, Sveznajući si, a Vična pravda i esi, pa – što ja više tribam* (Ha, 134.)?!

Tko je tko

Budak je, znamo, dobro poznavao hrvatsku povijest, i uopće Hrvatsku. Svoj je zavičaj poznavao do u sitnica. Znao je sela, mentalitete, podrijetla ljudi – vidljivo je i u romanu *Hajduk*. Kad Lovinčani sa zgražanjem govore o Cuji, razmatraju mogućnosti: *Nije naša Bunjevka, vele da*

nije ni Kranjica, a vele da nije ni Vlainja, a ne kažu ni da j Ciganka, man svi govore, da j nikakva pogana polutanka i smisa, da ne bi gore ni nečastivi, potari ga, sveti Krizu, smislije i izumije (Ha, 61.). Za Mrkobrade kaže: *To je vlaška obitelj, koja se doselila odnekud iz Bosne. – Bili su pripadnici grčko–nesjednjene crkve, a kako takve nije bilo nadaleko, za neko vrijeme predoše svi u rimokatoličku* (Ha, 72.).

Budak gotovo za svaki svoj važniji lik u romanima iz ličkoga života, ali i inače, propituje tko je, u smislu *iz čije je kuće*. Uočava prezime, kako to činimo i danas, ma koliko se tko pravio da u susretu s čovjekom – u narodnosnom, i zavičajnom smislu (kao i u smislu drugih socijalnih i osobnih niti) – počinje od nule. Budak traži prvu orientaciju, ali dobro zna da su u stereotipu i neupotrebljive predodžbe i predrasude.

Poznavao je, dakle, etničke slojeve i struje pojedinih dijelova svoga zavičaja. Bunjevci su najčešće spominjana skupina. Naseljavali su Sveti Rok, Ričice i Lovinac, mjesta na kojima se odvijaju radnje njegovih romana. I sam je bio Bunjevac. Unutar skupine dugo je postojalo sjećanje na zajednički dolazak u Liku. Odgojen je i formiran na vrijednostima koje je skupina tradirala (vjera, jezik, dinarska kulturna obilježja na području duhovne i matrijalne kulture, velike obitelji, čuvanje dobrog glasa u smislu načela *a svakom selu gradi kuću*). Kolektivni imaginarij bio je izvor visoka samopouzdanja. Služio je, razumije se, i kao granica prema drugima – etno-kulturni identiteti konstruiraju se u odnosu prema drugima.

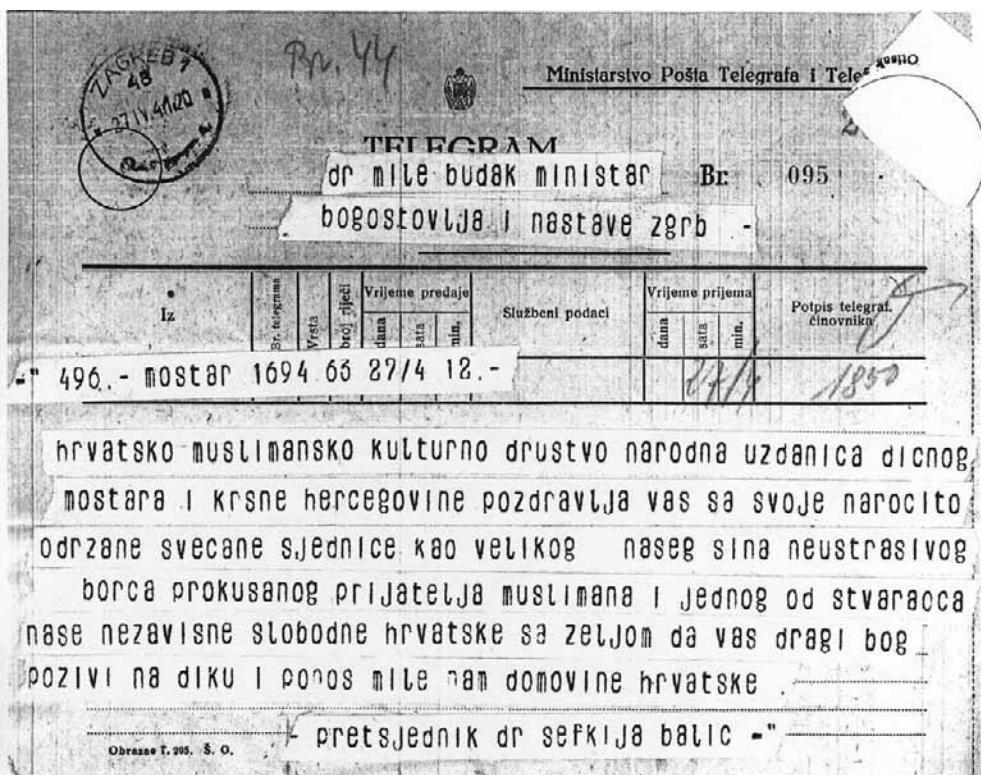
Budak spominje i druge hrvatske skupine u Lici. Zna za Hrvate – čakavce, starosjedioce, s područja Otočca i Brinja (obitelji Bogdanić, Javor, Blažanin, Mesić, Holjevac, Sertić, Ugarković i druge), za katoličke neofite u Perušiću koji su govorili zapadnobosanskom ikavicom (obitelji Alić, Asančaić, Asić, Šaban, Kasumović, Hećimović, Musić i druge), a također i za Kranjce. Ovo neobično ime, jer riječ je o Hrvatima, u Lici su nosili doseljenici iz Brod-Moravica, Bosiljeva i Delnice, stare obitelji s vlastelinstava Zrinskih i Frankopana, među kojima je bilo i ranije pohrvaćenih Nijemaca (obitelji Čop, Mance, Podnar, Delač, Kajfeš, Piršlin, Špehar i druge). Živjeli su, primjerice, u Gornjem

Kosinju, Kaluđerovcu, Mušaluku, Podlapcu ili Brušanima. Sami sebe nisu zvali Kranjcima jer naziv u sebi ima pogrdan prizvuk. Srbi su gotovo sve Hrvate, da ih ponize, nazivali Kranjcima – sve dok nakon Drugoga svjetskog rata nisu uveli riječ ustaša.

Budak savršeno razumije vremensku slojevitost narodnosnosti. Hrvatstvom se ne razbacuje ni u kojem književnom djelu, a osobito ne u djelima koja prepričavaju 18. ili sam početak 19. stoljeća. Poznaje i dodire, miješanja, preplitanja, konverzije. Na svakom području razmišlja distinkтивno. Nema kod njega uopćavanja. Ljude i pojave vidi u nijansama. Uz pripadnost skupinama, jasno vidi osobnosti, slojevitost. Za Mrkobrade je tako pisao: *Narod nije polagao velike važnosti da su na katoličku vjeru prešli s pravoslavne, jer je više pazio, kako se došljaci inače vladaju* (Ha, 73.). Za Bunjevce je pisao i ovako: *Svi niti jesu niti mogu biti čestiti i poštene. To nije ni moguće ni potrebno. Što bi nebo kad bi svi bili andeli?! Razpuklo bi se od prenapučenosti* (Ha, 64.). Također, čujemo kako je stari veljbaba Joso, govorio: *Esmo mi i ljudi i junaci. Esu i naše žene vridne svog glasa i imena, al jope, moj sinko, kakvi gadalina ima među nami, to se ne da ni reći. Na moj račun, mi ni nemamo nego junake i lopove, poštenjake i gadove* (Ha, 88.).

Zato jer su različite osobnosti, jer nisu svi dobri ili svi loši, likovi romana *Hajduk* su uvjerljivi. I Cuja je primjer. Bila je okrutna, uživala je u zlostavljanju vezanih ljudi. Saznajemo međutim da je i sama bila žrtva. Bila je kći narednika Mate Dešića iz Kosinja, rano je izgubila roditelje, služila je u kući nadporučnika Kehta u Gospicu, a on ju je zlorabio. Često ju je tukao, a vremenom je, kako to gotovo redovito biva sa žrtvama ranog obiteljskog nasilja, sama postala zlostavljačicom (Ha, 366. i dr.).

Budakov odnos prema Vlasima / Srbinima posebno je poglavje, jer je politički sukob Hrvata i Srba duboko obilježilo Budakov život, i živote gotovo svih ljudi u njegovu zavičaju, i drugdje (Keht samo slučajno nije Srbin.) Stoga nas uvjek zanima što Budak o ovom području piše u svojim djelima. Pitanje se postavlja i stoga što se Budaku predbacuje militantni rasistički stav, odnosno što se takav stav

predbacuje državi u čijem je stvaranju i vlasti Budak sudjelovao.

Na ovoj se točki obično tvrdi, već smo pisali, da u književnim djelima nema trajeva političkih stavova, osobito da spor Hrvata i Srba nikada nije tema. Uz to, opažanje se prikazuje kao vrsta pohvalne okolnosti, kao da bi trebala pomoći Budakovoj rehabilitaciji. Vjerujemo, kako smo već govorili,¹ da zaključak nema temelja, da je donesen s prevelikom lakoćom. Istina, u književnim djelima nema puno političkih elemenata – riječ je o književnosti, nije o političkim spisima – ali ih ima. Traženje boljega zaključka zahtijeva daljnju analizu. Inače, Budaku ne treba rehabilitacija kroz književno djelo. Njegovo je dje-lovanje bilo javno, htio je da ga svi čuju. Ustvari, u mnogim je razdobljima žalio da ga ne slušaju dovoljno. Zašto bi želio da mu književnost bude mjesto na kojem bi se pokazao drugaćijim ili se prikrio!

Znamo, Nikola Vrkljan se priključio hajdučkoj četi, u kojoj je bilo i Hrvata i Srba. Zapovjednik je bio harambaša Lazo Škundrić, Srbin iz Vrela kraj Gračaca. Članovi su družine imali povjerenja jedni u druge – riječ je o vremenu oko 1860. Jedan od hajduka, tumačio je novoprdoš-lom Nikoli: *Eto, pobratime i moj virni druže, kod nas ti nema razlike! Da znaš. Svi smo prid Bogom i prid cesarovom puškom jednaki.* Također: *I, da znaš, mi i rišćani smo tu ka edna duša. Tu ti nema*

nikakve razlike, jer su i oni ljudi ka i mi, divane ka i mi, jer su Rvati ka i mi, a što se krste s tri prsta, a ne sa cilom rukom ka mi, a ko veli, da Svetogruči na to jako pazi (Ha, 176.).

Lazo Škundrić i hajdučka četa povjesna su činjenica. Bude Budislavjević objavio je pravi intervju sa Škundrićem,² 1890., petnaest godina nakon što se Škundrić vratio s odsluženja kazne. Škundrić se bio predao u trenutku kada je nagodba bila moguća, a Nikola nije. Činjenica je i da je Nikolu na kraju izdao Hrvat. Ipak, ni ovdje nismo skloni zaključku da Budak izražava svojevrsno kršćansko kajanje te želi reći da smo svi braća, *a, eto, Vlasi su ionako Hrvati.* U Budislavjevićevu tekstu jasno je vidljivo da su Škundrić i ljudi u Vrelima potpuno drugačiji kulturni krug od Hrvata, a i (već se) nazivaju Srbima. Budak je sigurno čitao Budislavjevića. A znao je i bez čitanja.

Dalje, zar Budak upravo u *Hajduku* ne kaže nešto potpuno drugo! A to je: Jest, ljudi su braća. Nikola je volio ljudi. Izlagao se za dobro ljudi, kada nitko drugi nije imao hrabrosti (Ha, 62.). Ali, kada ga je Keht počeo progoniti, smatrao je da se treba oduprijeti. Jednako tako, kada su Mrkobradi ubili Vranjicu, odlučio se za borbu kako bi im stao na kraj. Bilo mu je teško, ali nije se dvoumio jer nije video ni jednoga puta koji bi doveo do mira osim onoga koji je vodio u obračun nasiljem –

kad na zemlji već vlada apsurd da se mir ponekad mora izboriti ratom.

Ostavljeni nam je da idemo nauzgor

Svako Budakovo djelo je o idealu poštenja, o čistoj duši, o žrtvovanju za više dobra, a roman *Hajduk* je to na osobit način. Kada je Nikola odlazio od kuće, otac Joso mu je rekao: *Čuvaj dušu i obraz.* Nikolin je odgovor bio: *Ne boj se čakane. Nesriča est, al sramote biti ne će* (Ha, 101.).

Kad je ubio Ivana Ćorana i zapadio Ćoranovu kuću, Nikola je bio izvan sebe, klonuo, mračilo mu se pred očima (Ha, 136.). Ali, jasno je osjećao: *Ni did Kresina ne bi na mom mistu radije drugačije! Ne bi! Pljunije bi na taku Pravdu, na une koji je kroje* (Ha, 136.).

Nikolin čin su i drugi ljudi jedno-drušno odobravali: *Graničari znadu da i među njima ima onih koji su spremni izdati, u kojima nema dostojarstva, ali ne poznaju prema njima ni samilosti ni obzira, baš kao što znadu cieniti one, koji postupaju u svakom slučaju i u svakom pogledu mužki, ponosno i otvoreno, pa stajalo i slobode i glave. Kad dode u pitanje sloboda ili glava, tad se za slobodu daje, podmeće glava* (Ha, 161.)!

Veljibaba Joso, Kikičin prasvekar, tješio je Kiku, koja je plakala nad Nikolinom sudbinom: *Sad ne placi. Sad ništa ne pomaze. Neka ga Svetogruči občuva od veći zala, koja su mu sad na putu. A sriča j, da se j moga svladati, da ne pobije svu tu paščad. Bože poštuj uno krsta na blagu! Dobar je un, dobar, jer bi naglij biće kom zapričije unaj njijov lopovski brlog, zapalije na sva četiri kraja, ka što je i Nikola načinje, i čeka, pa ko bi se pomolije, da uteče iz vatre, samo bi ga sastavija sa zemljom. Vala Svetogručem, da Nikola nije tako načinje. Dosta j i ovo, što j uređije* (Ha, 161.). Vranjica Brkljačić, Nikolina ljubav iz ranih dana, prkosila je mužu Martinu Blaževiću, koji ju je udario jer je primjetio ženinu tugu zbog Nikoline sudbine i bio ljubomoran: *Pravi ljudi ne dadu svog obraza i svoje ljudevnosti ni za što na svitu i zato se odmeću u planinu, a kukavice lete kapitanima i došaptavaju im* (Ha, 392.).

Na Horoljumu, Krvavoj hajini
Sve se gubi, sto je' krvatsko bilo
A na nasci, temelju
Sveta boginja se posta svila
Sveto rođe: Velječ
Sto je do tada zaboravio u slajini;

Na Baltram i Drži, skupi
raju prstni sertini golobacis
Turci sto je Horoljumem zolotinu.
~~Dolyna~~, Berimem zolotinu.
Kao se zgrija - rojkom nogom luke
Nase grobje i ogrijala ~~sveci~~ sestri;
Sve ostvornuu. A Kao uosa snaga
Turke progno, osta raja snaga,
Prestoljaca, državice, vlasti
Oster kraljko prijatjicu
Da se gaje u jedinstvu guja,
Dok doraste, dok snaga ualjiva. 30/3, 1937.

Na Horoljumu, ostanak ~~Horoljuma~~ ^{Horoljum}
Sve se gubi, sto je' krvatsko bilo
Isto baltramitski vrbaci ih zadržalo
A sa Krovu krvatskoga tijela -
Niti tolko. Stogat alagani verje
Nekto tijesto ~~Horoljum~~, jasno je
U sakama carstkih mudrik sluzu.
Te nagrade - narodnost nici drugu
Molostivo ~~Horoljum~~ cesar, ~~Horoljum~~ srca gauzifiva,
E bi s vijome slomio Hrvates
Na Horoljumu, krvave ^{silu}
Ljubavlju, ljube, ljubale je snaga,
Sveti hrvati, sveci, sveci, sveci
Ljubavi, ljube, ljubave, snaga;

Spremala se, ali ne, sare, sa te!
Tebe - nas slomil svjet joj je bio
Na klijel ore test je - troje srce svio! 31/3 - 14, 1937.

“Na Kordunu, krvavoj haljini”, Budakov rukopis pjesme nastale u proljeće 1937. u emigraciji

Slično su osjećali i u Nikolinoj obitelji. Kad su prema groblju prolazili sprovodi, prvo Vranjičin, a onda Ivana Mrkobrada, prvi su pratili s bolnom suzdržljivošću i nekom ponosnom tvrdoglavovošću, a drugom su u duhu prisustvovali s ponosom, koji je bio pritajen i prigušen samo iz obzira prema Nikolinoj sudbini, koja je sad bila svima posve jasna i težka (Ha, 161.). Nikolin brat Ante reći će kasnije Nikoli, koji je jednom osjetio potrebu da kaže da zna da je njegov postupak obitelji nanio teret: *Ko tebi što veli! Ni pokojni čakan ne bi bije drugačije na tvom mistu* (Ha, 306.).

Budakov nutarnji osjećaj za dostojanstvo i odgovornost čujemo osobito jasno u Nikolinu vlastitu monologu, nakon što je u jednom trenutku pomislio da je u odmazdi možda prešao granicu: *Aj, kukavico, k vragu! Ne slini i ne bali, man udri po mozgu i sebe i druge, kad teljezgaju, čemu misto nije! Ne triba nas Svetogoručiti, da plazimo, kad nam je ostavije, da idemo nauzgoru, a ko misli, da mu je ostavljeno, da liže, neka liže i nek prašinu liže* (Ha, 137.)!

Nikola, na kraju, nije htio ni milost. Pukovnik Šimić je imao mandat za nagodbu s hajducima, nagovarao je Nikolu da se i

on preda, ide u zatvor, a onda se jednog dana vrati kući. Tumačio mu je da su glupost i junaštvo često jedno te isto: *Pameštan čovik ne ide glavom kroz zid! Zid je vindar tvrdi!* No, Nikola mu je odgovorio: *To j tako, gospodine obrstare, al pošten čovik ide vindar radije glavom u zapaljenu klačinu neg u đubrište.* – Ja volim s ljudim u brezdanku neg s kukavicami u carske dvore (Ha, 411.).!

To je Budak! Nije za puzanje, nije za lizanje prašine!

Nažalost, malo je ljudi (Ha, 411.). Kresine su naridko posijani (Ha, 310.)

Jedan od njih, od Kresojića, Ivan Vrkljan Bazalo, čudak koji je od mladosti živio u siromaštvu, poput redovnika, lutanjući, sa svoje nam je strane pokazao što je hrabrost. Kad je čuo da je ubijena posljednja skupina hajduka, putovao je s udbinske strane dva dana bez stajanja da stigne u Lovinac i sazna gdje su tijela. Donio je odluku da se Nikolu pokopa kako se po-kapaju ljudi, na groblju, pa iako su vlasti prijetile vješalima svakome tko pomogne hajducima, pa i mrtvima. Dao je izraditi lijes, a onda je potiho poručio Nikolinu bratu Anti i petorici drugih Vrkljana da se okupe. Zajedno su po mraku iz plitke jame uz cesu, kod Ruke u Svetom Roku, iskopali Nikolino tijelo. Na Opsenici su ga oprali, i presvukli. Bazalo je ohrabrio plovana Barca da vodi sprovod. U dubokoj noći pokopali su Nikolu na groblju, uz oca (Ba, 233./244.).

A tijelo Mile Budaka i dalje leži u plitkoj jami uz cestu... To je posao za naše dostojanstvo i našu hrabrost.

Bilješke:

¹ Maja Pavelić Runje, O ljudima i životu prema književnom djelu Mile Budaka (2.), Hrvati i Srbi, *Politički zatvorenik*, 23/2013., br. 251, ožujak-travanj 2013.

² Bude Budisavljević, *S ličke grude. Priče (Zadnji lički harambaša)*, Matica hrvatska, Zagreb 1913.

(Kratice: GT, *Gospodin Tome*, Matica hrvatska Zagreb 1944.; Ha, *Hajduk*, Hrvatsko kulturno društvo Freiburg i Ogranak Matice hrvatske Zagreb / Basel / Freiburg 1989.; Ba, *Bazalo*, Matica hrvatska Zagreb 2004.)•

ODLUKA O UKLANJANJU GROBALJA I GROBOVA “OKUPATORA” I “NARODNIH NEPRIJATELJA” MINISTARSTVA UNUTARNJIH POSLOVA DF JUGOSLAVIJE OD 18. SVIBNJA 1945. (II.)

I u Hrvatskoj, upute i naređenja o uklanjanju grobalja i grobova “okupatora” i “narodnih neprijatelja” redovito su prosljeđivana podređenim ustanovama na svim razinama.

Upravni odjel Okružnog NOO-a za grad Varaždin u dopisu (Broj: 6527/1945., Predmet: Uklanjanje vojničkih groblja okupatora) od 12. srpnja 1945. proslijedio je upravnim odjelima gradskih i kotarskih NOO-a na njihovom području naredbu Ministarstva unutarnjih poslova FD Hrvatske od 6. srpnja 1945., odnosno MUP-a DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945. o uklanjanju vojničkih groblja okupatora uz napomenu: “Dostavlja se prednji raspis u predmetu uklanjanja vojničkih groblja okupatora sa “pozivom da se po istom odmah postupi” te napominju, da najkasnije do konca srpnja 1945. podnesu Upravnom odjelu Okružnog NOO-a za grad Varaždin “izvještaj o dovršenom postupku i udovoljenju spomenutom raspisu. U koliko na tamošnjem području nema vojničkih groblja okupatora imade se podnijeti takodjer izvještaj da groblja nema.”

Odjel unutarnjih poslova Okruga Slavonski Brod, dostavio je 23. kolovoza 1946. Odsjeku unutarnjih poslova grada Vinkovci odluku MUP-a NR Hrvatske, Zagreb, od 6. srpnja 1945., o uklanjanju vojničkih groblja okupatora, koju Odsjek unutarnjih poslova grada Vinkovci prosljeđuje 24. rujna 1946. Gradskom NO-u Vinkovci uz napomenu da se po odluci “postupi”. GNO Vinkovci potvrđuje da je “po prednjem postupljenju”.

Povjerenstvo OZN-e za Kotar Županja izvjestilo je 2. svibnja 1945. OZN-u za Okrug Slavonski Brod da su jedinice JA, “po oslobođenju”, “u mnogim selima nahvatale prilično ljudi i odvele ih sa sobom ili potukli u blizini sela. Mnogi od tih pohvatanih su stvarno krivci ali postupak koji su naše jedinice provele nad njima je

Piše:

Dr. sc. Vladimir GEIGER,
Hrvatski institut za povijest, Zagreb

izazvao mnogo straha kod naroda a što je opet u vezi sa prijašnjom neprijateljskom propagandom koja je svuda tulila da će partizani sve, poklati kada dođu. Koliko smo do sada mogli ustanoviti naše jedi-

nice su odmah u prvim danima pohapsile oko ukupno 300 ljudi na cijelom kotaru. Za neke od tih se nezna a neki su nađeni slabo zakopani u blizini sela. Dešavalо se da su svinje izbacile lješeve. To je moralo da izazove priličnu nervozu. [...]” Pojašnjavajući rad “neprijateljskih organizacija” Povjerenstvo OZN-e za Kotar Županja navodi, da su to na njihovom području

ЛУКА БЛАГОЈЕВИЋ Шеф одсека јавне сигурности, котара Винковачког
ПРЕДМЕТ: Шандорски Катица из Товарника, ради ширења лажних вјести и омаљоважавања НОВ.ухапшених.

КОТАРСКОМ НО. ВИНКОВЦИМ (Управни одјел)

Карло 82
45

5. августа 1945 године око 14 сати, за време путовања из Винковаца према Ретковцима, потписатог у службене сврхе, сугтирао је потписати Катицу Шандоровски рођена 1927 године у селу Товарнику Товарнику, котар Шид, сада живи у Винковачком новом селу, котар Винковци и бр. 34, главна улица.
Катица Шандоровски путовала је са Аном Перичић женом Јозе, и Ката Стргар женом Маркова, сада живе у Јармии, Габашка улица, котар Винковци. Поднисати се је упутио у разговор за време проласка покрај војничког гробља у Винковцима, што је за време путовања од Винковаца до Винковачког Новог села назедена Катица рекла следеће: “Свих су крижеви повађени усташких и Немачких. То су повадили партизани. Наређено је да партизани узору све гробље где су закопали усташе и Немци, што не бити ускоро гробље усташа и Немца. Није требало гробље орати јер и они су добри људи, зашто су партизани ставили својим борбима крижеве и нису им они више заступали од усташама и шваба. Зашто се држа усташе и Немци у логорима као и домобрани, јер ако су били у домобранству, усташама и гестаповцима они су то волели, а да су вољели партизане онда су остали у партизанима и то је била добра војска, а ако су они пропали нису они томе криви. „Атреба зрити убиства која се сада врше, оно што је било прије ранијих година нетреба се сада освећивати, које је убио и опљачкао немара више да се понавља. Када је потpisati исту упитао и рекао тешко је било раније, а сада се то види како изгледа када се убија и затвори. Ода је Катица одговорила да су проша времена када је убијамо, јер то су усташе и гестаповци тада брачни своју државу, сада више нетреба да се освећива, што је било нека се више међусоба.”

Признала је да је била у Товарнику, затим дошла у Винковачко Ново село, посље се повукла до Загреба, затим преко Словеније све до Трста. Наводи да је била састала се са Биглеском војском и знала што није остало код Биглеса.”

Из свега произлази да је иста шпијунка у корист усташке организације, јер њени отац је по НОВ. одведен, вјероватно као злочинац, а један брат је био у мјепријетељској војсци вјероватно усташа. Није се могло установити у каквој је војсци мјепријетељкој исти био, јер иста мјаводи да је био у домобранима и да га нema сада јер за истог незахуши.

Поменута Катица Шандоровски повјерила је потpisatom, а од казedenskih све-докина позивала је Кату Стргар, која стапаје у Јармии, Габашка улица бр. 28. те је рачунала да сам и ја за њихову организацију, јар сам ја истој одобравао оно што иста говори, тако да је добила пуно повјерене у мене, затим сам је истог сата дао ухапшити, ради напред наведеног дела.

Смрт фашизму Слобода Народу.

ХОТАРСКИ Н.О. ВИНКОВЦИ
УПРАВНИ ОДЈЕЛ
Број 7
дан 7. августа 1945.

Шеф одсека јавне сигур.

Šefer odseka javne sigurnosti

ХОТАРСКИ НАРОДНИ СОМУ ВИНКОВЦИ. -Доставља се предња изјава шефа одсека јавне сигурности овог котара Луке Благојевића, са којом се упуњује Катица Шандоровски. Свеоци Ката Стргар и Ана Перичић нису испитане, чије ће се изјаве доставити накнадно.

Смрт фашизму Слобода Народу.

Uhićenje zbog širenja lažnih vijesti

Zagrebački nadbiskup
dr. Alojzije Stepinac

“pristaše Mačekove klike”. [...] “njihov rad manifestira se u burgijama oko iskanja, sahrane i identifikacije pojedinih ili poginulih čiji se grobovi nalaze po selu i oko sela. Oni neprestano zatražuju da se lješevi iskapaju i da se prenose u groblje. Tendencija je očigledna: hoće na taj način da cijelom selu i okolici rastrube kako su to žrtve nastrandale od partizana. Kotarski N.O.O. je zabranio svako iskapanje i prenošenje leševa.”

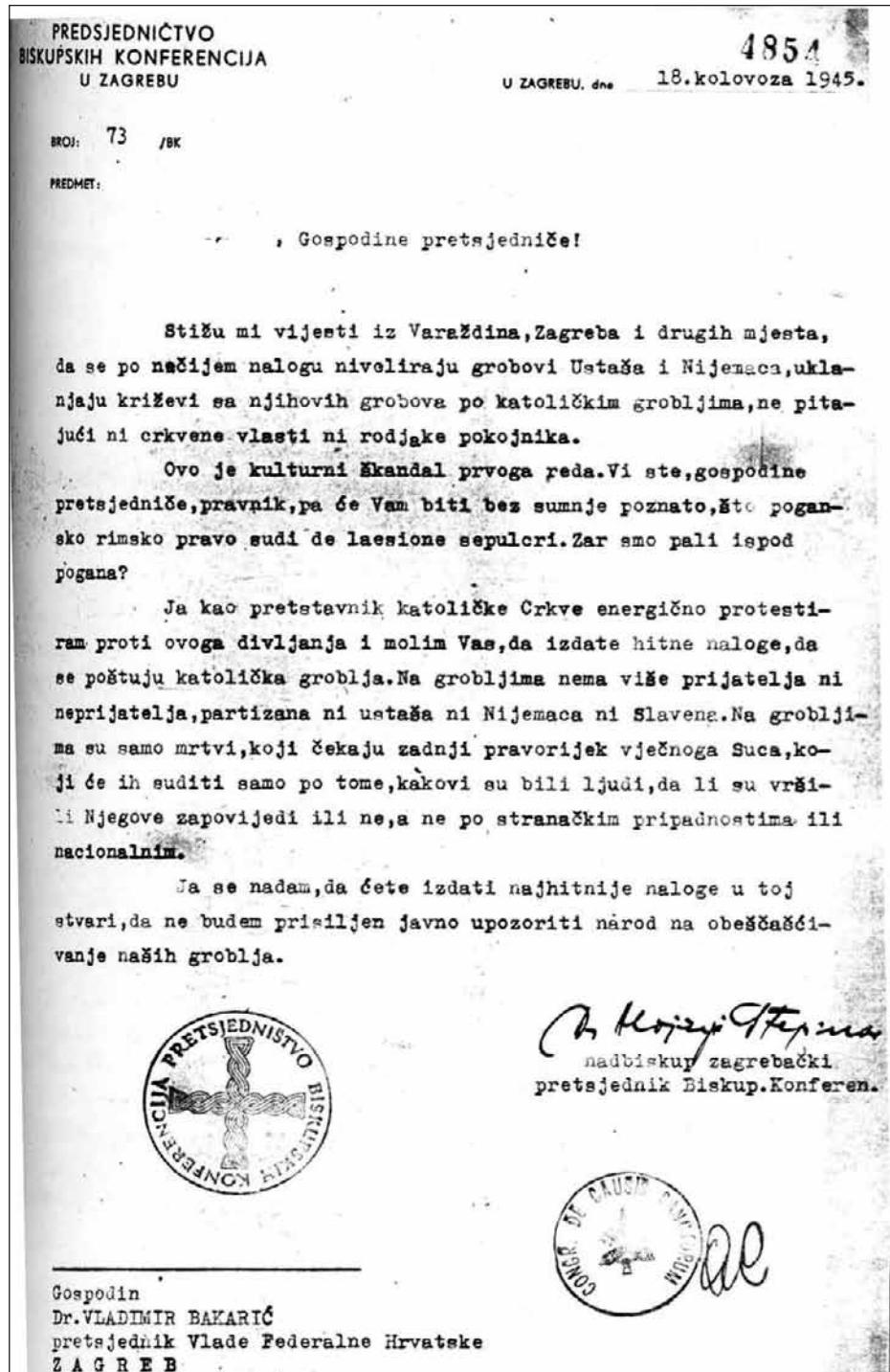
Iako je odluka MUP-a DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945., odnosno odluka MUP-a FD Hrvatske od 6. srpnja 1945., o uklanjanju i uništavanju grobalja i grobova “okupatora” i “narodnih neprijatelja”, izuzimala grobove hrvatskih domobrana, lokalne su vlasti, svjedoče događaji, rušile groblja, grobove i nadgrobne spomenike svih neprijateljskih vojska, uključujući i domobranske.

Uklanjanje ustaškoga i njemačkoga groblja u Zagrebu na Mirogoju u ljeto 1945. opisao je Josip Bejuk, koji je kao mladić sa prijateljem svjedočio uništavanju vojničkih grobova: “[...] gledamo kako drugarice i drugovi lome križeve s njemačkog groblja, a drugi se muče na ustaškom groblju preturati kamene spomenike s časničkog groblja. [...] Slušamo još kako psuju ustašku majku, kurvu

švapsku i.t.d. Neki pripiti pjevaju i gaze nogama križeve. Čuje se pjesma: ‘Druže Tito, mi ti se kunemo ... i.t.d.’ [...] Kasnije su partizani radili noću: sve hrvatske časnike iskopali su iz grobova i odvezli ih u nepoznatom pravcu. Usve, svi su grobovi bili sa zemljom sravnati.”

U Đakovu su u ljeto 1945., prema opisu Mije Šalkovića, grobovi ustaških i njemačkih vojnika, koji su bili na Gradskom groblju odmah kraj ulaza na ljevoj strani

uklonjeni. “Nova vlast je to smatrala neželenjom propagandom, pa je na trošak općine, to jest građana sve exhumirala i pozadi istog groblja u jednu veliku jamu, pokrila. [...] Po grobljima su humke neprijateljskih i protivničkih grobova, kao ustaša i njima ravnih sravnjivali, a križevi i spomenici odstranjeni, da im rodbina ili žene i djeca nemogu doći na grob i suz spustiti. Tako je to učinjeno i u Đakovačkom groblju [...]”

Stepinčev prosvjed Bakariću iz kolovoza 1945. zbog
“niveleranja” grobova ustaša i Nijemaca

Generalni vikar Anton Vovk

Mjesni NO Bošnjaci (Županja) naložio je [očito u ljetu 1945., bez nadnevka] grobaru **Andriji Žigiću**, da uništi dva groba njemačkih ("šabaskih") vojnika na groblju u Markovcu (Bošnjaci) te da o učinjenom izvjesti Mjesni NO Bošnjaci, "koji će se o tome još danas uvjeriti."

U neposrednom poraću 1945. uklonjeni su na katoličkom groblju u Gospiću grobovi ustaša i domobrana i njemačkih vojnika.

U kolovozu 1945. uklonjene su i nadgrobne oznake na njemačkom vojnem groblju u Kninu (Kninsko polje), na kojemu je sahranjeno oko 800 vojnika, 680 Nijemaca i 120 Hrvata pripadnika Wehrmacha, koji su poginuli tijekom 1943. i 1944. u borbama u Lici, Bosni i sjevernoj Dalmaciji.

Odluka MUP-a DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945. o uklanjanju i uništavanju grobalja i grobova "okupatora" i "narodnih neprijatelja" u pravilu je sustavno provođena. Redovito je to bilo uvjetovano smještajem/mjestom pojedinog groba/groblja na koje se je navedena odluka trebala odnositi, ali i svjetonazorom i revnoscu onih koji su naredbu trebali provoditi.

Odjeljenje za unutarnje poslove Hercegovačkog okružnog narodnog odbora, u Mostaru, dostavilo je 19. prosinca 1945. dopis (Broj: 7339/45., Predmet: Uklanjanje vojničkih grobova Okupatora i njih-

ih pomagača) svim kotarskim upravnim odjelima i gradskom upravnom odjeljku Mostar, u kojemu navode, da su odluku MUP-a DF Jugoslavije od 18. svibnja 1945., o uklanjanju vojničkih groblja okupatora dostavili prethodno 9. lipnja 1945. u dopisu Br. 1444/45. Napominju, da je naređenjem Ministarstva unutarnjih poslova DF Jugoslavije određeno, da se "imaju odmah ukloniti i sa zemljom sruvniti svi neprijateljski grobovi Švaba i Talijana kao i njihovih pomagača ustaša i četnika." No, navode i da "svi sreski upravni odsjeci nisu po tome postupili", te da su dobili dopis (Br. 2270/45. od 21.

XI. 1945.) od Upravnog odjela O.N.O. Dalmacije, [Split], upućen oblasnim narodnim odborima Dalmacije, u kojemu je navedeno, da "U neposrednoj blizini Metkovića na hercegovačkoj strani u selu Doljanima ima veće talijansko groblje dobro uređeno sa nadgrobnim spomenicima. [...] Kako je to u drugoj federalnoj jedinici i u neposrednoj blizini ovoga mjesta trebalo bi intervenisati kod oblasnog za Hercegovinu da bi se ti posljednji ostaci okupatora ponisti." Odjeljenje za unutarnje poslove Hercegovačkog okružnog NO-a, poziva "sreski upravni odsjek Čapljina na čijem se području nalazi pomenuto groblje u

PASTIRSKO PISMO

Katoličkih biskupa Jugoslavije, izdano s općim Biskupskih Konferencija u Zagrebu, dne 20. rujna 1945.

195

Predragi u Kristu vjernici!

Mi, katolički biskupi, sastavljeni na plenarnim konferencijama u Zagrebu, smatramo svojom pastirskom dužnošću da s ovih konferencija upravimo nekoliko riječi Vam, svojim dragim vjernicima.
Nakon težkih i dugih godina čekanja konačno je završen rat, koji je iskrvario čovječanstvo, kao nijedan prije, što ga ljudi žele. Njegov krvavi tič nije poštedio ni našu zemlju. Ratne prozote po više su puta probuhnjale nekim krajevima naša domovine. Iza sebe su ostavile pustao, garnita i suze. Prorijedile su se čitavo pokrajine. Razorenje su tolike obitelji, ostavljena brojna sirođad bez roditelja, očaljčena majke i supruge, odavi i dječa. Nema tako redi nikoga, tko ne bi žalio za kojim dragim pokojnikom. Svi smo osjetili oskudicu, glad i bolesti, koja redovno prate svaki rat. Pače, ovaj je svjetski rat pogodio našu zemlju dvostruku tešku. Krvave borbe vodile su se, na našu veliku žalost, između braće po krvni. Bratobilačna borba, koja je nekada razdvajala članove iste obitelji, nosila je snobito krvave posljedice. I znatna razaranja, uslijed posebnih okolnosti dvostrukog okupaciju stranih vojsaka te unutrašnjih borbi, dosegla su takav začin, kao u rijetko kojoj zemlji. Žato smo na vijest, da je rat u svijetu i kod nas konačno završen, osjetili duboku potrebu, da svevišnjem Bogu zahvalimo zato, što nas je poštedio od dužega trajanja ratnih nevolja i bratobilačne borbe.

Svršetak rata donio nam je velike i duboke promjene na svim područjima života. Pređu našim očima nastaje tako redi svega, što nekada činilo temelje svrgdanjeg života. Državna zajednica dobitila je novo ime, Demokratska Federativna Jugoslavija. Njezinu zakonodavstvu, sami temelji, na kojima počiva, jesu sasvim novi, ona sama ne želi imati mnogo zajedničkog s prošlošću. Vlast i sudstvo, školstvo i gospodarstvo odtiču novim revolucionarnim duhom.

Na Katoličku Crkvu ne spada, da svojim vjernicima propisuje, kako će urediti svoja politička, narodna i gospodarska pitanja, kolikog su ta u skladu s općim moralnim načelima, koja obvezuju svoga čovjeka. Ona se u čisto političkim pitanjima drži nauke svoga Uticomljitelja: Podujte, dakle, caru carevo, i Bogu Božje. 17. 22, 21. To načelo ona prenosi u svim narodima, u svim zemljama svijeta. Ona prigrinja sve narode jednakom ljubavlju, jer u svakome čovjeku gleda brata, otkrivena istom Kristovom krvlju. Njoj je, prije svega i iznad svega, na svu duhovnu dobro njezinih vjernika. Za nj se ona zaštuje, o njemu vodi brigu u svim oblicima državnoga i gospodarskoga života, koji pojedini narodi sebi slobodno odaberu.

Ta briga za duhovno dobro svijetu vas, predragi vjernici, nadahnjuje nas u ovom času, kad vam upravljamo prvo pastirsko pismo u Demokratskoj Federativnoj Jugoslaviji. Za to dobro mi nosimo pred Bogom veliku odgovornost. Svijeuni te odgovornosti želimo, da se poratne neprilike, koje vladaju u čitavom svijetu, i u našoj zemlji što prije srede. U tej razmjeri obrćamo se na vas ovim pastirskim pismom.

Prije svršetka ratnih operacija Savezna je vlast u Beogradu izdala svečanu izjavu, da će poštivati slobodu vjerouispovijedanja i slobodu svijesti kao što i privatno vlasništvo. Vlast Federalne Hrvatske je na početku svoga reda uvojila tu načelu, ali je i dolazi, da prilike u Katoličkoj Crkvi prema njezinoj shvatnji nisu

Izvornik Pastirskog pisma katoličkih biskupa od 20. rujna 1945.

Grob u Magudovu vrtu u Kaniži kod Gospića

selu Doljanima, mjesni odbor Višići, da odmah postupite po naređenju i to talijansko groblje zaravni.” Dopis Odjeljenja za unutarnje poslove Hercegovačkog okružnog NO-a završava pozivom svim ostalim upravnim odjelima “ukoliko nisu do danas postupili po ranijem naređenju da odmah poravnaju i uklone bilo kakve znakove poginulih okupatora švaba, Talijana i njihovih pomagača ustaša i četnika. Izvještaj o učinjenom podnijeti najkasnije do 20. januara 1946. god. SMRT FAŠIZMU – SLOBODA NARODU!” Na to je 27. prosinca 1945. Odsjek za unutarnje poslove Kotarskog narodnog odbora Čapljina, uputio dopis (Br. 891/45.) Mjesnom odboru Neum Klek: “Prednje naređenje se do stavlja da se smjesta preduzmu najhitnije postupci oko uklanjanja spomenutog groblja. Po učinjenom ODMAH podnesite izvještaj ovom odjeljenju. SMRT FAŠIZMU – SLOBODA NARODU!”

U Bosni i Hercegovini u poraću su, potvrđuju izvori, literatura i suvremenici događaja, sustavno uklanjana i devastirana njemačka i hrvatska vojnička groblja, i skidane nadgrobne oznake s grobova svih neprijateljskih vojski. U poraću u Bosni i Hercegovini uklonjena su ponajprije velika i uređena njemačka vojnička groblja u Sarajevu i Banja Luci.

Naredbu o uklanjanju i uništavanju grobalja i grobova “okupatora” i “narodnih neprijatelja” provodila je u pravilu lokalna vlast na pojedinom području. U Bosanskom Novom, na zapadnoj padini brda Jablanica, uklonjeno je 1.200 nadgrobnih oznaka na njemačko-hrvatskom vojničkom groblju. Prema navodu **Ante Milinovića** iz Bosanskog Novog, mjesni su “skojevci i frontovci” uništili stotine uzorno uređenih njemačkih i hrvatskih vojničkih grobova i groblje pretvorili u rasadnik.

*

Uklanjanje grobova i grobalja “okupatora” i “narodnih neprijatelja” nije moglo biti nezamijećeno, a i bez odjeka u najširim masama stanovništva. U skladu s tim vlast je, uza svu samovolju u represivnom ozračju, nastojala prikazati svoju odluku opravdanom i pravičnom.

MUP Narodne vlade Slovenije 12. lipnja 1945. pojašnjava kao razlog uklanjanja grobalja i grobova neprijateljskih vojnika: “Okupator je svoj pokušaj podjarmljivanja i istrebljenja našeg naroda platio s velikim brojem mrtvih. Svoje mrtve je prenosiо u mjesta, /središta svojih vojnih baza/ i tamo ih sahranjivao sa velikim počastima uz sudjelovanje domaćih izdajnika. Tako su u blizini svih naših

mjesta nastala brojna brižno uređena groblja okupatora. Na tisuće i tisuće naših boraca, koji su pali za našu slobodu pa leži širom naše zemlje po šumama, livadama i jarcima, bez bilo kakvog humka, bez bilo kakvog natpisa. Okupator je svaki partizanski grob, koji je našao uništo.”

MUP Vlade NR Slovenije 14. kolovoza 1946. pojašnjava slično: “Narodu je potrebno prikazati, kako su okupator i domaći izdajnici prenosili svoje žrtve u mjesta i veće vojne baze i tamo ih pokopavali sa velikim počastima, dok leže tisuće boraca, koji su pali za slobodu, razbacani po šumama, livadama i jarcima bez bilo kakvog znamenja i bez bilo kakvog natpisa, da su strijeljani taoci pobacani u zajedničke jame, za koje se ne zna, gdje su i da je bilo na tisuće interniraca zapaljenih v tudjini u krematorijsima i njihov pepeo razbacan po njivama kao gnojivo. Obitelji tih junaka uzalud traže njihove grobove, da bi ih posjećivali i ukrašavali. Pred očima tih pogodenih obitelji kočopere se grobovi izdajnika, koji ih neprestano podsjećaju na ubojice njihovih sinova, braće, sestara i roditelja i na drugoj strani zasjenjuju poljet našega naroda, koji hoće obračunati sa svim starim i izgraditi novo.”

Slično je i pojašnjenje 6. srpnja 1945. MUP-a FD Hrvatske: “Fašistički je okupator platio brojnim žrtvama svoj pokušaj da istrijebi naše narode. Danak koji je on morao da dade u krvi, bio je ogroman iz razloga, što je okupator iskorištavao svaku priliku, da protiv naših naroda razjaruje i onako pobjeđuje svoje bande. Tako je okupator sakupljaо svoje poginule, prenosiо ih na naročito uredjena groblja, gdje ih je sahranjivao uz posebnu paradu i uz učešće domaćih izdajnika. Usljed toga ostala su iza kako je okupator protjeran iz naše zemlje, mnogo prostrana, izazovno smještena i brižljivo očuvana groblja okupatora, dok su kosti naših boraca kojekuda rasijane, većina bez ikakovog vanjskog znaka.”

*

KP Jugoslavije uz građanske i političke slobode znatno je ograničila i potiskivala i tradicionalne religijske vrijednosti. Svi oni koji to nisu shvatili na vrijeme progoljeni su politički i sudske.

OZN-a za Hrvatsku dostavila je 31. listopada 1945. Okružnom odjeljenju OZN-e Dubrovnik depešu, kojom upozoravaju, da "Na Svisveti i 'Dušni Dan'" "ustaške porodice pripremaju na groblju komemoracije, koje se mogu pretvoriti u demonstracije protiv naših vlasti", te nalažu, da "Naši organi i povjerenička mreža treba da idu na groblje i da prate rad neprijatelja. Ne dati se provocirati. Ako se ukaže potreba hapsiti, ali izvan groblja." Napominju, da oružje ne upotrebljavaju "no ako ustreba jedino po nalogu samog načelnika [OZN-e Dubrovnik]."

Najmasovnija oporbena snaga novom sustavu i kao takva na udaru vlasti u Hrvatskoj, i drugdje u Jugoslaviji, bila je Katolička crkva, komunistima svjetonazorski nepoćudna i opasna jer je okupljala sve protukomuniste i općenito stanovništvo.

Javni tužitelj Okruga Daruvar, **Mato Krpan**, u izvješću Javnog tužitelju FD Hrvatske, Zagreb, **Jakovu Blaževiću**, 3. studenoga 1945., o stanju u na Okrug Daruvar u listopadu 1945., spominje i probleme vezane uz ustaške gobove. "Kod nas na okrugu naročito se ističe djelovanje klerofašista i to preko križarskih organizacija kao i preko pastirskog pisma te na dan 1. XI. 1945. to jest na Sisvete kićenje tih ustaških grobova od strane klerofašista." OZN-a za Kotar Daruvar izvjestila je 3. studenoga 1945. OZN-u za Okrug Daruvar, o nastojanjima daruvarskih "ustaških familija, omladine i križara", da za blagdan Svih Svetih urede ustaške i domobranske gobove, te navode kako su navedene priveli u Gradski NO i to im zabranili. "Pripreme od strane ustaških familija za popravak i kićenje ustaških i domobranskih grobova za svisvete bile su vrlo aktivne, još prije svihsveta oko 15 dana zapazila se velika aktivnost kod ustaških familija u naročito omladine i križara."

omladine i križara. Isti su si uzeli u zadatak da izvrše popravak i kićenje ustaških grobova da ih okite sa cvjećem, vjencima i natpisima 'Slava palim borcima', tako isto i križeve da postave na kojima to nije bilo. [...] Na vjencima bile su izvješene male Hrvatske trobojnica. Gradski NO u sporazumu gradskog NF-a, i okružnog NF-a, zaključili su da pozovu sve one koje su kitile gobove i da im naredi da skinu Hrvatske trobojnica sa ustaških grobova pošto nisu dostojni kao izdajnici Hrvatskog naroda da se krite Hrvatskim trobojnicama. Na poziv kojega su doobile gore navedene osobe nisu se odazvale tako da je upravni odjel gradskog NO-a, poslao miliciju po njih koja ih je dovela u gradski NO. U gradskom NO-u, im je naređeno da odu u groblje i da skinu trobojnica i lijepo im je razradjeno iz kojih se to razloga mora učiniti, iste su taj zadatak izvršile."

Istovremeno na poticaj vlasti omladina je u Daruvaru i ostalim mjestima u kotaru Daruvar uredila i okitila gobove palih boraca partizana, te su na dan Svih Svetih i posvećeni po svećeniku, što je sve organizirala Gradska odnosno Okružna NF.

HDA OZNAKA
30/33 (2. 16)

128

**OPUNOMOĆSTVO ZAŠTITE NARODA
za KOTAR DARUVAR**

St. pov. Broj. 128.
3. XI. 1945.

Predmet: Izvještaj o pripremama na Svisvete.

ODELENJU ZAŠTITE NARODA ZA OKRUG D A R U V A R .

**U vezi naređenja naslova str.pov 1461 od 1.XI.1945.
izvještavamo sljedeće:**

Pripreme od strane ustaških familija za popravak i kićenje ustaških i domobranskih grobova za svisvete bile su vrlo aktivne, još prije svihsveta oko 15 dana zapazila se velika aktivnost kod ustaških familija u naročito omladine i križara. Isti su si uzeli u zadatak da izvrše popravak i kićenje ustaških grobova da ih okite sa cvjećem, vjencima i natpisima "Slava palim borcima", tako isto i križeve da postave na kojima to nije bilo. U zadatku su si uzeli kod organizovanja toga posla trgovac Trubec, koji je isao u Zagreb da kupi potreban materijal za nakite. Kraljić Stjepan užar iz Daruvara kupio je dobrovoljne priloge za nabavku stvari za vjence. Pran stolar občao je napraviti nove križeve na ustaške gobove gdje nije bilo. Kovačić Zdenko učenica l.r. trgovачke akademije pisala je u Zagreb list Zdenko Tuđenje i navodila je u njemu koliko se žrtvuju pojedine omladinke da bi što lepše okitile ustaške gobove, tako je navela da će kupiti 80 metara Hrvatske trobojke i izvjesiti na vjence. Vjenci su se pravili 29.X.1945. na veđe kod Kraljić Stjepana užara, kod stolara Pran Hanca Mire, Mujić Nade a izradjivali vjence su sljedeće osobe: Vukelić Slavica, Hanci Mira, Kraljić Julka, Svajcer Vera, Svajcer Zora, Nemet Gracija, Kuže dvije sestre, Perenčić Murija, Trauber Vilma, Hanomček Rozalija, i Kukla Amalia, kako je bilo zakazano nje sve izvršeno vjenci su postavljeni na grob ve koji su već ranije bili popravljeni. Na vjencima bile su izvješene male Hrvatske trobojnica. Gradski NO u sporazumu gradskog NF-a, i okružnog NF-a, zaključili su da pozovu sve one koje su kitile gobove i da im naredi da skinu Hrvatske trobojnica sa ustaških grobova pošto nisu dostojni kao izdajnici Hrvatskog naroda da se krite Hrvatskim trobojnicama. Na poziv kojega su doobile gore navedene osobe nisu se odazvale tako da je upravni odjel gradskog NO-a, poslao miliciju po njih koja ih je dovela u gradski NO. U gradskom NO-u, im je naređeno da odu u groblje i da skinu trobojnica i lijepo im je razradjeno iz kojih se to razloga mora učiniti, iste su taj zadatak izvršili.

Gradski NF-a, u sporazumu okružnog NF-a, pozvali su svećenika Etingera Liju da na dan svisveta posveti grobove palih boraca za narodno oslobođenje, posveta je tekla na taj način što je bilo zakazano da u 15 časova se kreće u groblje u procesiji, gdje je prisustvovala jedna četa vojske naoružane, invalidi, omladina, antifašističke organizacije, škole - internati, gimnazije kao i mnogi gradjanini ukupno svega je bilo oko 600 duša.

Nakon izvršene posvete govorila su tri govornika i to: Komandant poručnik 1.bataljona 17.Krajiške brigade, predsjednik gradskog NO-a, Daruvar Mijočović Stjepan, i Vojaček Josip - Taras, Invalidi su odjevali pjesmu tužaljku i ispaljena je salva od jedne čete vojnika.

Na kotaru nije bilo tako značajnih slučajeva sem u Končaniči je izvršena posveta partizanskih grobova koja je uredila omladina isto tako u Brestovcu je omladina popravila i okitila gobove kao i ostalim selima našega kotara.

Smrt fašizmu sloboda narodu!

ZA OPUNOMOČENIKA:
J. Hercegović

Svisveti 1945. - neprijatelj kiti grobove

Ostatci nadgrobnih oznaka na logoraškom groblju u Krndiji kod Đakova

Upravni odjel Okružnog NO-a Daruvar, u izvješću od 9. studenoga 1945. za listopad 1945. Odjelu Narodne sigurnosti MUP-a FD Hrvatske, Zagreb, opisuje slučaj uređivanja ustaških i domobranksih grobova u Daruvaru za blagdan Svih Svetih od strane "ustaški nastrojenih omladinki", te navode mјere koje su po tom pitanju poduzeli. "Istog dana [31. listopada 1945.] uhapšeno je u mjestu Daruvar devet ustaški nastrojenih omladinki, koje su kitile cvijećem grobove ustaških i okupatorskih vojnika, te njihove grobove prekrivali hrvatskim zastavama. Ova harenja potиču u glavnom od katoličkog klera, koji sve drskije i otvoreniјe zauzima prema NOP-u neprijateljski stav. Na saslušanju uhapšene izjavljuju u glavnom da su to činile iz vjerskih i osjećajnih pobudu prema mrtvima i poginulima, a ne prema njima kao ustašama. Ovo bi im se moglo i vjerovati, kad bi one bile okitile i grobove palih narodnih boraca, koji su se odmah u blizini nalazili, ali one to nisu učinile. Stoga je ova njihova obrana i odviše prozirna i neumjesna. Pošto je ovo čisto političko pitanje, to je po predmetu zainteresirana OZNA, te će [se] provoditi zajednički izvidi u nekoj povezanosti sa Javnim tužiocem. U noći izmedju 31.X.

1945. i 1.XI.1945 potrgani su križevi na grobovima palih domobrana u Grubišnom Polju, te uništeni nadgrobni natpsi. Zbog gornjeg nastao je kod gradjana revolt, koji je potakao naše organe da povedu izvide, tko je to učinio. Izvidi nisu dali nikog rezultata, osim što se ustanovilo da su križevi zaista potrgani, a nadgrobni natpsi uništeni, te da je to učinjeno, navedene noći što se dalo ustanoviti po friškim travgovima od cipela. Napomena: Naknadno smo primili izvještaj da su napred naveđene omladinke, koje su kitile ustaške grobove i grobove okupatorskih vojnika odmah saslušane i sporazumom sa Okružnom OZNOM i Javnim tužiocem puštene na slobodu, naravno nakon što su strogo upozorene na njihov neumjesan i štetan rad i djelovanje."

U boljem položaju u Hrvatskoj, i drugdje u Jugoslaviji, nije bila ni Pravoslavna crkva i pravoslavni vjernici.

Uprava Narodne milicije MUP-a NR Hrvatske izvijestila je 3. lipnja 1946., da su u selu Žagrović (Knin), prigodom crkvene svečanosti 25. svibnja, "popovi [su] održali pomen za bandite poginule u borbi protiv NOV, kao i molitve za četnike koji se nalaze u Italiji", a tome su "u većini priustvovali roditelji poginulih bandita koji

su naričući ispoljavali mržnju prema borcima JA".

Uklanjani su grobovi i groblja "okupatora" i "narodnih neprijatelja" svih vjeroispovijesti. Tako su u ljeto 1945. na groblju Mirogoj u Zagrebu uz grobove vojnika kršćana uklonjeni i grobovi ustaša i domobrana muslimana, o kojima je skrbilo Hrvatsko muslimansko društvo.

*

Svako ljudsko biće ima pravo na svoj grob i nadgrobni znak, ili barem na svoj kenotaf.

U kulturi žalovanja južnoslavenskih naroda grobnim počivalištima i nadgrobnim obilježjima od davnih vremena pripada istaknuto mjesto.

Zagrebački nadbiskup **Alojzije Stepinac** dostavio je 21. srpnja 1945. predsjedniku vlade Federalne Hrvatske **Vladimiru Bakariću** predstavku u svezi s uzrocima nezadovoljstva Katoličke crkve spram načina represivnog djelovanja nove vlasti u Jugoslaviji, u kojoj kao sporno spominje i, da "Rodbina justificiranih nema pravo, da znade, gdje se nalaze grobovi njihovih roditelja i braće i muževa. [...] Nakon što je izvršena smrtna kazna 'pravdi je zadovoljeno', pa nema ni jednog opravdanog razloga, da se mrtvo tijelo kršćanina doстојno ne pokopa. Mjesto toga danas se justificira na nepoznatim mjestima. Mrtva tjelesa bacaju se u zajedničku grabu, i nitko od rodbine ne može znati, gdje su grobovi njihovih dragih. [...] To što je nekada bilo fazorno, neka se danas ne ponavlja. Zato bi trebalo dozvoliti rodbini prenos mrtvog tijela u roditeljske grobove na kršćanska groblja, kako to od davnine vrši kršćanski pietet prema pokojnicima. [...]"

(nastavit će se)

U MRAČNIM ĆELIJAMA

Opisat će kako sam uhićen u Zagrebu 6. lipnja 1965. i kako se sa mnom postupalo u zatvoru do 10. kolovoza 1965., ali ne će propustiti navesti u najkraćim crtama i razdoblje do 30. travnja 1966. godine. Općenito mogu reći da se je prema hrvatskim političkim zatvorenicima, kojih je bio znatan broj, primjenjivao najstrašniji teror, kako u istrazi, tako i za vrijeme izdržavanja kazne. No, ja ovdje iznosim ono, što sam ja osobno doživio, a to će biti dovoljno, da se stvori slika o stanju hrvatskih političkih zatvorenika u komunističkoj Jugoslaviji.

Napominjem, da sam ove uspomene napisao u proljeće 1967., a sada ih samo malo dotjerujem, jer su neke rečenice, s obzirom na izmijenjene političke okolnosti, postale zastarjele.

Za postupak protiv mene, koji će opisati, kolektivnu odgovornost snosi zagrebačka UDB-a, jer je velik broj njezinih članova sudjelovalo u tome, njezinim sam autima prebacivan iz jednog zatvora u drugi, njezinim članovima je dana formalna naredba o mom uhićenju 10. kolovoza 1965., a zapisnici koji su pravljeni o mom ispitivanju u razdoblju od 6. lipnja do 10. kolovoza 1965. korišteni su u formalnome kaznenom postupku, koji se je protiv mene i ostalih suoptuženika vodio od 10. kolovoza 1965. pa dalje. Imena službenih osoba, koje su provodile ovaj teror nada mnom, ne znam, jer mi se nisu predstavljale niti su se pred mnom na zapisnicima podpisivale. Zapisnici se nisu u mojoj načnosti ni pravili, nego su se samo naknadno k meni donosili na podpis.

Ovaj opis zlostavljanja sastavljen u proljeće 1967., dakle po izlasku iz zatvora i padu **Rankovića**, podnio sam tadašnjem Okružnom javnom tužiteljstvu u Zagrebu kao kaznenu prijavu protiv nepoznatoj osobi, ali za to nitko nije odgovarao. Očit dokaz da u Hrvatskoj ni nakon pada Rankovića nitko ni na kraj pameti nije imao namjeru obračunati s UDB-om. Ona je i dalje ostala na vlasti.

Uhićen sam u nedjelju 6. lipnja 1965. godine oko 16 sati na križnju Gajeve ulice i Ulice 8. maja 1945. (danas Ul. Baruna Trenka). Prije toga bacali su članovi (domovinskoga) Hrvatskoga oslobođilačkog pokreta letke po Zagrebu. Nisam pripadao toj političkoj skupini, štoviše, nisam

Piše:

Ivan GABELICA

ni znao za njezino postojanje, a niti mi je bilo poznato tko je bacao letke. Unatoč tomu bio sam na spomenutom mjestu zaustavljen i strpan u osobni automobil. Sjećam se, da su mi prišla iza leđa dva muškarca u civilnoj odjeći, jedan od njih je bio čelav, ovelika rasta, star oko 45 godina. Stegli su me za mišice i povikali: "Ne mrdaj! Ulazi unutra!" Dotle je vozač

Ivan Gabelica 1964. godine

osobnoga auta otvarao vrata, a ja sam bez opiranja ušao u auto. Vezali su mi ruke na leđa, zavezali su mi oči rupcem, a onda su mi stavili glavu na svoja koljena i prekrili me dekom. Odmah su počeli zavlačiti ruke u moje džepove i vaditi ono što se u njima nalazilo.

Počeo sam osjećati, da se događa nešto strašno. Odvezli su me u nepoznatom smjeru. Vozili su me oko sat vremena. Putom su mi govorili: "Gotov si! Sad te imamo! Propjevat ćeš brzo!" U početku sam mislio, da kruže gradom i da će me ipak odvesti u zatvor u Petrinjsku ulicu, ali kako se je auto mjestimično neobično tresao, što je govorilo da se vozimo izrovnanom cestom, zaključio sam da se nalazimo izvan Zagreba.

Nakon odprilike sat vremena vožnje, auto se je zaustavio, mene su iz njega

izveli i poveli, držeći me sa strane za ruke, jer ništa nisam vidio. Sjećam se, da ulaz u zgradu vodi preko 3 – 4 stepenice. Uveli su me zavezanih očiju u ćeliju i tek tada su mi skinuli povez s očiju, poprativši sve to prijetnjama i psovjkama. Tu sam čuo pjevanje pjetlova, što je ukazivalo na seosku sredinu. Nakon nekoliko časaka izveli su me od atle i odveli u sobu do ulaza u samu zgradu. Prozor sobe gledao je na istok, ali kroz nj nisam mogao ništa vidjeti, jer je bio zastrtni zastorima. U sobi se nalazio telefon, stol, dvije stolice, ormari i željezni krevet.

Za stolom je sjedio ovisok muškarac, star oko 35 do 45 godina, kratke kovrčave kose, plavih očiju, više plavokos nego smeđokos. Ponudio mi je da sjednem, što sam ja i učinio. Upitao me je kako se zovem, a ja sam mu rekao. Zatim su slijedila pitanja s kime se družim i o čemu razgovaram u društvu. Smatrao sam ovo povredom svojih Ustavom zajamčenih prava pa sam prosvjedovao protiv takvog načina ispitivanja, pozivajući se na Ustav i razne zakone, koji svakom građaninu u takvim okolnostima daju pravo šutjeti. On me je nazvao banditom i rekao, da ne će dopustiti, da se državni neprijatelji pozivaju na Ustav i zakone, kako bi rušili temelje države. Tom prilikom me je ošamario. Istoga trenutka ušao je u sobu drugi muškarac, nižega rasta, izrazito crn, crne kose, sa zalicima na čelu i dubokom brazgotinom iznad oka. Dok je prvi sjedio mirno i govorio odmjereno, drugi je bio kudikamo dinamičniji i počeo je skakutati oko mene, stavljajući mi pred usta pesnicu i šamarajući me.

Odmah će postaviti usporedbu između njih dvojice, koja mi se nametnula tijekom moga svakodnevnoga boravka s prvim 65, a s drugim 26 dana: Obojica su neobično okrutni do patoloških razmjera. Prvi bi bio kadar rezati čovjeka na komadiće i sve to mirno promatrati. Drugi je još nešto gore od toga: on bi se pri svemu tomu i veselio, kao da radi najplemenitije djelo. Taj čovjek s ožiljkom zabranio mi je sjediti i ja sam morao u pozornom stavu stajati na nogama. Zatražio sam, da mi dadu pismeno rješenje o pritvoru kako bih znao zbog čega sam uhićen, a oni su jednoglasno odgovorili, da ga ne će nikada ni dobiti, jer da nisam uhićen, nego jednostavno otet i da će od mene raditi što ih

Dok žrtve pate, krvnici slave

je volja, dok ne kažem sve što znam. Pri tome nisu konkretno govorili, o čemu moram kazivati. Ovakove riječi ponavljali su uvijek kad bih ja zahtijevao pismeno rješenje o uhićenju. Te su misli poslije sveli na krilaticu, koju su uporno ponavljali: „Ti ćeš odavde izaći ili kao lešina ili kao osuđenik!“ Naravno da su se trudili da toj krilatice dadu i zbiljsko značenje, u čemu su bez sumnje i uspjeli.

Ispitivanje je neprekidno trajalo danju i noću, a ja sam stajao na nogama, ruku vezanu na leđa. Udbaši su se izmjenjivali. Naime, osim ove spomenute dvojice bila su još četverica službenika UDB-e, koji su sudjelovali u tome „viteškom“ poslu. Ova četverica nisu me intenzivno ispitivala, ali mi također nisu dopuštala sjesti na stolicu, pa čak niti leđima nasloniti se na krevet. U takvom položaju proveo sam neprekidno tri dana i tri noći. Za to vrijeme nisam ni oka stisnuo, niti bilo što jeo. Noge su mi bile natekle, tako da nisam mogao ni cipele na njima držati, pa sam ih s njihovim dopuštenjem izuo.

Već drugu noć počeo sam od drijema i umora padati na pod, a udbaši su me dizali s poda i tukli. Da bi me razdrijemao, glavni udbaš, koji je bio zadužen za mene, služio se ovom metodom: Uhvatio bi me za lisice i digao mi ruke nad glavu tako visoko, da su mi samo nožni prsti ostajali na podu. Svišto je isticati, kakve sam bolove osjećao kad su se lisice upijale u meso mojih ruku. Razumljivo je, da sam se morao razdrijemati, osjećajući takve bolove, ali bi se ta scena za kratko vrijeme

ponavljala. Oči su mi se napunile suzama koje su me pekla, čim bih malo otvorio vjeđe, pa sam morao po pola sata stajati zatvorenih očiju. Počeo me hvatati strah da će oslijepiti.

Nakon što bi me prestali ispitivati, zapovjedili bi da buljim u određenu točku na zemljopisnoj karti koja je visjela na zidu. Kad bih prestao gledati u tu točku i od iznemoglosti odvratio pogled na stranu, dotrčao bi k meni moj čuvar i obasuo me šamarima. Već su mi počeli prijetiti da će me ubiti, a da za to nitko ne će odgovarati, budući da za mene nitko ne zna osim nekoliko službenika UDB-e. Uz to su obično napominjali, da se mogu spasiti, ako im kažem sve što znam. Oni to već znaju sve, tvrdili su, ali hoće to čuti od mene, kako bih time dokazao, da sam se popravio. Znao sam da nemaju što znati, jer nisam ni u čemu sudjelovao, ali sam tim riječima iz dana u dan pridavao sve veće značenje. Uvidio sam, da se nalazim u rukama beskrupuloznih ljudi, koji ne prezaju od zločina pa sam već počeo očekivati sigurnu smrt. A da bi me u sve to uvjerili, uzimali su moja osobna obilježja, na temelju kojih su, prema vlastitim iskazima, trebali za mnom izdati tjeralicu. Ali te njihove prijetnje smrću nimalo me nisu zastrašile, jer mi je smrt tada značila samo izbavljenje od muka koje su mi nanosili.

Treći dan došla su dva službenika i uzeala mi otiske prstiju. Istoga dana dobio sam nešto jesti i oko sat vremena spavati. Iduća tri dana ponavljalo se ono što sam proživio u početku, naravno s nekim iznim-

kama. Ispitivanje i stajanje na nogama trajalo je i sada neprekidno u kombinaciji s novim metodama mučenja. Stavili bi na krevet stolicu, a s mene svukli kaput i košulju te me tako položili na rub kreveta i stolice. Ležao sam dakle golim leđima na krevetu i stolici, a oni bi me uhvatili za lisice i preko toga vukli. Krevet i stolica su mi derali kožu s leđa. I sada su mi prolazila po dva dana i dvije noći, da nisam spavao ni jeo. A kada bi mi dopustili da spavam, ostavljali bi upaljeno svjetlo, što mi je remetilo san i upropastavalо vid. Treba znati, da sam cijela ova dva mjeseca proveo pod električnim svjetlom.

Koncem prvoga tjedna zatvora došao je k nama jedan novi službenik UDB-e. Bio je niska rasta, pjegava lica i nosio je naočale. Izgledao je miran. Požalio sam mu se na postupak, misleći da je predpostavljen udbašima, koji su me do tada ispitivali. Ali on me je obasuo pogrdnjim riječima, vrijedajući mi majku. Pristupio je k meni, a onda me je iznenada udario šakom u trbuš, da sam se strovalio na pod. Ovo je tijekom istoga dana ponovio još pet-šest puta.

Tjedan dana tamnovanja je prošao, a novi je donio nove muke i patnje. Noću su me odvodili u susjednu ćeliju na spavanje. U ćeliji su bila dva stara madraci krvlju poprskana i radijator. Krv se je već bila osušila. Ruke su mi jako stegli lisicama za radijator, a na krvavim madracima sam trebao ležati. Bolovi u rukama, izazvani lisicama, i krvavi madraci stvarali su u meni sliku užasa. Kada je bio dežurni jedan stari udbaš, on bi mi opustio lisice na rukama, bolovi su popustili i ja sam mogao malo zaspasti. A sutradan su me vratili u sobu, u kojoj sam prvi tjedan proboravio.

Izmoren glađu i mučenjima, puno sam bio iznemogao, a udbaši su izmišljali nove oblike torture, jer za to vrijeme nisu ništa od mene doznali. Zapovjedili su mi da sjednem na pod uz povišeni dio kreveta, gdje noge stoje, leđima pripijen za krevet, a onda su mi ruke vezali na leđa lisicama za vrh kreveta, nemilosrdno stežući lisice tako da su mi prsti za nekoliko sati posve utrnuli, te uopće nisam osjećao da su dio moga tijela. Kako je krevet dopirao u visini mojih ramena, a moje ruke lisicama bile vezane za vrh kreveta, to su one stajale nategnute u vodoravnu položaju. Dugotrajno stajanje u tomu položaju dovodilo je do snažnih bolova u mišićima i zglobovima. Noge sam morao podpuno opružiti

po podu, ni najmanje ih ne pregibati u koljenima, jer su u protivnom slijedili udarci pesnicama po glavi.

U početku sam se pridržavao naloga, ali je to kasnije postalo nemoguće. Dok sam se ja ovako mučio, službenik UDB-e bi ležao na krevetu i pravio se da spava. Ja sam to pokušao iskoristiti i skupiti noge poda se, kako bih prenio težinu tijela s mišića na bokove. Udbaš bi osjetio svako moje pomicanje, pa bi ustao s kreveta, udarao me i psovao. U tomu se naročito isticao onaj udbaš, koji je imao duboku brazgotinu na čelu. On bi se popeo na mene, gazio me i plesao po mojim nogama. Pri tomu mi je s užitkom spominjao: „Ubili smo Ivu Mašinu, ubit ćemo i tebe! Ja sam mu bio isljednik! Hoćeš li da i tebe emigracija slavi kao i njega? Ili možda očekuješ, da će i tvoje ime kao i Ivino nositi brodovi i trgovci u budućoj slobodnoj Hrvatskoj, kao imena hrvatskih mučenika? Što će ti to sve kad tebe nestane?“

Nisam poznavao **Ivu Mašinu**, ali sam negdje u 1960. godini čitao u *Vjesniku*, da je osuđen na 11 godina strogoga zatvora kao vođa hrvatske ilegalne organizacije. Godine 1963. čitao sam u jednomu letku, da ga je UDB-a u studenomu 1961. likvidirala u zatvoru u kaznionici u Staroj Gradiški.

I ovaj oblik zlostavljanja trajao je više dana, možda puni tjedan. Jednoga dana, nalazeći se svezan uz krevet i nogu opruženih po podu, udbaš plavih očiju i kovrčave kose donio je u sobu pun naramak *Hrvatskoga glasnika*, spominjući ime **Branimira Petenera**. Odmah sam se sjedio, da mi je **Mate Nevistić**, student građevine, prije nekoliko mjeseci dao na čitanje jedan broj toga *Glasnika*, u kojem je bio članak „Korijensko pisanje“, kojim je cijeli *Glasnik* bio tiskan. Pročitavši ga, odmah sam mu ga vratio. Nisam ga ni upitao, tko izdaje taj *Hrvatski glasnik*, držeći se načela: što manje znam, postoji manja mogućnost, da i pod najtežim mukama odkrijem njegova izdavača.

A ja sam zbog nespavanja, zbog izglađnjivanja i zbog zlostavljanja postajao sve slabiji i neotporniji, pa sam pod torturom počeo sebe teretiti. Tako sam „priznavao“, da sam bacao letke *Hrvatskoga oslobođilačkog pokreta* u Studentskom domu u Šarengradskoj ulici, da sam za *Hrvatski glasnik*, ilegalno glasilo HOP-a, napisao članak pod naslovom „Korijensko pisanje“, da sam glavni urednik spomenutoga

Arhitekti zločina: Josip Broz s vodstvom UDB-e

glasila i da sam dao 73.000 starih dinara za nabavu tiskarskog materijala. Sve su ovo bile izmišljene stvari, u kojima nisam sudjelovao, ali sam pod strašnim terorom preuzimao na sebe odgovornost za njihovo izvršenje.

Kada je momu mučitelju dodijalo gaziti i plesati po mojim nogama, prolazio je iza mojih leđa, lomio mi je ruke i prste i gulio nokte. Kako su mi ruke bile jako stegnute lisicama, zbog nedovoljnoga koljanja krvi prsti su mi bili obamrli, pa nisam osjećao da su dio moga tijela. Tek bi me na to podsjetio ovaj neumorni udbaš, kada bi pokušao odvojiti nokte od živoga mesa mojih prstiju. Tada bi se iz mojih grudi prolamio bolan vrisak. U tim mukama protekla su mi daljnja 4 dana. UDB-a ipak još uvijek nije mogla polučiti željeni rezultat. Ali glavni udbaš, koji je bio zadužen za mene, čovjek s kratkom, plavom kovrčavom kosom, bio je nenadmašiv u izmišljanju sredstava za mučenje. Valja mu priznati majstorstvo i rutinu u tim stvarima. Tanki tvrdi konopac prebacio je preko cijevi za centralno grijanje, koja je bila provedena visoko, tik ispod stropa. Onda me je objesio o taj konopac, tako da mi je ruke prije lisicama svezao na leđa, a onda lisice privезao za taj konopac, koji bi zatim zategao, tako da sam se samo nožnim palcima dodirivao poda.

Ovo su bile najteže muke, teže od svih prijašnjih. Ruke su mi pucale u ramenima, bile su otekle i nabrekle kao žaba, a lisice su se duboko upijale u meso, stvara-

jući velike rane. Da ne bi ostajali tragovi mučenja na rukama, ubuduće su mi prije vješanja zamatali ruke krpom, a onda ih tek vezali. No to je bilo bezuspješno, jer je željezo i kroz krpnu zadiralo u meso. Noge su mi također otekle i po njima su poskočile modre vene. Jaukao sam, a inkvizitori su mi stavljali krpnu u usta, da se ne čuje moj jauk. Ponestajalo mi je zraka i počeо sam se gušiti.

Dok sam ja visio o konopcu, glavni udbaš, koji je podigao ova vješala, mirno je promatrao kako se mučim. Dotle me je onaj drugi, s ožiljkom iznad oka, potezao za kosu, lupao mi glavom o zid i cinično pjevao ustašku koračnicu: „Puška puca, a top riče...“ Svaki dan su me na isti način vješali tijekom deset dana po 7 do 8 sati. Zadnji put su me vješali u noći između 27. i 28. lipnja 1965. godine. Objesili su me u 21 sat, a skinuli s vješala u 9 sati ujutro. Punih 12 sati visio sam o konopcu. Kad sam skinut s vješala, nisam od bolova mogao stajati na istomu mjestu, niti sam ruke mogao prinijeti bokovima.

Da bi prikrili tragove zločina, nekoliko idućih dana oblagali su mi ruke obložima, ne bi li spala oteklina. Ruke su mi bile šarene od prišteva i rana. Bojeći se infekcije, ispirali su rane alkoholom i posipali nekim praškom. Dok sam visio o konopcu, ispitivali su me o postojanju ilegalne organizacije. Iako takva nije postojala, rekao sam pod groznim mukama, da sam ja njezin predsjednik, a moji prijatelji i znanci članovi vodstva. Oni se s

nazivom predsjednik, podpredsjednik i sl. nisu složili, zahtijevajući nazive poglavnik, doglavnik i sl. Ja sam vrlo dobro poznavao ustrojstvo Ustaškoga pokreta, pogotovo čitajući knjigu *Hrvatska na mudištu Rudolfa Horvata*, pa sam rekao, da sam ja poglavnik, a za druge članove da su doglavnici, stožernici i sl. Nakon nekoliko dana upitali su me, je li točno ono što sam prije izjavljivao o tajnoj organizaciji i *Hrvatskom glasniku*. A kad sam odgovorio, da nije i da je sve rečeno pod torturom, povalili su me na pod i počeli daviti. Onda su me pustili i naizmjениčno udarali po glavi. Izranili su mi desni, tako da sam krv pljuvao.

Prošlo je 26 dana u intenzivnom ispitivanju i mučenju. Jedan dan strašniji od drugoga. Navečer 2. srpnja prebacili su me u drugi zatvor, ali ni ovaj put ne znam u komu se mjestu nalazi taj zatvor, jer su udbaši upotrijebili iste mjere kao i prilikom uhićenja, da ne saznam kamo me vode. Dugo smo se vozili izrovanom cestom, blago se uspinjajući prema sjeveroistoku. To je bio moj dojam, koji može biti i varljiv. Moj glavni čuvar je s vozačem pričao da je tu dolazio u lov, na temelju čega zaključujem da se u okolini prostire šuma. To je sve što znam o ovom putu.

U zatvor su me uveli zavanzih očiju, pa ne znam kako izvana izgleda taj moj novi dom. Puno smo se peli uz stubište, dok su me uveli u celiju. Držim da se celija nalazila na trećemu katu. Površina joj je malena, zidovi već dugo vremena nisu ožubukani, pa je žbuka popucala. Na celiji nema prozora, samo se nad vratima nalazi malo stakalce, kroz koje s hodnika dolazi nešto danjega svjetla. U blizini zatvora nalazi se prometna cesta, što sam zaključio po čestom trubljenju auta, koji su tuda prolazili. Tu sam proveo vrijeme do 3. kolovoza 1965. Postupak je bio nešto blaži nego prije, ali još uvijek daleko od svih ljudskih normi.

U prvom redu osjetio sam veliko olakšanje, jer je prestao k meni dolaziti onaj udbaš s ožiljkom na celu. Od 3. srpnja nisam ga više vidio. Ispitivan sam i dajle svakoga dana i prije i poslije podne, ali ne više onako intenzivno kao prije. Istražitelj nije

zaboravio sa sobom ponijeti onaj konopac o koji me je vješao. Objesio ga je o rešetke iznad vrata sobe, u kojoj me je ispitivao, i prijetio mi da će me opet vješati, što ipak nije više činio. Kada god sam pogledao taj konopac, a gledao sam u nj neprestano za vrijeme ispitivanja, jer sam licem bio okrenut prema vratima, pred očima su mi se redale slike strave i užasa, koje sam preživio u prethodnom zatvoru.

Ako me taj udbaš, odnosno moj istražitelj, više nije vješao, to je ipak na druge načine manifestirao svoje bestijalne nagonne, tukuci me po glavi i vratnim žilama. Ruke su mi još punih dvadeset dana bile vezane za ledja lisicama, pa nisam mogao normalno spavati. Za ležaj nisam imao nikakva ni prostirača ni pokrivača niti jastuka. Ustajao sam noću, šetao po celiji i jecao od bolova. Hranu su mi neredovito davali. Jednoga dana dobivao sam jedan obrok, a drugoga dana dva obroka hrane. To je bilo nedovoljno da održim već postojeću fizičku kondiciju, a kamoli da je popravim.

Trećega kolovoza opet sam premješten u novi zatvor, ali ni sada ništa ne znam, gdje se taj zatvor nalazi, jer je prebaciva-

nje izvršeno kao i u dva prethodna slučaja. Izgleda da smo opet išli prema sjeveroistoku, sad penjući se iz podnožja na brije, sad opet spuštajući se s brije u podnožje. Kada su me dovezli do blizine zatvora, pas je počeo lajati, a mi smo prešli preko tračnica. Sudim da je zatvorska zgrada velika, jer smo se opet trebali visoko uspinjati do celije.

Celija je nova, s novim parketom i madracima, puno dulja nego šira, a u njoj se je nalazio vrč s vodom broj 29. Prozor sa sjeverne strane iznutra je bio zatvoren lessonitom, tako da je kroz razmak između zidova i lessonita ulazilo samo malo prirodnog svjetla. Ipak je ova celija bila kušikamo ugodnija od prijašnjih. Pod prozorom su se igrala djeca, pa me je njihova vika zabavljala. Po crkvama sam mogao nekako odrediti i vrijeme, jer je oko tri puta zvonilo podne u razmaku od nekoliko minuta. Ispitivanje je već poprimilo pomirljiviji ton, pa se u meni počela buditi vjera u život. Dnevno sam dobivao po dva obroka hrane. I nehotice sam u mislima proživiljavao svoj život, a naročito ovo vrijeme od 6. lipnja. Neprestano sam se pitao, u čemu je moj grijeh, te sam dopao u ruke ovakvim zvijerima. I nisam našao pametnoga odgovora na to pitanje osim činjenice, da sam rođen kao Hrvat i da nikada nisam ni pokušao zatajiti svoju nacionalnu pripadnost.

Druge političke djelatnosti u momu slučaju nije bilo. Pa zar je u moderno vrijeme toliki zločin biti Hrvat, da se čovjeka stavi izvan zakona? A činjenica je, da sam ja čitavo ovo vrijeme bio izvan zakona. Reklo mi se je, da se ja nemam pravo pozivati na zakon, jer sam neprijatelj države. Pa ako je to i istina, zar je to opravdanje, da se s ljudima tako postupa kako se je postupalo sa mnjom? Držim da nema takve političke ideje, u ime koje bi se smjeli činiti takvi zločini. U ime jugoslavenstva i socijalizma počinjen je najbestijalniji zločin nad ljudskim tijelom i duhom. Uz najbolju volju ova etika se ne može razumjeti i ničim opravdati ne da.

Poslije podne 9. kolovoza došao je k meni u celiju brijač, podšišao me i obrijao. Navečer su me odveli u kupaonicu, gdje

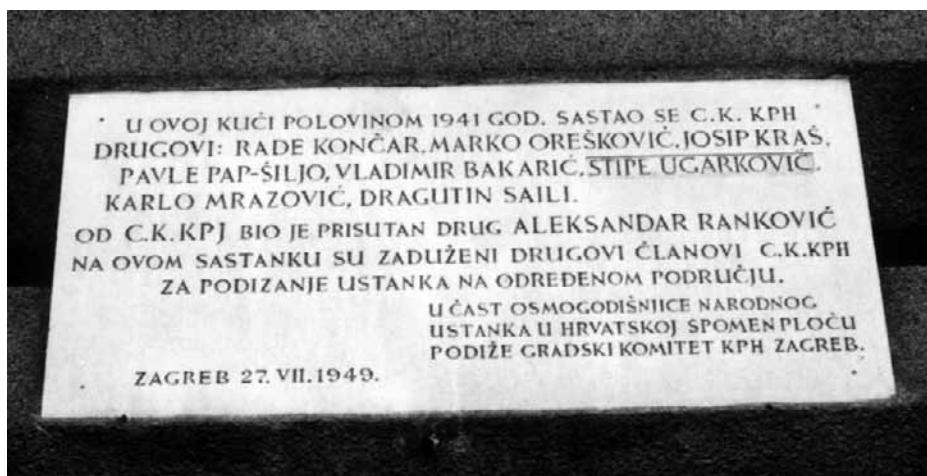

Andelko Mijatović, Ivan Gabelica i Bruno Bušić 1968. godine

sam se okupao i presvukao u nekakvo rublje, koje su mi dali. To je bilo prvi put nakon 65 dana da sam se obrijao, umio i presvukao. Ovo su mi bili sigurni znakovi, da će se moja sudska preokrenuti na bolje i da će jednom izići na svjetlo dana. Te večeri sam se lijepo odmorio. Otkako sam doveden u ovaj zatvor, spavao sam na madracima koji su bili puno ugodniji od onih, na kojima sam proveo nekoliko večeri u prvom zatvoru. Kako sam već rekao, prvi su bili krvlju pokapani, ali ne mojom krvlju, već nečijom tko je tu bio prije mene, tako da mi je bilo jezivo pogledati na njih. Zapitao sam se, koliko li je ljudi prošlo prije mene ovim istim putom, kojim ja sada prolazim.

Uvečer 10. kolovoza došao je k meni istražitelj, udbaš kovrčave kose, i donio mi na potpis Naredbu o hapšenju. Od toga trenutka počeli su me tretirati kao uhićenika, koji je zaštićen nekakvim pravima. Poslije nekoliko sati odveli su me zavezanih očiju i svezanih ruku na leđa lisicama od atletičkih autom prebacili u Zagreb, u Petrinjsku ulicu 18. Na Pantovčaku skinuli su s mene deku i rubac s očiju, te su me izveli iz auta, da se malo prošetam i osvježim. Tu smo došli preko Šestina. Oko 22 sata 10. kolovoza 1965. godine stigao sam u istražni zatvor u Petrinjskoj ulici. Sutradan 11. kolovoza priveli su me istražitelju **Jošku Krištoforu**, takodje udbašu, koji mi je uručio rješenje o pritvoru.

Na ovom razdoblju, koje počinje 10. kolovoza 1965., a završava 30. travnja 1966. godine, zadržat će se vrlo malo. Nije bilo grubljih ispada ni povreda Zakkona o krivičnom postupku, makar se ni za to razdoblje ne može reći da se je istraga odvijala normalno. Krištofor nije primjenjivao ni fizičku ni psihičku prisilu, ali kako se u predhodna dva mjeseca postupalo sa mnjom barbarški i sadistički, to sam cijelo vrijeme bio pod dojmom straha i nisam svojom slobodnom voljom davao izjave. U istražnom postupku, pod tim mislim na ovaj legalni dio, tako je ipak postojala permanentna psihička prisila, samo je Krištofor nije izravno prouzrokovao svojim postupcima. Pogrješno bi bilo iz toga zaključiti da on nije znao, gdje sam se nalazio od 6. lipnja do 10. kolovoza 1965. godine, iako o tome nismo nikada razgovarali. I on i istražitelji ostalih okrivljenika služili su se zapisnicima, koje sam ja potpisivao pod torturom. Te zapisnike su predočavali i čitali: **Brunu Bušiću**, **Rudolfu Arapoviću**, **Vici Vukojeviću**,

Jedno od spomen-obilježja koje i danas sramoti glavni grad Hrvatske

Branimiru Peteneru, Mati Nevistiću, a vjerojatno i drugima.

U rješenju o istražnom zatvoru stajalo je, između ostaloga, da sam napisao za *Hrvatski glasnik* članak pod naslovom „Korijensko pisanje“ i da sam njegovu uredniku dao za nabavu tiskarskog materijala 73.000 starih dinara. Naravno, sve su ove inkriminacije kasnije otpale kao plod maštice, ali one su mogle proizići samo iz zapisnika u kojima sam sebe teretio, jer sam bio strahovito zlostavljan. Iz toga se vidi, da ni dalje ni jednoga trenutka nisam bio siguran, da me opet ne će zlostavljati. Tim više što su i dalje prema meni poduzimane stroge mjere. Sve do 25. studenoga 1965. bilo mi je zabranjeno kupovati i novine i cigarete. Iako nisam pušač, u zatvoru bih zapalio cigaretu, da razbijem dosadu.

Za sve ovo vrijeme moja obitelj bila je u velikim brigama, što je sa mnom. Imao sam majku, koja za mene nije čula puna tri mjeseca. Misnila je da sam ubijen. U mjesecu srpnju 1965. teta mi je dolazila u Zagreb tražiti me na UDB-i, ali joj nisu htjeli ništa reći o meni. Dotle su iz Zagreba poslali tjeralicu za mnom u imotsku općinu, odakle sam rodom, pa je milicija tobože tragala po selima, kao da sam pogegao i da se skrivam. Drugi put je teta dolazila pitati za mene u mjesecu rujnu. Tada su joj u UDB-i rekli, da sam tu u zatvoru, primili su stvari koje mi je donijela, ali nisu dopustili da se vidimo. Tek kada je treći put dolazila u mjesecu studenomu, omogućili su teti kratki susret sa mnom. Bilo je i drugih nepoštenih i nasilničkih metoda, kojima se je UDB-a služila prema meni. Od moga dolaska u Zagreb ubacivala mi je u ćeliju provokatore, koji su me pokušali provocirati, pa čak i fizički napasti.

O suđenju ne će pisati, jer ono zaslužuje posebnu pravnu studiju. Postupajući formalno u skladu sa zakonom i pozivajući se na slobodno sudačko uvjerenje, sud je tobože utvrdio činjenično stanje, ali na takav način, da se u potpunosti ogriješio o osnovna načela logičnoga mišljenja i zaključivanja. Nije nikakvo čudo što je i samo čitanje knjiga određenoga sadržaja u Sveučilišnoj knjižnici proglašeno za kazneno djelo. Dana 25. ožujka 1966. izrečena je presuda, kojom sam u skupini **Andjelko Mijatović, Rudolf Arapović, Bruno Bušić, Zvonimir Drkulec i Marko Barać**, kao drugooptuženi, proglašen krivim i osuđen na godinu dana i četiri mjeseca strogoga zatvora, koji sam izdržavao u kaznionici u Staroj Gradišci.

Naravna je stvar, da je u suđenju i u izricanju kazne imala prste UDB-a. To se očitovalo u vršenju pritiska na svjedoke da daju lažne izjave. Nekoliko dana prije nego što se je trebao pojavit na glavnoj raspravi kao svjedok, k Mati Nevistiću su došla dva udbaša i zaprijetila mu da će otici pod zemlju, ako ne svjedoči protiv mene. Isto se dogodilo i s **Nikolom Vasiljem**, komu su prijetili zatvorom ako povuče svoj raniji iskaz protiv mene, koji je bio dao pod prisilom. Bez obzira jesu li ovi ili drugi svjedoci podlegli prijetnjama UDB-e ili nisu, iz ovoga se vidi način pribavljanja dokaza protiv mene. Pad Rankovića zatekao me je na izdržavanju zatvorske kazne u Staroj Gradiški. Nisam osjetio da se je time prema zatvorenicima išta promijenilo na bolje.♦

OD BLEIBURGA DO VRŠCA

Križni put hrvatskoga časnika Ante Čelana Gagana

Uvod

Od samoga dolaska na ovo lijepo područje, a tomu ima više od trinaest stoljeća, hrvatski se narod neprestano bori za svoju opstojnost. San je svakoga Hrvata bio i ostao da živi u svojoj samostalnoj državi. No, tim željama i opravdanim nastojanjima uvijek bi se ispriječili razni zavojevači koji su imali pretenzije na povijesni, prirodni i politički teritorij hrvatskoga naroda.

Samo Bog znade koliko su se Hrvati žrtvovali za ostvarenje svoje neovisnosti. U tome plemenitu cilju, osim napasnih i nezajažljivih dušmana, Hrvate je kočila i povijesna nesloga i ono što nazivamo sudbinskom *Zvonimirovom kletvom*, a baš to nas je najviše odvlačilo pod tuđinsku vlast. Iz tih razloga, usprkos bučno proklamiranoj demokraciji u neovisnoj Republici Hrvatskoj, neopravdano i svjesno zatire se i omalovažava istina o Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (1941.–1945.), pa se, usprkos nekim događaju iz onog vremena koji se nikako ne mogu prihvati niti opravdati, od te teme koju su stotine tisuća Hrvata držale svetinjom, stvara tabu-tema i namjerno iskriviljuju povijesne činjenice.

Kao izraz temeljnoga prava čovjeka, svaki narod, bez iznimke, ima pravo na samoodređenje, odnosno pravo na vlastitu državu. Međunarodno pravo izričito zabranjuje državama da djeluju protiv opstanka i neovisnosti drugih država, koje u obrani svog postojanja imaju pravo i oružjem braniti svoj opstanak i slobodu. Svim hrvatskim naraštajima mora za svagda biti jasno ovo: rođena s ljubavlju kao izraz višestoljetne želje hrvatskoga naroda, NDH je u krvi okrutno slomljena nakon više od četiri godine svoga postojanja.

Odmah nakon kapitulacije Italije 1943., hrvatske su vlasti proglašile oslobođenje i priključenje matici zemlji otgnutih hrvatskih područja. Taj proglaš obuhvatio je one prostore koje je Italija, u duhu Londonskog ugovora iz 1915., dobila Rapaljskim ugovorom iz 1920., Rimskim

Priredio:

Ante ČELAN GAGANIĆ

ugovorom iz 1924. i Rimskim ugovorima od 18. svibnja 1941. godine. Rapaljskim je ugovorom i Rimskim ugovorom 1924., sklopljenim s Kraljevinom Srb, Hrvata i Slovenaca, Italija dobila Istru (bez Kastva), kvarnerske otoke izuzevši Krk, te Rijeku, Zadar i Lastovo. Talijanska oku-

pacija puno većeg prostora na istočnoj obali Jadrana nastavila se je još nekoliko godina nakon Rapalla, znatno dulje nego što će trajati talijanska okupacija 1941.–1943. godine.

Naime, tek proglašenoj hrvatskoj državi Kraljevina Italija je 18. svibnja 1941. načinula Rimske ugovore, kojima je proširen talijanski posjed na istočnoj obali Jadrana, pa su u sastav Italije ušli, između ostalog, i gradovi Šibenik, Trogir i Split,

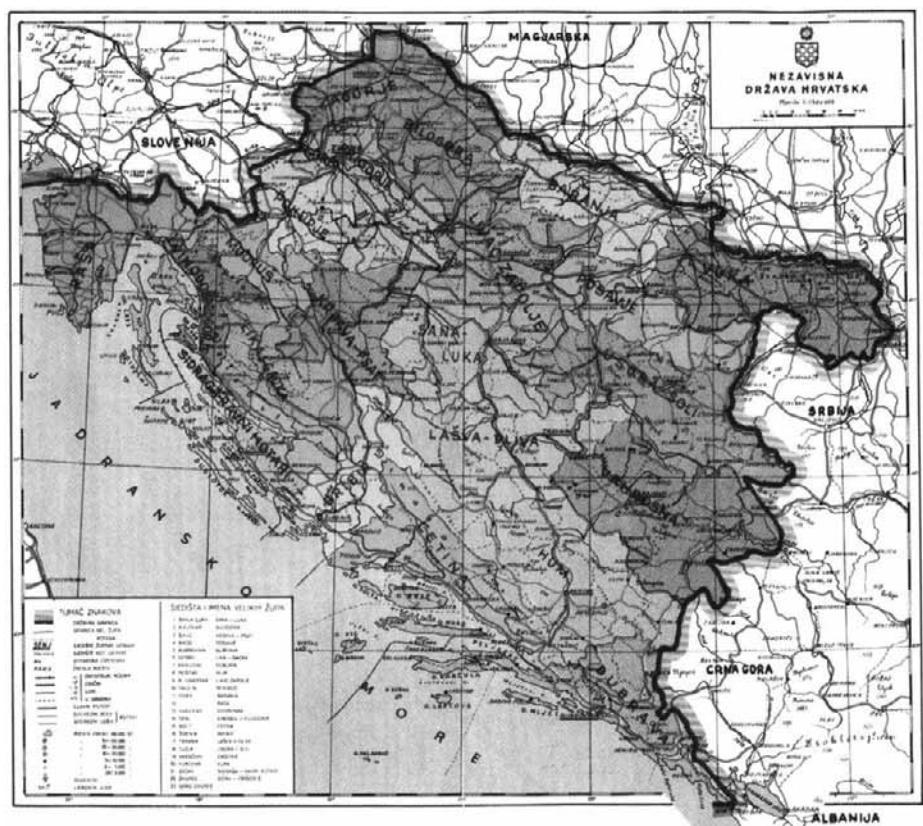
Imotski između dva svjetska rata

Crkva sv. Frane i franjevački samostan u Imotskome

za koga je bila predviđena posebna uprava. Naravno, nije se, radilo ni o kakvoj „prodaji Istre i Dalmacije“ Italiji, kako su na račun NDH godinama podmetali komunistički i jugoslavenski falsifikatori povijesti, jer je skoro cijela Istra od ranije bila u sastavu Italije, a znatan je bio i talijanski posjed u Dalmaciji. U proljeće 1941. mogla je Italija jednostavno, uz nje mački pristanak i ponudu, anektirati puno veći prostor, pa joj u tom smislu nije trebala nikakva „marionetska uprava“. No, kako su Hrvati proglašili državu, službeni Rim se je pribojavao hrvatskoga naslona na Berlin, pa je ocijenio kako mu je hrvatska država – koja je tek uspostavljena te je vojnički i politički slaba – puno manja prijetnja od moguće njemačke penetracije. Zato je nevoljko pristao na njezino postojanje, a da bi osigurao svoju dominaciju nad Jadranom i zadovoljio imperialističke ambicije domaće javnosti, nametnuo je Hrvatskoj nepovoljno razgraničenje.

Nakon kapitulacije Italije, Hrvatska je, osloncem na prirodno pravo i narodnosno načelo te pozivom na hrvatsko državno pravo, proglašila oslobođenje svih anektiranih i okupiranih područja. Malo nakon toga je Njemačka na sjevernome Jadranu proglašila jedno od svoja dva operativna područja, Operativno području Jadran-sko primorje. Uslijed toga čina, u svjetlu Mussolinijeva proglašenja republikanske države, to je područje ostalo u državno-pravno ne definiranu položaju, a hrvatske su vlasti nastavile diplomatsku borbu, da

Zemljovid NDH, tiskan u nakladi hrvatskih državnih vlasti nakon poništenja Rimskih ugovora u rujnu 1943. godine

se granice hrvatske države pomaknu što više na zapad.

Nema nikakve dvojbe oko toga da se je – kako se je izrazio zagrebački nadbiskup blaženi Alojzije Stepinac – hrvatski narod plebiscitarno izjasnio da hoće biti slobodan i samostalan u vlastitoj državi.

Međutim, uspostavu i razvoj NDH treba shvatiti u složenim povjesnim okolnostima,

prvenstveno u pogledu ondašnjih međunarodnih, političkih i ratnih zbivanja. Opravdan je prigovor da NDH nije bila demokratski uredena, ali, nažalost, neizbjegni utjecaj i pritisak Nijemaca kao saveznika, potom stalna borba za opstanak u zahuktalom ratu nisu pružali nikakve uvjete za šire demokratske procese. Hrvatima se prigovara i loš izbor saveznika, pri čemu se zaboravlja bitna činjenica da

Hrvatski vojnici na povlačenju u Austriji u svibnju 1945.

Dogovoren predaj jednog dijela hrvatskih vojnika i oružja

Hrvatska nije imala drugog izbora, jer zapadni saveznici nisu nikada htjeli dopustiti osamostaljenje, a kamoli prihvati stvarnost postojanja hrvatske države. Uostalom, zar nisu s Hitlerovom Njemačkom

savezništva i ugovore potpisali i mnogi drugi – prije nego što je i postojala NDH – poput Velike Britanije, Mađarske, Rumunjske, Bugarske, Jugoslavije, Sovjetskog Saveza itd.

Nepravedno su doneseni i provođeni rascršnici zakoni, otvoreni logori i počinjeni ratni zločini i s hrvatske strane, što nikome ne daje pravo manipulirati tim činjenicama i brojem žrtava. Zločince treba individualizirati i sudski procesuirati. Isključena je kolektivna odgovornost i stigmatizacija hrvatskog naroda. Ne može se zbog počinjenih zločina baciti krivnja na tadašnju cijelu hrvatsku vojsku, koja se je časno, po međunarodnom ratnom pravu borila za opstanak svoje države. Ne može se pritom još i negirati notorna činjenica da je netko ubijao i Hrvate kako bi im uskratio pravo da budu svoji na svome.

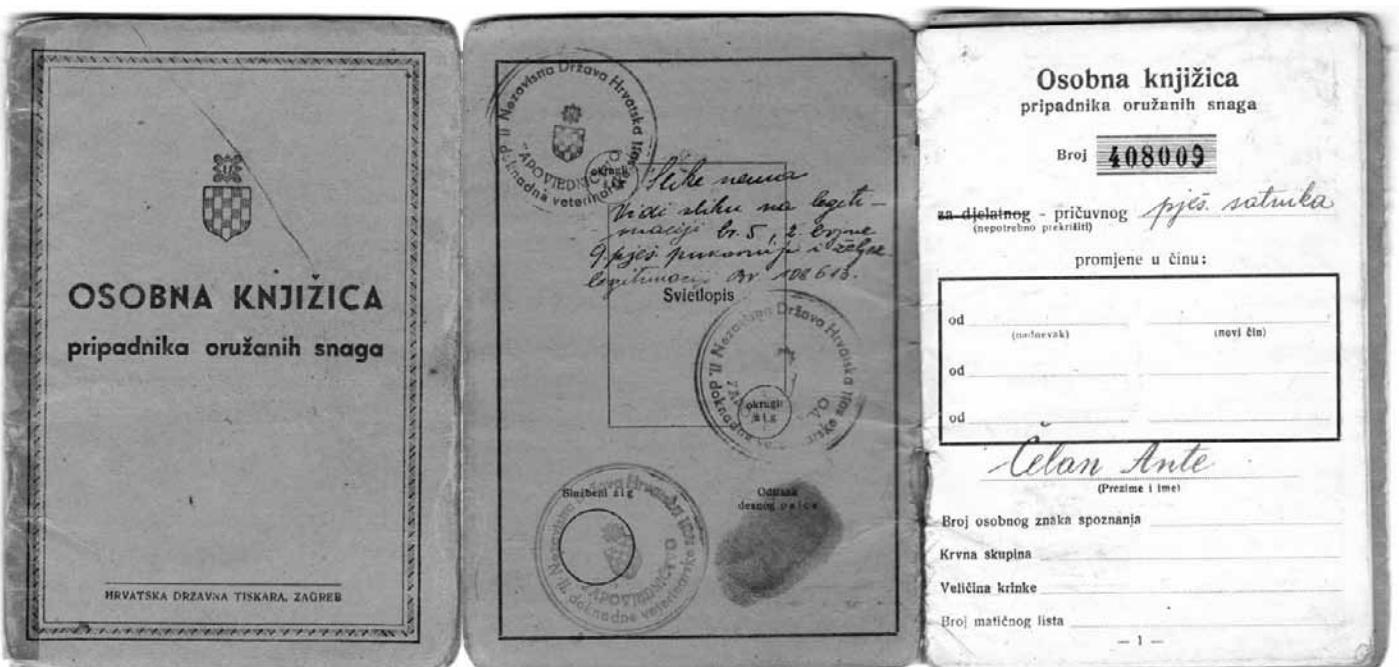
Svenarodno oduševljenje koje je došlo do izražaja trenutkom proglašenja države, kao posljedica duge zatomljenosti narodnog duha i silna borba za očuvanje državnosti, zatim demokratska nedorečenost zbog uzbuktaloga obrambenog rata i kratkotrajnost državnog postojanja, te – poslije formalnog završetka Drugoga svjetskog rata u Europi – neočekivani tragični kraj NDH i počinjeni genocid nad hrvatskom vojskom i narodom, bijahu odlučnim iskustvenim putokazom obnovi i uspostavi današnje Republike Hrvat-

Tanjim strjelicama je označena kolona smrti u kojoj je bio Ante Čelan Gagan.
Kartu je izradio prof. Blaž Toplak, a nadopunio A.Č. Gaganić

Legitimacija za pješačkog natporučnika Antu Čelana, zapovjednika 5. sata II. bojne

Osobna knjižica pripadnika oružanih snaga, pričuvnoga pješačkog satnika Ante Čelana

ske 1990. godine. Zato sve one negativne okolnosti koje su se, nažalost, događale u NDH, bacaju na nju sjenu, ali ne umanjuju njezino opće značenje i veličinu. Uostalom, kao što je osuđivao četničke, partizanske, talijanske, njemačke i anglo-američke zločine, tako je zagrebački nadbiskup dr. Alojzije Stepinac isto činio i u pogledu hrvatskih nečovječnih postupaka, prosvjedujući kod hrvatskih vlasti i osobno pomažući ugroženim osobama.

Usprkos ratnim zbivanjima, NDH je kao političko-pravna tvorevina uspješno funkcionirala u svim elementima državnosti. Imala je područje, stanovništvo, vlast i pridržavala se je međunarodnoga prava. Stoga su joj, cijelovitom objektivnom valorizacijom, neprijeporno pripa-

Zapovjednik 5. sata II. bojne Ante Čelan (lijevo) s vojnicima na položaju – brdu Čusine, Jajce, u travnju 1942.

Negdje na ratištu u Bosni – lijevo

... prvi slijeva

dala općeusvojena temeljna prava države: neovisnost, opstanak, jednakost, međunarodni promet i poštovanje. K tome je NDH bila međunarodno priznata od petnaestak država.

Bolno je i neoprostivo što hrvatski partizani nisu bili kršćanski i nacionalno osviješteni i što su – zaboravljajući okrutnost i hrvatožderstvo velikosrpske Kraljevine Jugoslavije te internacionalno-jugoslavenski karakter Komunističke partije Jugoslavije – nasjeli propagandi,

pa se opet borili za antihrvatsku, ovog puta komunističku Jugoslaviju i tako, uz srpsko-jugoslavenske četnike stupili na stranu neprijatelja, doprinijevši narodnim nejedinstvom rušenju ne samo režima, nego i hrvatske države, a ne režima. Zar to nije velika hrvatska tragedija?! I oponema, dakako!

I.

Moj otac **Ante Čelan zvani Gagan** bio je sudionikom jedne od brojnih kolona

smrti i proživio je neopisiva stradanja, koja je Hrvatska vojska s narodom doživjela u toj kalvariji nakon podlog izručenja.

Sačuvao je zanimljivu dokumentaciju iz doba Nezavisne Države Hrvatske, pa kad sam te dokumente povezao s njegovim usmenim kazivanjima, rekonstruirao sam njegov križni put i križni put onih koji su bili s njim, te tako, imajući u vidu shvatljive manjkavosti, a i možebitne netočnosti, dobio cjelevitiju sliku o toj tragičnoj epopeji hrvatskoga naroda u kojoj su, nakon formalno završenog rata, jugoslavenski komunisti – partizani „demokratskim“ metodama, bez istrage i sudskog postupka, pobili veliki broj (pa nekim procjenama čak 250.000) Hrvata: vojnika i civila (muškaraca i žena, djece, starica i staraca, svećenika i bogoslova, časnih sestara i ranjenika). Ovim je genocidom pobijen cvijet hrvatskoga naroda – cvijet hrvatstva. Hrvatska je doživjela najveću tragediju u svojoj povijesti.

Ugledni profesor imotske gimnazije, **Mladen Mostarčić**, kome je moj otac 1944. bio vojnim zapovjednikom u Lipovljanim, sugerirao mi je da to svakako učinim („*Gaganova priča je istinito i dokumentirano svjedočanstvo, nije gola kost, ima mesa*“), jer su moj otac, brat mu **Mile – Gale, Stanko Vrčić i Jakov – Jako Kolombani**, koliko je njemu poznato (a vjerovati mu je, pošto se bavio znanstvenim istraživanjima), vjerojatno jedini Imćani iz tadašnje gradske obiteljske jezgre – *varušani*, koji su preživjeli hrvatski križni put.

Krajem 1993. otac je kanio pisati o svome ratnom putu, ali ga je smrt pretekla u tom naumu, pa sam muku mučio dok sam kako-tako poslagao kamenčice u mozaik. Uspio sam utvrditi barem dio njegova kretanja i zbivanja tijekom rata i nakon sloma NDH, jer znam iz njegovih priča da ih je bilo kudikamo više. Znao je reći kako je NDH prošao tih godina više puta uzduž i poprijeko – uglavnom pješice. Pa, neka ovi zapisi i sjećanja, bez jefтине patetike, budu moj dug prema mom ocu i svim hrvatskim vojnicima i civilima, jer zaslužiše da ih se otrgne namjernom

... u sredini

... peti slijeva

zaboravu, a i da se napokon rasvijetli i za svagda sačuva spomen na skromne ljude koji su zdušno stvarali Nezavisnu Državu Hrvatsku, za nju dali živote ili imali sreću da, preživjevši pokolje, ostanu u životu i mlađim naraštajima prenesu istinu, koju su, nažalost, komunistički vlastodršci pod kirkom „antifašizma“, desetljećima svim raspoloživim „demokratskim“ sredstvima perfidno gušili, prekrjali i krili. Ali, podsjetimo se besmrtnih riječi poljskoga nobelovca **Czesława Milosza**: „Možeš me ubiti, rodit će se novi i bit će sve zapisano.“ Zločini su počinjeni, brojna grobišta nepoznata i neobilježena, a zločinci još

uvijek (!?) sudski neprocesuirani i nekažneni, što je protivno međunarodnom kaznenom pravu koje je usvojilo i današnje hrvatsko zakonodavstvo.

Bila bi mi velika čast i radost kada bih ove uspomene mogao uručiti ili poslati nekom od možda još živućih (?) hrvatskih vojnika i civila, čija se imena nalaze na očevim fotografijama, dokumentima ili bilješkama, a ako živih nema, ako bi mi se javili njihovi bližnji.

Da bi ovaj tekst bio razumljiviji, nužno je ukratko iznijeti nekoliko podataka iz očeva, do kraja ispunjenog i sadržajnog života.

Rođen je 1910. u Imotskome, gdje je 1923. završio pučku školu, a zatim je pohađao i završnim ispitom uspješno okrunio četverogodišnju Građansku školu 1927. godine. Nakon završene Srednje poljoprivredne škole, te daljnog školovanja i usavršavanja, radio je petnaestak godina kao poljoprivredni stručnjak – agronom u bosanskom gradu Maglaju gdje je bio osnivateljem i upraviteljem Voćnog i lozognog rasadnika, a djelovao je diljem Bosne (Banja Luka, Doboј, Žepče, Derventa, Tuzla, Tešanj...).

Budući da je za vrijeme Nezavisne Države Hrvatske bio časnik hrvatskih oružanih snaga i potom ratni zarobljenik, po povratku iz jugoslavenskoga komunističko – partizanskog zarobljeništva u Maglaj, izgubio je posao, oduzeto mu je pravo glasa te je 1946. prebačen kao prijeko potreban stručnjak u Makarsku. U tome primorskom gradiću utemeljuje maslinarski rasadnik.

Iduće, 1947. godine, dekretom ga vlast šalje u Metković u svojstvu državnoga monopolskog kontrolora pri Duhanskoj stanici. Te iste godine postavljen je za rukovoditelja Poljoprivredne stanice u Metkoviću, potom osniva Poljoprivrednu stanicu u Opuzenu i podiže Rasadnik za južne kulture iz kojega je kasnije izrastao Poljoprivredni industrijski kombinat „Neretva“. Na temelju novoga dekreta dolazi 1947. u rodni Imotski, gdje utemeljuje Voćni i lozni rasadnik na Kamenu Mostu u cilju obnove vinogradarstva i voćarstva na području Imotske krajine. Taj je rasadnik s vremenom proglašen među četiri najbolja u bivšoj državi Jugoslaviji. Uz ovo, jedan je od osnivača imotske „Vinarije“ 1948. godine. Tijekom svih godina svoga plodnog rada ocjenjivan je uvijek godišnjom odličnom ocjenom. Poslije gotovo četrdeset i pet godina radnoga staža, umirovljen je 1976., a umro je 1994. u 84. godini života.

(nastavit će se)

ZATOČENICI SRPSKOG LOGORA U KNINU

Prijepis dnevnika Bože Jamičića iz Budaka i svjedočenje braće Paje i Ivice Jamičića

Božo Jamičić rođen je 6. ožujka 1926. u zaselku Urije Budak. Za vrijeme Drugoga svjetskog rata njegov otac Ivan i on služili su u ustaškoj vojnici. Oca su ubili partizani na Križnometu putu, a Božo je preživio strahote Križnog puta i vratio se kući. Nakon povratka s Križnog puta oženio se **Evom Božić**, rođenom 6. travnja 1926. s kojom je imao troje djece: **Anku**, **pok. Ivana** i **Nikicu**.

Urije-Budak bio je zaselak bez električne struje, telefona i vodovodne mreže, a prilazni uski makadamski put nije se održavao. Zbog ovakvoga stanja seljani su izgradili nove kuće u Budaku, u kojem su životni uvjeti bili bolji. Božo i njegova žena također su u Budaku izgradili novu kuću i pred osloboditeljski Domovinski rat otpočeli su preseljenje u nju. U Urijama-Budak, koji je oko 400 metara udaljen od Budaka, održavali su još svoje seosko gospodarstvo, obrađivali zemlju i bavili se stočarstvom. Pred ratna događanja sa ženom se preselio k rođaku **Stipanu Pipi Jamičiću** u Budačku ulicu u Gospicu.

Božo i njegovi sinovci **Ivan** i **Pajo Jamičić**, ne znajući jedni za druge, pošli su 10. listopada 1991. u Budak-Urije, Božo nahraniti svinje, a sinovci Ivica i Pajo, kao pripadnici Hrvatske vojske, obići vojne položaje, a usput i svoje gospodarstvo. Ne očekujući prepad vojnika JNA i četnika, upali su u njihovu zasjedu i bili su zarobljeni. Nakon ispitivanja u upravnoj zgradi *Pirotehnike*, *Tvornice Marko Orešković* prevezeni su na Plitvička jezera gdje je bilo smješteno zapovjedništvo JNA. Jugovojska ih je predala miliciji tzv. SAO Krajine. Na putu iz Plitvičkih Jezera preko Korenice, Udbine i Gračaca dovezeni su u logor u Kninu. Na putu u svim usputnim postajama bili su psihički maltretirani i premlaćivani, a u Kninu su gotovo svaki dan zvijerski batinani i na druge načine mučeni sve do razmjene 20. prosinca 1991. godine.

Nakon razmjene Božo i njegova žena Eva jedno vrijeme živjeli su kod kćeri u Zagrebu. No, nisu se mogli oduprijeti težnji za svojom kućom i svojom Likom, pa su se vratili u Budak, u svoju kuću, koju su četnici oštetili prilikom topničkog na-

Priredio:

Ivan VUKIĆ

pada. Kuću su popravili i nastavili živjeti pod ratnim uvjetima, stalno izloženi četničkim napadima. Eva je umrla 4. studenoga 2001. u večernjim satima u svojoj kući u Budaku, a Božo 5. studenoga 2001. od moždanog udara u jutarnjim satima

Božo Jamičić iz mlađih dana

u gospičkoj bolnici. Oboje su pokopani 6. studenoga 2001. na groblju u Ličkom Osiku.

Božo i njegovi roditelji preživjeli su strahotne zločine velikosrba, jugoslavenskih partizana i srkokomunista četnika u Drugom svjetskom ratu, a bezumno nasilje velikosrba i četnika potpomognuti vojskom JNA u Domovinskom ratu.

Božo je napisao dnevnik, zapravo uspomene na svoje robijanje u logoru u Kninu. Donijet ćemo ga bez ikakvih izmjena u nastavku ovoga članka. Iz nijednoga retka Božina dnevnika, kao i iz izjave njegovih sinovaca, ne izbjega gnjev i mržnja prema Vlasima tzv. Srbima, koji su ih premlaćivali, kao ni prema ostaloj njihovoj vlaškoj tzv. srpskoj braći, od kojih su neke poznavali iz prijeratnoga života.

Ovakvo Božino ponašanje i ponašanje njegovih sinovaca primjerno je plemeniti

toj ličkoj duši. Život ovih skromnih samozatajnih ličkih obitelji, primjereno je životu svih ličkih naraštaja od Krbavske bitke 9. rujna 1493. godine do Domovinskoga rata, koji su u svakom naraštaju doživjeli barem jedan veliki rat, progone i palež pradjedovskoga ognjišta. Mukotrpan i tužan kraj mučeničkoga života Eve i Bože Jamičić i njihovih sinovaca Paje i Ivice trebao bi potaknuti svakog domoljubnoga Hrvata na razmišljanje, te bi se svi trebali upitati, cijenimo li hrvatske žrtve pale za Dom?

Prijepis Božina dnevnika

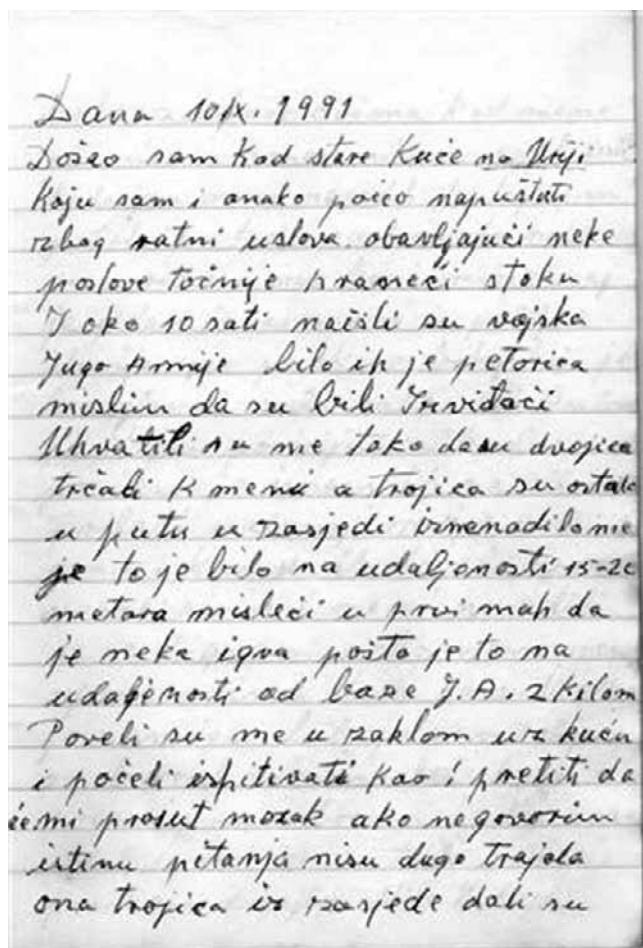
»Dana 10. listopada 1991. došao sam k svojoj staroj kući u zaselku Urije Budak, koju sam počeo napuštati zbog loših životnih uvjeta i ratnog stanja, nahrani stoku i obaviti neke druge poslove vezane za seosko gospodarstvo. Oko 10 sati iznenada su se pojavila petorica vojnika jugoarmije, mislim da su bili izviđači. Bili su udaljeni petnaest do dvadeset metara od mene. Dvojica su dotrčala k meni, a trojica su ostala na putu u zasjedi. Pomislio sam da izvode nekakvu vojnu vježbu, jer su bili udaljeni oko 2 km od svoje baze. Nažalost, nije bila vježba, uhitili su me i poveli u zaklon iza moje kuće, počeli su me ispitivati i prijetiti da će mi prosuti mozak ako ne budem govorio istinu. Ispitivanje nije dugo trajalo. Ona trojica na putu davali su neke znakove ovoj dvojici koji su mene zarobili. Naredili su mi da legnem potrbuške i da ne smijem nikamo gledati. Čuo sam zapovijed: „Ruke uvis, baci oružje!“ Jedan od dvojice koji su me čuvali stavio mi je na potiljak puščanu cijev, a brko koji je bio glavni vođa, s uperenom strojnom puškom zauzeo je borbeni položaj i povikao onoj trojici da zarobljenike drži na nišanu, neka pukue odloženo oružje i privedu ih k nama. Kad su ih doveli vezali su ih i meni naredili, da se dignem i okrenem prema njima. Bio sam preneražen, ugledao sam svoje sinovce **Ivicu** i **Paju Jamičića**. Vezali su i meni ruke iza leđa.

Brko je naredio da krenemo brzo prema željezničkoj pruzi i obližnjem boriku. Kad smo se udaljili oko 500 m od moje

stare kuće, mjesto moga zarobljanja, sustigao nas je dugajlija **Miće Vejnović** Vejin, koji je do tada čuvaod odstupnicu. Pretječući nas kucnuo me rukom po ramenu i rekao: „Ne boj se, Boško, sve će biti u redu“. Nešto je rekao Ivici i Paji. Preuzeo je vodstvo i kroz borik doveo nas do upravne zgrade *Pirotehnike*, *Tvornice Marko Orešković*, u kojoj su nas ispitivali vojnici JNA, mislim u nazočnosti Miće Vejnovića Vejina. Dok je Pajo bio na ispitivanju mene i Ivicu vojni čuvari su pretresali i odnijeli novac. Meni novčanik i u njemu 4500 Din, a Ivici u valutu ne znam koliki iznos. Tu smo vidjeli neke poznate kao **Isu Potkonjaka**, **šef obezbedenja** tvornice i **Zorana Spasića** zvanog **Čcombe**. Iso se s nama hladno rukovao, a Zoran Spasić zvani Čcombe koji je s Pajom radio u tvornici dodao je: „Lijali, pa dolijali“. Zna se što je mislio reći tom upadicom.

Vojska je odlučila predati nas svojoj komandi na Plitvicama. Naredili su nam da uđemo u vojno vozilo pinzgauer, kojim je upravljao brko, koji nas je zarođio. Brko je bio jako raspoložen, pa je nekoliko puta i zapjevalo do Plitvica. Neki pratitelj rekao je da ćemo biti ubijeni i prijetio nam. Snažno je nekoliko puta udario kundakom Ivicu u koljeno.

Pred jednom zgradom u Plitvičkim Jezera pratitelji su nas postrojili i čuvali od vojnika JNA, Brko i Miće podnjeli su izvešće oficirima JNA o našem zarobljavaju. Meni nepoznati vojnik udario je Paju i rekao da će nas pobiti, a drugi oficir je dometnuo, da nas treba psihički ubijati. Vojska je odlučila predati nas miliciji u Korenici. Tu su se zatekla, nisam siguran da li baš slučajno, dva milicajca i preuzeala nas od vojske. Prevezli su nas u milicijskom automobilu u Korenicu. Kada smo došli u Korenicu okupili su se znatiželjnici, izišli su na balkon, ili je to bila neka terasa, te jedva čekali da nas se dočepaju. Uspeli smo se gore, za stolom je sjedio snažan čovjek, ljudeskara od preko 130 kg, odjenut u zelenu odoru. Ni riječi nije progovorio, samo nas je mrko gledao. Do nas je stajao drugi ništa laganiji s još dva do tri nestrljiva čudovišta, koji su jedva čekali da nas počnu udarati. Ne znam jesu li dobili zapovijed, iznenada su

Iz dnevnika Bože Jamičića

nas počeli udarati šakama i nogama. Dva puta su me udarili po lijevoj strani glave, pao sam na pod i dok sam se dizao vidio sam kako udaraju rukama i nogama Ivicu i Paju. Kada su se umorili poveli su nas dolje u ćelije. Naredili su nam da im predamo remene od hlača i vezice od cipela. Razdvojili su nas, ja sam zatvoren u ćeliju s dva gardista i dva civila, svi su bili iz Saborskog. Jednog sam od ranije poznavao, zvao se **Vlado Vuković**, bio je jako uplašen. Mislim da je po drugi put zarobljen, prvi put u Vukovaru, a drugi put kad su pobunjeni Vlasi tzv. Srbi i jugovojska zauzeli Saborsko.

Prespavali smo tu noć u Korenici. Poslije podne počeli su opet tući Paju i Ivicu, slušali smo to krvničko batinanje. Počeo je prvi suton kada se otvorila moja ćelija. Kako sam bio prvi do vrata, naglo sam ustao i pala mi je kapa s glave. Zgrabio me jedan od dvojice koji su batinali i povukao van i odveo u dvorište. Vidio sam kako jednoga nevoljnika vuku vezanih ruku, glava mu je visjela i vukla se po podu. Mislio sam da je mrtav. Drugi je ležao na betonskom podu mokar od glave do pete. I ovoga kojeg su vukli, za kojeg

sam mislio da je mrtav, počeli su zalijevati vodom. Pomislio sam da su nesretnici ipak još živi kada ih polijevaju vodom, te da će nas kada se osvijeste povesti na strijeljanje, jer je prvi koji nas je počeo tući u rukama držao pušku nekog starijega tipa i punio je s 5 metaka. Govorio je da je to najbolja puška, prospěš mu mozak i gotovo.

Tada su mene počeli tući, jedan me udarao šakama odnaprijed u glavu i trbuš, a drugi s leđa nogom u predio bubrega, još netko s lijeve a netko s desne strane. Jedan me uhvatio za ramena i glavom me udario snažno u glavu. Sjećam se da me udario dva puta, ne znam je li više, jer sam se onesvijestio. Ruke su mi bile zavezane mojim remenom za hlače. Kada sam došao malo k svijesti u onoj dvojici premlaćenih prepoznao sam moje sinovce Ivicu i Paju. Na čelu su nam flomasterom ispisali veliko slovo U, te potom strpali u automobil, mislim da je bila Lada i povezli nas u sumrak van Korenice u smjeru Udbine.

Vozač je nakon pet do šest prijedenih kilometara, na jednoj osami uz jedan gustiš zaustavio automobil, nešto je rekao stražaru i izišao van. Pomislio sam da će nas ubiti, jedino sam poželio da nas ubiju odmah bez mučenja. Vozač je otvorio poklopac iznad motora i čuo sam kako dovikuje da mora propuhati cijev dovoda goriva. Naravno, lagnulo mi je kada sam shvatio da nas neće pobiti i tući. Do Udbine smo se tako zaustavljali dva do tri puta. U Udbini je vozač tražio da mu poprave automobil. Dok smo stajali, okupljeni četnici su dovikivali neka nas dadu njima da nas pobiju.

Nakon popravka automobila krenuli smo u Gračac. Vozač je rekao da smo sretni što mu je do Gračaca bila usputna vožnja, jer putuje u Knin, inače bi na Udbini morali prenoći pod vedrim nebom. Tek kasnije u kninskom logoru opet sam ga vidi, bio je komandir u logoru. U Gračacu su nas izbacili iz auta, dočekalo nas je deset četnika, koji su nas prihvatali i verbalno maltretirali. Tu večer nisu me tukli, vidjeli su kako su me Koreničani premlaćili, po njima, na zadovoljavajući način. Ispitivali su me otkud sam, i pri tome psovali i prijetili mi i dogovarali se koji će kojeg od nas ubiti. U tome psihičkom mrvarenju došao je komandir milicije i upitao me

koliko imam godina. Kad sam rekao koliko sam star neki četnik žute velike brade rekao je da toliko ima i **Tuđman** i da će zaklat, mene – Tuđmana.

Komandir je rekao: „Ovoga ču starog još večeras ispitati“. Poveo me u kancelariju, a Paju i Ivicu u ćelije u konobi. U podrumu je Paju i Ivicu posjetio neki Pajin poznanik s još dvojicom četnika. Tukli su te noći Paju i Ivicu, dok je mene komandir ispitivao. U sobu su ušla dvojica i sjeli na stol ispred mene, potegli su noževe, zabijali ih u stol. Noževe su mi prinosili vratu, prijetili da će mi iskopati oči i zaklati me, neka govorim istinu i pri tom jako vikalii. Komandir ih je malo smirivao i rekao kako su ustaše u pravoslavnem groblju u Gospiću kod šume Jasikovac srušili buldožerom dvanaest nadgrobnih spomenika njegovih bliskih rođaka. Drugi u civilu dometnuo je da su njegova tri bratića poginula u šumi Jasikovac.

Ja, premlaćen u Korenici i isprepadan putem do Gračaca, prozeble glave u automobilu, nisam ništa čuo i od buke koju su stvarali četnici, nisam mogao odgovarati na pitanja, pa su ispitivanje odgodili za sutra. Zatvorili su me u ćeliju i stražar mi je rekao da je do moje ćelije zatvoren Toma Čorak. Pravio sam se da ga nisam čuo. Te noći imao sam halucinacije, slušao sam neke poznate glasove koji su dolazili izvana i glas **Miće Uzelca**.

Sutradan su me ponovo ispitivali, pitao me komandir za puno ljudi iz Gosića, koje nisam poznavao i prisiljavao me da priznam da ih poznam, te me ispitivao o borbenim položajima i naoružanju hrvatske vojske. Na kraju nije bio zadovoljan mojim odgovorom pa me upitao bi li ja mogao pucati u čovjeka. Odgovorio sam mu da nisam bio u takovojoj situaciji i da ne znam što bi mu odgovorio. Onda se komandir rasrdio i rekao: „E, vidiš, ja bih. Mogu ga zatvoriti do kraja rata, naći ga i prosuti mu mozak ili ga objesiti i prepustiti mojim dečkima da se poigraju s njim“. Ljutito je rekao: „Zašto mi škrto odgovaraš i zašto mi lažeš“? U njegovim riječima prepoznao sam prijetnju, koja se odnosila na mene.

Rekao je kako imaju četu žena koje preuzimaju zatvore, a ljudi idu na frontu. Žene su drugačije za takve kao ti, prioprijetio je komandir. Na velikom pisaćem stroju napisao je moje podatke i moju izjavu i dao mi da je potpišem. Kada je bio gotov rekao je da idem u Knin u tvrđavu, te da se o mojoj sudbini ništa ne zna, zavisi o

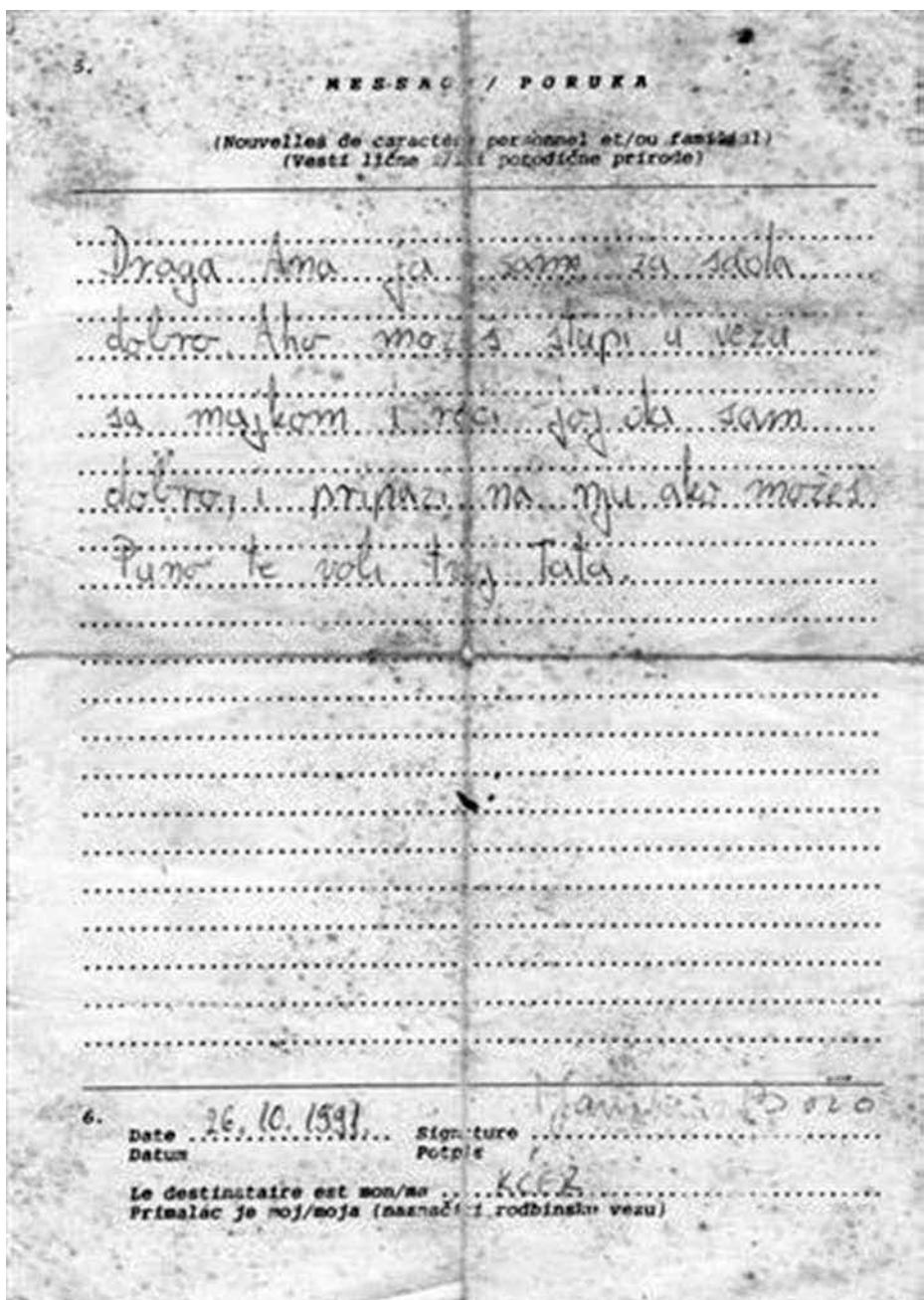
	N° 22222222222222222222 EAGRE CROIX-ROUGE NO. 22222222222222222222 CRVENOG KRSTA
2. EXPEDITEUR / POSILJALAC	
Nom complet (selon l'usage local) Puno ime i prezime	
JAMICIC BOŽE	
Date de naissance .. 06.3.1926 Sexe : M / F Datum rođenja	
Nom complet du père .. JAMICIC MILOVAN Pol : M / F	
Adresse postale complète .. KNIN Code postal .. Puna poštanska adresa Poštanski broj	
OKROŽNI ZATVOR	
Téléphone Telefon	
3. DESTINATAIRE / PRIMLJAC	
Nom complet (selon l'usage local) Puno ime i prezime	
TOROLSEK ANA	
Date de naissance .. 1963 Sexe : M / F Datum rođenja	
Nom complet du père .. JAMICIC BOŽE Pol : M / F	
Adresse postale complète .. ZAGREB Code postal 41000. Puna poštanska adresa Poštanski broj	
SARAJANSKI BRJEG 14	
Téléphone Telefon	
4.	
COMITÉ INTERNATIONAL DE LA CROIX-ROUGE (INTERNACIONALNI KOMITET CRVENOG KRSTA)	
19, av. de la Paix - CH - 1202 GENÈVE	
2/ICR/T-TU/02.90.77	

Poruka Crvenoga križa (krsta) iz Knina

mojoj izdržljivosti i odnosu njihovih ljudi prema meni. Ustao je i na polasku rekao stražarima da me prepusta njima, pa neka me oni ispitaju.

Kad su me doveli dolje u dvorište već su nas čekali automobili za prijevoz u Knin. Vezali su Ivicu i mene i ugurali u prvi automobil, a u drugom je već bio Pajo. Kiša je jako padala, u automobilu s nama bio je komandir i vozač, koji je držao pištolj u desnoj ruci oslonjenoj na upravljač. Vozač nas je upozorio da ne radimo nikakve gluposti, jer će odmah pucati. Tako smo dovezeni u Knin u milicijsku stanicu. Ni smo izlazili iz automobila, kiša je i dalje jako padala, rasporedili su nas u zatvor

u staroj bolnici i odvezli tamo. Kad smo prošli kroz ulazna vrata dvorišta stare bolnice naredili su da izidemo iz automobila. Stražari na ulazu mrko su nas gledali. U stražarnici je Paju jedan svom snagom udario nogom u želudac, pa se srušio na neku sećiju. Odvezali su nas i istjerali van na kišu, koja je nemilice padala. Na udaljenosti od nekih 30 metara bila je kraj zgrade barakica. Stražari su nas natjerali da trčimo od stražarnice pri ulaznim vratima dvorišta do barakice, amo tamo, kako bi što više pokisli. Iz barakice su neki vikali da dođemo brže k njima i kao nemani čekali da im padnemo u ruke. Kad su nas konačno onako mokre utjerali u ba-

Druga stranica poruke upućene preko Crvenoga križa iz Knina

raku počeli su nas tući nogama i šakama u želudac, a kad bi koji pao na betonski pod vikali bi da se dižemo. Kada bi ustali nastavili su nas udarati nogama i laktima u želudac i u leđa na predjelu bubrega. Od silnog premlaćivanja Ivica je pao u nesvijest, onako mokra poljevali su vodom po glavi da ga osvijeste. Mokri i pretučeni jedva smo stajali na nogama. Potjerali su nas u zgradu, u jednu sobu zatvorili Paju i mene, a u drugu Ivicu. Sobe su bile pretrpane uhićenim civilima i zarobljenim hrvatskim vojnicima. Bilo je doba večere, ne sjećam se što je bilo za jelo. Upitao sam idemo li i mi na večeru, na to je komandir odgovorio da nam ne treba, jer

smo ionako osuđeni na vješanje, malo je potom zastao i potjerao nas jesti.

Odmah poslije večere čuo se jauk i batinjanje u hodniku. Tako smo nekako prenocići, tko spavao, tko jaukao. Sutradan oko 9 sati počelo je batinjanje nas novoprstistiglih zatvorenika. Stražari su nas ispitivali na hodniku tko smo, što smo i odakle smo. Naoružani su bili puškama, pištoljima i noževima. Prinosili su nam noževe pod vrat, udarali kundacima pušaka gdje god su stigli. Onesviješteni padali smo na pod hodnika, potom bi otključali vrata i ubacili nas u sobu. Tako je to trajalo prvih nekoliko dana, malo predahnu, pa nastavljaju tući navečer. Pajo od silnog batinjanja nije mogao stati na nogu pa je imao silnih

teškoća kako otici na večeru. Krvnici nisu imali samilosti, štoviše, pretukli bi ga što ne može hodati. Noga i ruka su mu bile jako natečene pa smo rasparali nogavice i rukav da bi samo vidjeli kako to izgleda. Mene su već tada hvatale halucinacije, ni sam ne znam što sve izvana nisam čuo, bilo je to tako uvjerljivo, kao da je stvarnost. Zbog snažnih udaraca u glavu, prozeble glave, pa glad i strah uzrokovali su ovakvo moje psihičko stanje.

Tih prvih dana jedan četnik iskalio je svoju mržnju na meni, Paji i jednom Lovinčanu **Tomi**, staru čovjeku od 70 godina. Bahato je ušao u sobu i naredio svoj trojici da legnemo potruške i ispružimo ruke ispred glave. Tada nas je počeo udarati pendrekom od vrata do peta i po rukama od ramena do prstiju, po vanjskoj strani dlanova, po žilama, dok se nije mrcina umorio. Bio je Dalmatinac kojem nisam mogao saznati ime. Imao je brata iste vanjsštine kao on, ali sasvim bolje čudi. Sutradan su mi bile šake natečene i crne, tako da se nisu razlikovale od radničkih hlača, koje su bile na meni. Otekli i podljev trajao je više od deset dana. Pomišljao sam da mi se više nikada neće povratiti boja kože koju sam imao prije batinanja. Skrivaо sam ruke da me četnici ne upitaju što mi se dogodilo rukama. Ako kažem da modrilo nije od batinjanja, reći će da lažem i prelatit će me, ako kažem da sam premlaćen, reći će da onda mogu i oni tući, i prelatit će me. Leđa i ostale dijelove tijela nisam mogao vidjeti pošto se nismo razodijevali, ni čarape nismo skidali. Osjećao sam zadah upaljene kože koja trune i znoja, sve dok se koža nije obnovila.

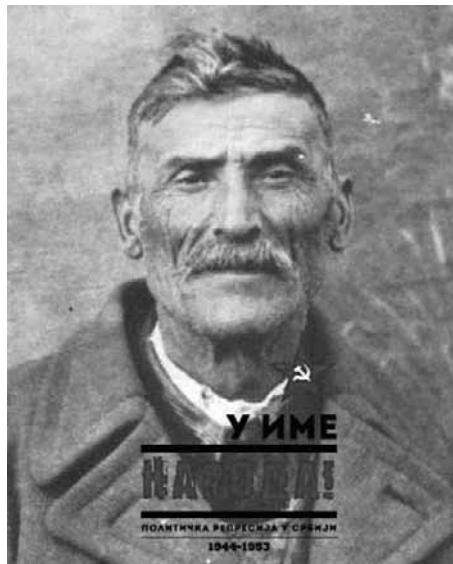
Tako smo svaku večer stražarima bili zabava prvih 15 dana. Izvodili bi jednog po jednog na hodnik i premlaćivali nogama i rukama. Posebno me progone slike batinanja prve večeri u Kninu. Ošamućen od silnog batinjanja jedva sam stajao. Stražar **Srđo Potkonjak** iz Ornica pridržavao me, a **Zdravko Novković** imao je na rukama boksačke rukavice i udarao me u glavu. Sjećam se prvih triju udaraca, je li ih bilo više ne znam, vjerojatno sam pao u nesvijest. Kada sam malo došao k svijesti otključali su vrata i ubacili me u sobu. Znam da sam se jedva držao na nogama i teturačići došao do kreveta. Dok nisu došli novi zarobljenici svako jutro i večer ribali smo zahod i čistili stražarske prostorije, izloženi pogrdnim riječima i prinošenju noža pod vrat.

(nastavit će se)

SRBIJANSKA IZLOŽBA O KOMUNISTIČKOJ REPRESIJI

U IME NARODA! *Politička represija u Srbiji 1944-1953.*

Istorijski muzej Srbije, Beograd
16. travnja - 31. kolovoza 2014.

Komunistički obračun u Jugoslaviji sa stvarnim i prepostavljenim protivnicima bez razlike, institucionalan ili izvaninstitucionalan, i tijekom Drugoga svjetskog rata i u poraću, bio je masovan i nemilosrdan.

U Istorijskom muzeju Srbije u Beogradu, u reprezentativnom izložbenom prostoru u središtu srpske prijestolnice tik do Skupštine Republike Srbije, otvorena je 16. travnja 2014. izložba *U ime naroda! Politička represija u Srbiji 1944-1953.*, prva muzejska postavka u Srbiji o višedesetletnjem tabu temama Titove Jugoslavije: poslijeratnim likvidacijama i suđenjima "narodnim neprijateljima", vojnim i civilnim logorima, prisilnom otkupu i kolektivizaciji, poslijeratnim izborima, kultu ličnosti i političkoj kulturi tog vremena.

Izložba *U ime naroda! Politička represija u Srbiji 1944-1953.* organizirao je Istorijski muzej Srbije u suradnji s Udrženjem političkih zatvorenika i žrtava komunističkog režima Srbije. Izložbu je novčano podržalo Ministarstvo kulture i informisanja Srbije, a dio sredstava nema-

knut je i donacijama pojedinaca i ustanova.

Prema autoru ove velike i promišljeno pripremljene izložbe, koja prikazuje razmjere poslijeratne komunističke represije u Srbiji, povjesničaru **dr. sc. Srđanu Cvetkoviću**, znanstvenom suradniku Instituta za savremenu istoriju u Beogradu, ponajboljem istraživaču komunističke represije u poslijeratnoj Jugoslaviji, - cilj izložbe je otvaranje teme o žrtvama komunističke ideologije na objektivan način kako bi se društvo suočilo s teškim naslijedjem. U pripremama i najavama izložbe *U ime naroda! Politička represija u Srbiji 1944-1953.* dr. sc. S. Cvetković je naglašavao, da cilj izložbe nije pokretanje revanšizma, već želja da se "tako nešto nikad ne ponovi". No, da javno otvaranje pitanja komunističke represije u Titovoj Jugoslaviji i danas predstavlja "kamen spoticanja" postalo je jasno na samom otvorenju izložbe 16. travnja 2014.,

kada je skupina srpskih "antifašista" s istaknutim komunističkim simbolima i crvenim zastavama ispred zgrade Istorijskog muzeja Srbije prosvjedovala protiv ovakve izložbe, pjevajući *Internacionalu* i izvikujući "revolucionarne" krilatice.

Uz izložbu *U ime naroda! Politička represija u Srbiji 1944-1953.* objavljena je i istonaslovljena monografija, pregledno i znalački sastavljena s mnogobrojnim slikovnim prilozima i stručno napisanim i odmјerenim tekstom, a i odlično dizajnirana, koja bi trebala doprinijeti da mnogobrojni prikupljeni i izloženi materijali, dokumenti, fotografije, zapisi i raznoliki predmeti, postanu trajno dostupni istraživačima i ostalim zainteresiranim. Naime, ni izložbi *U ime naroda! Politička represija u Srbiji 1944-1953.*, a niti popratnoj monografiji ne mogu se uputiti znatnije sadržajne i konceptijske primjedbe.

Josip Broz Tito i najodaniji suradnici - rukovodioci jugoslavenske UDB-e: Andrija Pejović, Jovo Kapičić, Boris Krajger, Ivan Maček Matija, Slobodan Penezić Krcun, Aleksandar Ranković Marko, Josip Broz Tito, Mile Milatović, Ivan Krajačić Stevo, Vojo Biljanović, Uglješa Danilović, Svetislav Stefanović, Pavle Pekić i Petar Ivačić

U sklopu izložbe *U ime naroda!* predstavljeno je i masovno stradanje hrvatskih vojnika u Sloveniji u neposrednom poraću 1945.

*

Izložba *U ime naroda! Politička represija u Srbiji 1944-1953.* s više od 1.000 izložaka, raspoređenih u pet tematskih cjelina prikazuje komunističku represiju u Srbiji, i Jugoslaviji, nakon Drugoga svetskog rata, u godinama "narodne demokracije". Među njima su i mnogobrojni dokumenti o "narodnim neprijateljima", dokumenti Ozne/Udbe, fotografije i osobni predmeti stradalih i dokumenti i fotografije masovnih grobnica u Srbiji i drugdje na području poslijeratne Jugoslavije. Na izložbi su predstavljeni i dosada neobjavljeni dokumentarni filmovi i video materijali s izjavama žrtava, ali i sudionika u likvidacijama.

Pozornost srpskih posjetitelja posebno su privukle izložene osobne stvari načelnika štaba Vrhovne komande Jugoslovenske vojske u otadžbini generala Dragoljuba Draže Mihailovića, koje je imao prilikom njegovog uhićenja.

Poseban dio izložbe uređen je kao kancelarija Ozne/Udbe, ali i sudnica Iz poslijeratnog vremena, gde je tijekom trajanja izložbe predviđeno održavanje pratećeg programa – projekcije igranih i dokumentarnih filmova, tribine i predavanja.

*

Izložba *U ime naroda! Politička represija u Srbiji 1944-1953.* i popratna monografija podijeljeni su u pet cjelina:

I. Likvidacija "narodnih neprijatelja" 1944.-1945. ("Scenario divljih čišćenja", "Knjiga streljanih i knjiga antinarodnih elemenata, knjiga uhapšenih", "Saopštenja i presude vojnih sudova o streljanim *narodnim neprijateljima*", "Štampa o likvidacijama", "Arhivski dokumenti o streljanim, osuđenim na smrt i logori-

sanim licima", "Intelektualci i javne ličnosti", "Sudbine 'malih - velikih ljudi'", "Žene - narodni neprijatelji!", "Ekshumacije tajnih grobnica u Srbiji i Jugoslaviji", "Logori i streljanja ratnih zarobljenika i civila na kraju rata");

II. *Politička suđenja 1945.-1953.* ("Ozna (Udba) - Mač revolucije i kičma revolucionarnog aparata", "Ličnosti", "Shema organizacije Ozne 1945-1946.", "Sedišta Ozne i istražni zatvori", "Dokumenti o radu Ozne", "Sud za suđenje zločina i prestupa protiv nacionalne časti", "Vojni i civilni sudovi - procesi kolaborantima: Suđenje Dragoljubu Draži Mihailoviću - prvi gerilac Evrope ili izdajnik?", "Saoptuženi Dr Slobodan Jovanović", "Nacionalne simetrije: suđenja drugim kolaboracionistima u FNRJ", "Saputnici revolucije - suđenje komunističkim saveznicima u frontu zbog špijunaže", "Ostale 'špijunske grupe' u Jugoslaviji", "Procesi omladinskim opozicionim grupama: Borislav Pekić i SDOJ [Savez demokratske omladine Jugoslavije]", "Osuda ostatka 'građanske opozicije' 1950: Kosta Kumandi i ostali", "Advokati na sudu", "Zatvorski uslovi i položaj političkih osuđenika", "Konfiskacija i nacionalizacija imovine", "Ličnosti i imovina", "Svrgavanje monarhije", "Osuđeni kraljevski namesnici", "Položaj Srpske pravoslavne crkve i verske zajednice", "Položaj sveštenstva SPC", "Crkvena imovina");

III. *Udri bandu! – represija prema "unutarpartijskom neprijatelju"* ("Dahauski procesi" u Sloveniji 1947-1950.", "Goli otok i drugi gulazi za 'staljiniste'", "Fotografije uprave i logoraša");

IV. *Prinudni otkup i kolektivizacija 1948.-1953.* ("Obavezni (prinudni) otkup", "Kolektivizacija sela", "Seljačke pobune", "Cazinska buna 1950. (Bosna i

Hercegovina)", "Pobuna u Dolovu 1947. (Banat)", "Zatvori za kulake", "Ubistva seljaka");

V. *Izbori, kult ličnosti, ideologija i propaganda* ("Izbori - 'kad je moralno da se glasa za Tita'", "(Ne)demokratski izbori", "Predizborni plakati uoči izbora 11. novembra 1945. godine", "Karikature, izbori i propaganda", "Gušenje opozicione štampe", "Mitinzi i predizborna propaganda", "Kult ličnosti, ideologija i represija", "Pioniri", "Titova štafeta", "Ideologija i propaganda", "Obnova i izgradnja", "Industrijalizacija i urbanizacija", "Ora et labora!" Omladinske radne akcije", "Sindikati", "Cenzura i 'autocenzura'", "Obnova i izgradnja", "Represija na filmu").

*

U sklopu izložbe *U ime naroda! Politička represija u Srbiji 1944-1953.* predstavljeno je (pano: "Likvidacije ratnih zarobljenika u Sloveniji maj-jun 1945.") korektno, i slikovno (karta poslijeratnih grobišta u Sloveniji i fotografije izbjegličke kolone i ratnih zarobljenika) i popratnim tekstom masovno stradanje hrvatskih vojnika u Sloveniji u neposrednom poraću 1945.:

"Na kraju rata se na teritoriji Slovenije našlo više od 200.000 pripadnika različitih formacija i civila koji su se masovno povlačili pred partizanskim vojskom, nadajući se da će se, ukoliko se predaju saveznicima, s njima postupati prema ratnom pravu ili će ih pak doživljavati kao saveznike. Među njima su bili pripadnici ustaškog pokreta sa civilima, hrvatski i slovenački domobrani, pripadnici JVUO [Jugoslovenska vojska u Otadžbini] uglavnom iz Crne Gore, sveštenici i civili, ljičevci i druge formacije. Više deseti-

Na izložbi *U ime naroda!* prikazano je i suđenje nadbiskupu Alojziju Stepincu, te sudbine Andrije Hebranga i Tome Jančikovića

na hiljada civila i ratnih zarobljenika je, nakon što su ih saveznici izručili partizanima, likvidirano bez suđenja u drugoj polovini maja i početkom juna 1945. Najveće otkrivena stratišta od 600 lokacija koju je evidentirala Državna komisija za tajne grobnice Republike Slovenije jesu lokacije Tezno, rudnik Huda jama i Kočevski rog, svaka sa nekoliko hiljada likvidiranih lica. U hrvatskoj literaturi se masovne likvidacije ratnih zarobljenika nazivaju Blajburškom tragedijom ili Križni put(evi), gde se prema najumerenijim

procenama govorи о više od 50.000 likvidiranih ratnih zarobljenika”,

Uz to, odmjereno su prikazana i ostala pitanja i teme koje spominju Hrvatsku i Hrvate.

Prikazujući suđenje nadbiskupu Alojziju Stepincu, izložena je teza, da su sudske procese “kolaborantima” u Jugoslaviji u poraću bili po načelu nacionalnih simetrija (“Suđenje kardinalu katoličke crkve Alojziju Stepincu svojevrstan je odgovor na proces protiv Dragoljuba Mihailovića, pri čemu se kontekst suđenja pažljivo

biraо uz napomenu da su svi ‘kolaboracionisti’ jednaki”).

Nepristrano su prikazane i sudbine istaknutog hrvatskog komunista **Andrije Hebranga** i prvaka Hrvatske seljačke stranke **Tome Jančikovića**, nezaobilaznih u razumijevanju poslijeratne komunističke represije u Jugoslaviji.

Izložba *U ime naroda! Politička represija u Srbiji 1944-1953.* u Istorijском muzeju Srbije uključuje i niz pratećih programa, među kojima pozornosti zaslužuju izlaganja povjesničara i istraživača srodnih struka iz Srbiji susjednih zemalja o poslijeratnoj komunističkoj represiji u razdoblju “narodne demokracije”.

Tako su sudionici prve tribine u sklopu izložbe 17., 18. i 19. travnja 2014. bili povjesničari i istraživači poslijeratne komunističke represije iz Slovenije dr. sc. **Jože Dežman**, **Jože Možina**, prof. dr. sc. **Mitja Ferenc**, **Pavel Jamnik** i dr. sc. **Rosvita Pesek**, čija je izlaganja, u kojima su prikazana i masovna stradanja Hrvata u neposrednom poraću na slovenskom području, nazočna srbijanska publika primila pozorno i s uvažavanjem.

Zasluge za iscrpan sadržaj i dobar postav izložbe uz autora dr. sc. S. Cvetkovića idu i njegovim suradnicima, a napose koordinatoricama projekta i koautoricama idejnog rješenja izložbe Zorici Marinković.

Izložba *U ime naroda! Politička represija u Srbiji 1944-1953.* nedvojbeno zaslužuje pozornost i hrvatske publike, jer javno i otvoreno progovara o pitanjima o kojima kod nas u Hrvatskoj, uz vlast i Ministarstvo kulture kakvo imamo očito nije moguće.

Vladimir GEIGER

Na izložbi *U ime naroda!*, Beograd 18. travnja 2014.: Petar Šola, HOZ Jazovka Krilo Đakovo; prof. dr. sc. Mitja Ferenc, Filozofski fakultet, Ljubljana; dr. sc. Vladimir Geiger, Hrvatski institut za povijest, Zagreb; autor izložbe dr. sc. Srđan Cvetković, Institut za savremenu istoriju, Beograd; Željko Mauzer, HOZ Jazovka Krilo Đakovo i dr. sc. Momčilo Pavlović, direktor Instituta za savremenu istoriju, Beograd

OPROŠTAJ OD MARKA MARIČEVIĆA, HRVATSKOG DOMOLJUBA, DUGO- GODIŠNJEGA POLITIČKOG UZNIKA I PROGONJENIKA U KOMUNISTIČKOM JUGOSLAVENSKOM SUSTAVU

U bolnici u Zagrebu, nakon kraće teške bolesti, 1. ožujka 2014. u 75. godini života umro je **Marko Maričević**, hrvatski domoljub, dugogodišnji politički uznik i progonjenik u jugoslavenskom komunističkom sustavu, dragovoljac Domovinskoga rata, hrvatski branitelj.

Rođen je 27. siječnja 1940. u Srednjem Lipovcu, u obrtničkoj obitelji od oca **Mije** i majke **Ane r. Benić**, u tradicionalnoj, katoličkoj i hrvatskoj sredini koja se po svemu poznatom nije mirila s hrvatskim neravnopravnim položajem u nametnutoj joj Jugoslaviji. Osnovnu školu pohađao je u rodnom mjestu i u Novoj Kapeli, a gimnaziju je pohađao i završio 1960. godine u Požegi.

Kao gimnazijalac posebno se vrlo aktivno iskazivao u športskim aktivnostima i u folkloru, sudjelovao je u ondašnjim uobičajenim lokalnim akcijama požeških školaraca. I u rodnom selu nastojao je uzdići športski duh te je radio na osnivanju odbojkaškoga i rukometničkoga kluba, bio je aktivan u vatrogasnog društva i pridonio je otvaranju mjesne čitaonice.

Nakon završetka gimnazije, 1960. godine upisao je studij na Geodetskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Već pri kraju drugoga semestra napustio je studij i 10. svibnja 1961. ilegalno prešao austrijsko-jugoslavensku granicu da bi u Njemačkoj, gdje mu je obećavana stipendija, nastavio studij na nekom od tehničkih fakulteta. Po presudi koja mu je izrečena 27. srpnja 1963., nakon dolaska u Njemačku priključio se je emigrantskoj organizaciji Ujedinjeni Hrvati Njemačke, podružnici Hrvatskoga oslobodilačkog pokreta, s ciljem organiziranja borbe za stvaranje slobodne Hrvatske. Maričeviću se pripisuje da je imao vodeću ulogu u Ujedinjenim Hrvatima Njemačke i da je radio na organiziranju i provođenju programa rušenja društvenoga i državnog poretka SFRJ.

Piše:

Dr. sc. Andelko MIJATOVIĆ

U domovinu se je vratio zajedno s emigrantom **Antom Juriljem**, rodom od Doboja. Naoružani pištoljima i kartama *specijalkama*, ilegalno su 24. travnja 1963. prešli granicu kraj Sežane. Danas je, zbog nedostupne dokumentacije, teško odgovoriti na pitanje, što je sve istinito u svezi s onim zbog čega su osuđeni na teške zatvorske kazne, kako je to obično bivalo

na 1963., ne navodeći činjenice, potvrđio Vrhovni sud Hrvatske, naglašujući da je Okružni sud „već u dovoljnoj mjeri uzeo u obzir i ocijenio sve utvrđene okolnosti, koje mogu biti od utjecaja na izricanje blaže ili teže kazne (...) te je svakom od tuženih izrekao kaznu, koja i po vrsti i po trajanju odgovara stepenu njegove kričiće odgovornosti i društvene opasnosti krivičnih djela radi kojih je svaki od njih proglašen krivim“.

Marku Maričeviću je kasnije kazna preinačena na osam godina zatvora koju je u potpunosti izdržao u Staroj Gradiški.

Ne znamo točno kad je Marko Maričević iz Okružnog suda u Požegi premješten u starogradišku kaznionicu, ali svakako u početku rujna 1963. Iako je odluku o njegovoj izolaciji, „kao društveno opasnoj ličnosti“, upravitelj kaznionice **Mirko Uzur** donio 25. studenoga 1963., u Markovu kažnjeničkom kartonu navodi se da je u osamljenju od 3. rujna. Majci **Ani** je 17 siječnja 1964., pisao da je već četiri i pol mjeseca u osamljenju što se poklapa s navedenim podatkom. U pismu dalje piše da je bio kod doktora i da je izgubio 20 kg težine, što najbolje svjedoči u kakvim je zatvorskim prilikama, sa slabom prehranom, tek da se održi na životu, nedovoljno odjeven i u vlažnim čelijama bez grijanja preživljava te dane izolacije.

Dok je bio u osamljenju, radio je na rezbarijama i intarzijama, prvo sam u samici, a potom u zajedničkoj sobi, njih petorica dugogodišnjih zatvorenika: **Jure Zovko**, **Blaž Bordić**, **Krešo Parać** i **Ante Jurilj**. Iako mu je izolacija trebala završiti 3. rujna 1964., u osamljenju je ostao do Nove godine 1965., kad je premješten na I. odjel. Tada je raspoređen na rad u Metalnom pogonu i to u Prijevoznoj skupini u kojoj su na vrlo teškim prijevozno-prijenosnim poslovima radili isključivo osuđenici za ratna i politička djela. Kasnije je Maričević premješten na Četvrti odjel

u komunističkom totalitarnom sustavu. Uglavnom, Maričević se je prijavio da se vratio u domovinu, a potom je 7. svibnja 1963. uhićen. Nakon istrage, zbog organiziranja „borbe za obaranje društvenog i državnog uređenja u SFRJ i razbijanja jedinstva naroda Jugoslavije“, zajedno s braćom **Lukom** i **Mijom**, rođacima **Matijom Benićem** i **Slavkom Maričevićem** te Antom Juriljem i **Antom Krainovićem** od Doboja, kao prvooptuženi osuđen je 27. srpnja 1963. u Okružnom sudu Požega na dvanaest godina teškoga zatvora. I drugooptuženi Ante Jurilj osuđen je na istovjetnu kaznu. A drugi su osuđeni na manje kazne do godinu dana. Te je kazne 26. ruj-

s radom u stolariji. Iz zatvora je izšao 7. svibnja 1971. godine.

Nakon izlaska iz zatvora skoro dvadeset godina nije mogao dobiti neko zaposlenje i radio je s bratom Slavkom u poljoprivredi, morao se je javljati u nadređenu miličku stanicu te je bio stalno pod prismostrom jugoslavenskih sigurnosnih službi.

U vrijeme srpske agresije na Hrvatsku, kao izraziti hrvatski domoljub bio je dragovoljac Domovinskoga rata i odlučan branitelj hrvatske slobode i hrvatske države. Od početka 1991. radio je u Sekretarijatu narodne obrane općine Nove Gradiške, a kasnije je prešao u Sigurnosno-informativnu službu Ministarstva obrane Republike Hrvatske. Od 1997. bio je zastupnik u Zastupničkom domu Hrvatskoga državnog sabora.

O Marku Maričeviću moglo bi se puno toga reći što oslikava njegov značaj i sve ono što ga čini izrazito pozitivnim čovjekom i hrvatskim domoljubom. Već pri njegovu dolasku u Staru Gradišku kaznionički psiholog **Savo Stanišljević** za njega je naveo da je psihički potpuno zdrav, bez ikakvih opterećenja i neurotskih smetnji, da je prosječne inteligencije, dosta načitan i opće kulture na dovoljno visokoj razini, da je vrlo komunikativan, da prilično ima utjecaj na ljude i da treba kontrolirati njegov odnos prema drugim osuđenicima. Predložio je da ga se intenzivno fizički optereti radom kako bi se smanjila mogućnost njegova negativna političkoga djelovanja na zatvorenike.

U starogradiškoj kaznionici nije se predavao. I na radnom mjestu bio je dobar radnik, a na odjelu miran, redan i uredan zatvorenik. Iz njegova pisma od 16. lipnja 1970. upućena roditeljima, zaključuje se da je odnos pretpostavljenih prema njemu loš i sve gori, pa je zatražio od roditelja da upute Sekretarijatu pravosuđa molbu kako bi komisija došla u Staru Gradišku i ispitala njegov slučaj. „Ne bojim se ništa nego samo zahtijevam da dođe komisija, pa makar i na vaš trošak, ako to nije predviđeno zakonom drugaćije“, zaključuje zatvorenik koji je već sedam godina kazne izdržao u uvjetima u svakom pogledu neprikladnim za život i rad čovjeka. Ima još jedan podatak kako karakterističan za našega Marka, vidljiv iz pisma od 21. ožujka 1971. Tada piše roditeljima da je u prigodi popisa stanovništva imao problem u vezi s izjašnjavanjem o materinskom

jeziku. Tada je on izjavio da govori hrvatskim jezikom i na tome inzistirao, a službenik mu je upisao da govori hrvatsko-srpskim jezikom. Od roditelja je zatražio, kad bude popis kod njih, da mu izbrišu srpski, a ostave samo hrvatski jezik kao materinski. „Ja imam pravo da svoj jezik nazovem po imenu svoga naroda i to mi pravo ne može osporiti nitko“, zaključuje odlučno nakon skoro osam godina izdržane zatvorske kazne.

Iz dostupnih Maričevićevih pisama roditeljima lako je uočljiva njegova toplina prema njima, prema sestri i braći koje uvijek pozdravlja, ali i „sve naše rođake i seljane“. Prema supatnicima je bio više nego korektan, patnje je nastojao podijeliti i olakšati, a imao je smisla i za šalu, što je bila posebno olakšanje u onoj teškoj i sumornoj sredini, napunjenoj najokorjelijim kriminalcima, sadističkim ubojicama, duševnim bolesnicima i višestrukim zločincima, i u kojoj je sve bilo programirano i bez ikakva društvenoga života koji bi unosio nešto veselja i nade u budućnost. Na prilike u Staroj Gradiški upućuju i činjenice da je od studenog 1961. do studenog 1965., dakle za pet godina, likvidirano šest zatvorenika: **Ivo Mašina** 1961., Đuro Sitek i **Marko Nikšić** 1964., **Vjekoslav Balin**, **Janez Toplišek** i **Zlatko Mejaški** 1965. To se moglo dogoditi svakom osuđeniku za ratno i političko djelo, i sve je to trebalo izdržati. Maričević je i to izdržao, odležao kaznu, osnovao obitelj, dočekao djecu i unučad, uključio se u obranu jedine nam Hrvatske te ispunio svoju ulogu u svakom smislu.

Pokopan je 4. ožujka na mjesnom groblju u Srednjem Lipovcu uz vojne počasti i u nazočnosti rodbine, supatnika iz zatvora, suboraca iz Domovinskoga rata i velikoga mnoštva prijatelja, znanaca i sumještana. Uz mjesnog župnika koji je predvodio pogrebni obred, od njega se je u ime supatnika iz starogradiške kaznionice oprostio i autor ovoga teksta.♦

Nedavno je, 7. ožujka 2014., u rezidenciji Družbe Isusove na Fratrovcu u Zagrebu umro pater **Vladimir Vasilj**, isusovac, svećenik, redovnik i nekadašnji politički progonjenik u jugoslavenskom komunističkom sustavu.

Pater Vladimir Vasilj D.I.

Rođen je 2. svibnja 1929. u Mostaru, od oca **Petra** i majke **Anice r. Raspudić**, u obitelji koja je imala šestero djece. Roditelji su mu iz Međugorja 1922. godine preselili u Mostar, gdje se je otac bavio kovačkim radom, a majka je vodila brigu o djeci i kućanstvu.

Nakon završetka četverogodišnje osnovne škole u Sestara milosrdnica u Mostaru, Vladimir je 1940. godine upisao gimnaziju. Budući da je ubrzo započeo Drugi svjetski rat, i obitelj Vasilj je iskusila sve njegove teške posljedice. Dva Vladimirova brata sudjelovali su u ratu u oružanim snagama NDH i nastradali koncem rata i nakon rata. **Slavko** (r. 1921.) je kao ustaški bojnik zadnji put viđen u svibnju 1945. u Mariboru gdje je svakako s desetima tisuća drugih i ubijen, a brat **Jure** (r. 1926.) ubijen je 1946. godine.

Naime, Jure je od 1944. bio polaznik škole časničkih pripravnika u Zagrebu. I on je, zarobljen negdje u Sloveniji, u jednoj koloni smrti stigao do Požege. Tu je kao dak uključen u jugoslavensku vojsku u kulturnu ekipu III. bataljuna II. dopunske brigade X. divizije. U jesen 1945. u Požegi je protiv nekih vojnika, među

UMRO JE PATER VLADIMIR VASILJ, POLITIČKI PROGONJENIK

kojima je bio i Vladimir, te protiv nekih muških i ženskih civila, ukupno njih dvanaest, provedena istraga, uglavnom u vezi s verbalnim deliktom i negativnim odnosom prema komunističkim vlastima te su 7. prosinca 1945. pred vojnim sudom X. divizije osuđeni na teške kazne: troje kaznom smrti strijeljanjem te trajan gubitak političkih i građanskih prava, a ostali,

Piše:

Dr. sc. Andelko MIJATOVIĆ

osim jedne osobe koja je oslobođena, na kazne od dvadeset, deset ili manje godina zatvora te određeni broj godina gubitak političkih i građanskih prava. Jure Vasilj osuđen je na smrt strijeljanjem i trajan

gubitak političkih i građanskih prava. Četiri mjeseca kasnije, 8. ožujka 1946., Prezidij Narodne skupštine FNRJ dvjema osobama osuđenima na smrt nije uvažio žalbu, kazna Jure Vasilja pretvorena je u dvadeset godina zatvora, a i drugima su kazne smanjene. Po onome što se saznalo od obitelji Vasilj, ta je skupina osuđenih premještana noću vlakom u Bjelovar.

Nakon što su oslobodili ruke, napali su i svladali strazu, a neki su uspjeli pobjeći. U tom hrvanju Jure je bio ranjen sa šest naboja u prsni koš i izdahnuo je na mjestu. Neki pobegli ubijeni su odmah pri susretu s predstvincima vlasti, a neki su ipak sve to preživjeli i svjedočili o događaju.

Sve te ratne i poratne strahote proživio je i Vladimir. Kao šesnaestogodišnjak prošao je pješice Križni put od Karlovca do Dravograda i Maribora, a odatle je prevezen vlakom u Zagreb. Iz Zagreba je u jednoj od kolona smrtni nastavio pješice do Bjelovara. Kao malodobnik u Bjelovaru je otpušten iz logora i vratio se u Mostar, gdje je, suprotno tadašnjim političkim tendencijama, nastavio živjeti životom kršćanskoga mladića i nastavio pohadati gimnaziju u kojoj se je posebno isticao u poznavanju matematike. Budući da je komunistička vlast osobito progonila obitelj Vasilj, vrlo rano se je i Vladimir našao na udaru tajne jugoslavenske policije Udbe te je dva puta uhićen, premlaćivan i mučen.

Opisao nam je drugo uhićenje 1949. godine, mjesec dana prije polaganja mature, i boravak u zloglasnom mostarskom zatvoru Ćelovini: „U zatvoru Ćelovina (u Mostaru) svašta su me ispitivali i tukli. Jedan cijeli tjedan stajao sam dan-noć u hodniku okrenut prema zidu. Malo iza toga uhitali su nekoliko franjevaca. Vjerojatno su prije uhapsili nekoliko nas mlađih, koji smo išli u crkvu, da bi doznali nešto o franjevcima, čime bi ih mogli okriviti... Nakon istrage, koja je osobito jedan tjedan bila grozno intenziv-

Original presude nalazi se
u Matičnom broju 3944.-

PSLE 09818 F-4 5/66

U I M B N A R O D A

Vojni sud I divizije II Armije u Sl. Požeškoj dana 7. decembra 1945. g.
vijeću u komu pretežljivo je potporučnik Ahmed Šalač uz sudjelovanje prisutnog četvrtog kapetana Bogoljuba Kesića, četa personalnog četnika I divizije i stručnjaka Asima Šucaka, desetara komande pričuvatelja čete I divizije i zapovjednika vojnog posluha poručnika Alije Alibegovića sekretara političkog četnika I divizije po optužnicu vojnog tužioca I divizije B * 47 od 1.XII. 1945. g. protiv ovre Marasa, Vere Vincijanović, Jure Vasilja, Vladimira Sudarevića, Drage Medakovića, Mire Vincijanović, Ljubice Paljug, Mire Heftter, Drage Gabešek, Jure Franjetića, Slavku Perkovića, Josipa Vranića i Ljerke Tanečić, radi kriminala iz 81; 3 t 2, 3, 4, 7, 8, i 10, 31 8 t; 1 81 9 t 1, 2 i 3, 81 11. Zakonske i crivične djelima protiv naroda i države, čl 2 zak; o zabrani izazivanja nevjonalne, rasne i vjerske mržnje i rasderu, čl 11 tab 2, 3, 4, 1, 7, Zak. o timpi čl 15 UVŠ-a u smislu naredbe od 5/XII. 1945. g. kojom je naredjen i Janas odvran glavni pretres u prisustvu Vojnog tužioca I divizije, zastavnika Čamila Filipovića i optuženih Lovre Marasa, Vere Vincijanović, Jure Vasilja, Vladimira Sudarevića, Drage Medakovića, Mire Vincijanović, Ljubice Paljug, Mire Heftter, Drage Gabešek, Jure Franjetića, Slavku Perkovića, Josipa Vranića i Ljerke Tanečić, koji se nalaze u sudskom zatvoru i na osnovu sastavljenog prijedloga Vojnog tužioca da se presudi po optužnicu izreče ova:
P r e s u d u

1. Lovro Maras, sin Mate i Ivke, rodom i prebivalištem iz selts Debela Brdo, sras Gospic, star 19 godina /rodjen 19/IV.1926. g./ Jugoslavenski državljanin, dječak, neoženjen, pismen, prije stupanja u J.A. služio u pripremnoj ustaškoj bojni u Gospicu, a kasnije ustaško zastavnicišku školu, prije navodno nije kažnjavan,

2. Vera Vincijanović, kći Josipa i Anke, rodom i prebivalištem iz Sl. Požege, stara 22 godine /rodj. 24.VIII.1923. g./ Jugoslavenski državljanin, domaćica, neudata, pismena, prije navodno nije bila kažnjavana,

3. Jure Vasilj zvan Djuka, sin Pere i Anice, rodom i prebivalištem u Mostaru, star 19 godina, /rodjen 11.VI.1925. g./ Jugoslavenski državljanin dječak, neoženjen, pismen, prije stupanja u J.A. bio u vojnoj školi ustaških zastavnika pripravnika jurišnika u Zagrebu, prije navodno nije bio kažnjavan,

4. Vladimir Sudarević, sin Stjepana i Anke, rodom iz Jugodine, a prebivalištem u N.Gradini, star 18 godina /rodjen 12/II.1927/, Jugoslavenski državljanin, dječak, neoženjen, pismen, prije stupanja u J.A. pohađao ustašku zastavnicišku školu od 1942; do slome Njemačke, prije navodno nije bio kažnjavan,

5. Drago Medaković, sin Ilije i Marije, rodom i prebivalištem iz Vinkovaca, star 20 g./ rodj. 5/IV.1925. g./ Jugoslavenski državljanin, neoženjen, pismen, prije uvrštanja u J.A. pohađao ustašku zastavnicišku školu od 1942; do slome Njemačke, prije navodno nije bio kažnjavan,

6. Mira Vincijanović, kći Josipa i Anke, rodom i prebivalištem iz Sl. Požege, 18 g. stara /rodj. 30/III.1927/, Jugoslavenski državljanin, domaćica, neudata, pismena, prije navodno nije bila kažnjavana,

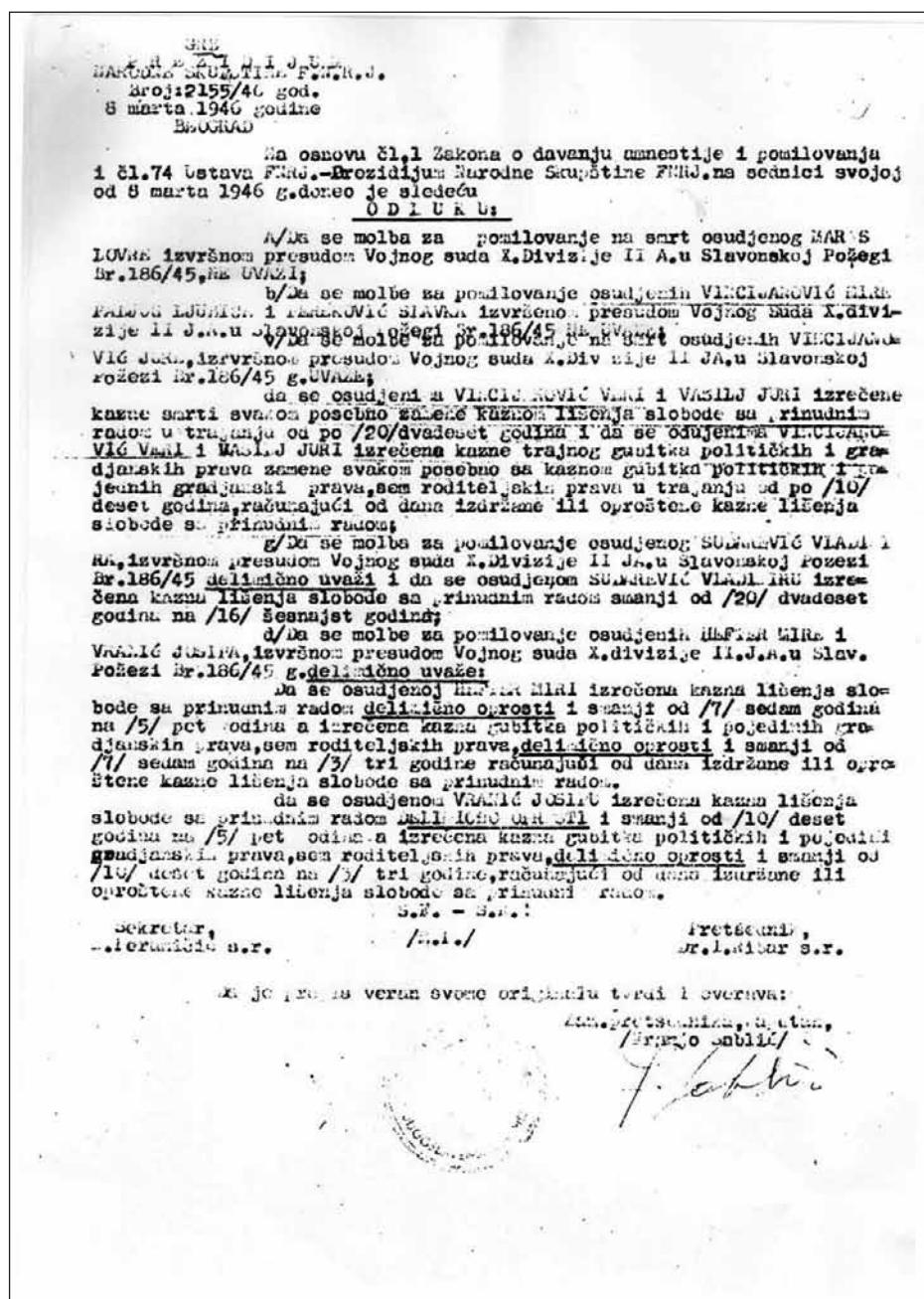
7. Ljubica Paljug, kći Milana i Paula, rodom iz Jastrebarskog, prebivalištem u Sl. Požege, 22 g. stara, /rodj. 1923 g./ Jugoslavenski državljanin, žena

Osuda Jure Vasilja i drugova

na pokazalo se da nisam ništa kriv... Pri koncu istrage jedan me isljednik želio psihoški provjeriti tražeći da napišem izjavu koju mi je diktirao: 'Ako se dokaže da pripadam kakvoj organizaciji, pristajem da se na meni izvrši smrtna kazna.' Jasnno, mogao sam to sasvim mirno napisati i potpisati. On me je pažljivo promatrao i tražio da još podvučem 'smrtna kazna', što sam mirno učinio. U isto vrijeme su uhapsili još nekoliko katoličkih mladića iz raznih srednjih škola, vjerojatno one koje su zapazili da češće idu u crkvu."

Ipak, kada te mladiće nisu mogli osuditi u kaznenom postupku, kaznili su ih prekršajno – Vasilj je kao dvadesetgodišnjak, „zbog širenja alarmantne vijesti“, prekršajno kažnjen s tri mjeseca zatvora, valjda koliko je proveo pod istragom, i s dvije godine društveno-korisnog rada, kako se nazivalo kazne prisilnim radom na raznim, uglavnom fizičkim poslovima. Kaznu je izdržavao u Mostaru, Travniku, Kupresu (na izgradnji poljoprivrednoga dobra Rilić), gdje su uvjeti preživljavanja bili osobito teški, i na Čengić Vili u Sarajevu. Tada je i obolio od vodene upale pluća te je šest mjeseci proveo u bolnici. Nakon izdržane kazne želio je nastaviti gimnaziju, za što je trebala potvrda o nekažnjavanju. Budući da mu je kazna bila administrativna, zbog toga nije imao problema, i uspješno je nastavio polaganjem završnih gimnazijskih ispita.

Nakon položene mature, u Zagrebu je upisao Elektrotehnički fakultet. Kao i mnogi studenti na zagrebačkom sveučilištu i Vladimir je Vasilj pohađao sv. misu i druge pobožnosti u Bazilici Srca Isusova u Palmotićevoj ulici, pa se je povezao s tamošnjim isusovcima i odlučio stupiti u Družbu Isusovu. U novicijat je primljen 3. listopada 1955. Studije filozofije i teologije završio je na Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove u Zagrebu. Za svećenika je zaređen 30. srpnja 1964. godine. Potom su ga poglavari uputili da završi započeti elektro-tehnički studij kako bi mogao u sjemeništu predavati matematiku i fiziku. Nakon završetka studija, od 1965. do 1971. bio je magistar novaka i profesor matematike i fizike u Zagrebu. Godine 1972. – 1978. djelovao je u Vrhbosanskoj bogosloviji u Sarajevu

Odluka o pomilovanju

kao duhovnik bogoslova i profesor duhovnog bogoslovlja, 1978. – 1982. bio je rektor sjemeništa u Dubrovniku i profesor matematike i fizike, 1982. – 1983. bio je pomoćnik magistra novaka u Splitu, 1983. – 1984. studirao je duhovnost u Rimu, 1984. – 1985. duhovnik je sjemeništaraca u Splitu, 1985. – 1987. bio je kapelan na Grbavici u Sarajevu, a 1987. – 2001. župnik u Baru u Crnoj Gori, 2001. – 2008. kapelan na Grbavici u Sarajevu, 2008. – 2013. djeluje u Splitu.

Od 2013. pa do smrti boravio je u rezidenciji Družbe Isusove na Fratrovcu u Zagrebu, gdje je u 85. godini života, 59.

godini redovništva i 50. godini svećeništva i umro. Pokopan je 11. ožujka na zagrebačkom groblju Mirogoj, u nazočnosti rodbine, subraće, prijatelja i poštovatelja, a neki od njih na pogreb su došli i iz Crne Gore gdje je pastoralno djelovao skoro petnaest godina. Oni koji su bolje poznavali patera Vladimira Vasilja, tvrde da je svom puninom i rado živio svoj poziv, bio je čovjek duboke molitve i povezanosti s Bogom, bio je samozatajan i požrtvovan, pokoran poglavarima i uvjek na usluzi bližnjemu u potrebi. U takvom sjećanju ostat će svima koji su ga poznavali. •

U SPOMEN NA NIKOLU PAVIČIĆA NIKU

U Lukovu je Šugarju 20. svibnja 2014. umro **Nikola Pavičić Niko**, pridruženi član Podružnice Gospic Hrvatskoga društva političkih zatvorenika, sin **Ivice Pavičića**, sudionika Velebitskog ustanka i hrvatskog političkog uznika te majke **Ane Pavičić rođene Došen**. Pokojni Nikola pokopan je na mjesnome groblju u Lukovu Šugarju 23. svibnja 2014. Misu zadušnicu u crkvi sv. Luke služio je **fra Nikola Bašnec**. Uz rodbinu, pokojnika su na vječni počinak ispratili brojni prijatelji iz Podgorja, Zadra, Gospicā i Rijeke.

Mukotrpan je bio životni put pokojnoga Nikole. **Augustin**, brat Nikolin, svjedoči o teškoj sudsbari svoje obitelji: „*Otc Ivica je zbog sudioništu u Velebitskom ustanku uhićen 1932. i osuđen na 3 godine robije. Prilikom pretresa kuće žandari su našli očev pištolj sakriven u staji. Majku su prisiljavali da prizna da joj je muž ustaša i sudionik Velebitskog ustanka. Nije htjela priznati. Mučili su je i batinalli žandari Sekulić i neki Dušan rodom iz Crne Gore. Od silnoga batinanja oštetili su joj bubrege i unutarnje ženske organe. Jedva je ostala živa, godinama je krvariла, a posljedice je osjećala cijeli život.*“

Prije tatinu uhićenja rodili su se sestra Marija i brat Nikola, a nakon tatinu dolaska s robije, ja Augustin i brat nam Ivica. Kada je uspostavljena NDH, tata je služio u hrvatskoj vojsci-ustašama. Nakon sloma NDH šest mjeseci se skrivaоao kao križar u

Piše:

Ivan VUKIĆ

Velebitu. Zbog nas djece i majke predao se. Bio je osuđen na kaznu prisilnoga rada na sjeći šume na Baškim Oštarijama, gdje je obolio i nakon povratka kući umro 23. listopada 1948.

Siromaštvo i glad u obitelji bilo je veliko. Nasilje nad nama nastavila je i partizanska vlast. U veljači 1944. partizani su opljačkali kuće i odveli blago nama i ostalim obiteljima koje su živjele na Šugarima. Spasili smo žive glave bijegom u Karlobag. Nakon preokreta i sloma NDH 1945., brat Nikola služio je kod jedne obitelji u Konjskom godinu dana za jednu kožu i kozle, a sestra Marija u Dabru za ovcu i janje, a potom su ga komunistički vlastodršci poslali na prisilni rad na izgradnji paromlina u Gospicu.

Tragično je što je u partizanskom nastalu sudjelovalo i majčin rođeni brat Pajo Došen. Majci su oduzeli pravo glasa, nije mogla dobiti točkice i tzv. aprovizaciju, jer je ustašica i majka nas mladih ustaša. Mamin brat Pajo Došen u pratnji militacija Kocijana došao je k mami u kuću i rekao: „Ustaška kurvo, gdje su ti ustaše“? Kakvo je to bilo komunističko zlosilje razvidno je i po tome što smo mi i za komunistički nastrojenu rodbinu bili ustaše, a sestra Marija i mi, braća Nikola, ja i Ivica u doba NDH bili smo još djeca.

Eto, brat Nikola kao dijete proživio je državni teror Kraljevine Jugoslavije, uspon i pad NDH i mahnito nasilje Titovih antifašista. Obilježen žigom hrvatskog domoljuba-ustaše strpljivo je nosio svoj životni križ. Kao većini Lukovošugarčana bilo mu je onemogućeno školovanje, a kasnije kada je odrastao zaposlenje. Obitelj je preživljavala baveći se kozarenjem i povremenim sezonskim radovima kod privatnika koji su nam bili voljni dati posao. Kada je Titova komunistička vlast zbranila uzgajanje koza, počeli smo se baviti ovčarenjem. Teško vrlo teško je to bilo doba i mnogi to ne mogu shvatiti, niti povjerovati da je takvo zlosilje postojalo.“

*

U Kraljevini Jugoslaviji Podgorce su proganjali žandari i financi. Velikosrpska vlast je vrlo lukavo za središte svoje lokalne uprave izabrala naselje Barić Dragu, što je izazvalo netrpeljivost ostalih Podgoraca prema Barićima, jer su ih doživljavali kao Jugoslavene, kraljeve poslušnike i razlog svoje patnje. Za doba Titoje vlasti netrpeljivost je još više porasla, jer su u Barić Dragi bili smješteni OZN-a i KNOJ, koji su u Podgorju izvršili neviđen zločin. U svakoj obitelji bio je ubijen barem jedan član, a brojne obitelji potpuno su uništene, svi članovi bez razlike na dob i spol su pobijeni.

U Republici Hrvatskoj izvršen je konačni raskol među Podgorcima. Barić Draga, premda u zimskom razdoblju u njoj žive dva stanovnika, a u ljetno doba napućena je uglavnom vikendašima, administrativnom se je odlukom proširila od Svetе Magdalene u Zadarskoj županiji do Križca u Ličko-senjskoj županiji. Stari nazivi kao mjesto rođenja i stanovanja su izbrisani. Osobni dokumenti izdaju se na Barić Dragu, što je s pravom izazvalo gnjev kod pučanstva, ali opet, nažalost, ne prema vlastodršcima već prema Barićima. Ostao je tek nepromijenjen naziv *Katastarske općine Lukovo Šugarje i Župe Lukovo Šugarje*. Kako je počelo, pitanje je kada će se uspostaviti nove katastarske općine i nove župe, pa makar i za jednog vjernika.♦

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od zaključenja prethodnog broja do sredine lipnja 2014., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjesečnika nesebično pomogli:

Ivan Račić	Zagreb	100,00 kn
Marija Macukić	Zagreb	300,00 kn
Ivan Janeš	Dakovo	500,00 kn
Alfred Obranić	Varaždin	240,00 kn
UKUPNO:		1.140,00 kn

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

U SPOMEN

ZDENKO HAJEK

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Varaždin

U SPOMEN

JOSIP KOVAC

15. siječnja 1935. – 7. lipnja 2014.

Laka mu bila hrvatska zemlja!

HDPZ – Podružnica Zagreb

U SPOMEN

RUŽICA PLEŠNIK rod. SEVER

dipl. ing. i prof.
preminula 17. veljače 2014. godine
u 87. godini života

Laka joj bila hrvatska zemlja!
HDPZ – Podružnica Zagreb

PISMO SEKI RUŽICI

(KPD, 1949.)

Da li će daske škripati stare
dodirom lakih, živahnih nogu?
Da li će zorom ječati u rogu
budnica smjela maloga kravara?

Da li će cvjetati japanska dunja
u dragom, malom našem vrčaku?
Hoće li tiho zvoniti u mraku
pod prstima Tvojim gitara?

Višnja SEVER

PUBLIKACIJE KOJE SE MOGU NABAVITI U HRVATSKOM DRUŠTVU POLITIČKIH ZATVORENIKA

(Zagreb, Masarykova 22/IV, srijedom od 9 do 13 sati)

POLITIČKI ZATVORENIK 2006.-2008. - svi brojevi časopisa (166-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 1 CD	50 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-2008. - svi brojevi časopisa (1-201) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 4 CD-a	200 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 2003.-2005. - svi brojevi časopisa (brojevi 130-165) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja (staro izdanje) - 1 CD	30 kn
POLITIČKI ZATVORENIK 1990.-1997. i 1998.-2002.- - svi brojevi časopisa (brojevi 1-129) na CD-u u HTML i PDF formatu, s mogućnošću pretraživanja - 2 CD-a	60 kn
Ivo BELOKOSIĆ: Svečenik matični broj St. Grad. 2019, HDPZ Podružnica Dubrovnik, 2002.	80 kn
Kaja PEREKOVIĆ: Naše robijanje, RINAZ Rijeka, HDPZ Zagreb, 2004.	150 kn
Skupina autora: Hrvatske žene u okovima i pjesmi, Riječki nakladni zavod Rijeka, 1997.	80 kn
Bruno ZORIĆ: Svjetlo i sjene (pjesme), HDPZ Podružnica Žadar, 2000.	40 kn
Slavko MILETIĆ: Za dostojanstvo i slobodu, HDPZ Mostar, 2006.	80 kn
Zatajena grobišta i prešućene žrtve Drugog svjetskog rata i poraća u Karlovačkoj županiji, Izd. HDPZ - Podružnica Karlovac, 2007., tvrdi uvez, 450 str.	140 kn
Prešućene žrtve Đakova i Đakovštine u Drugom svjetskom ratu i poraću, Izd. HDPZ - Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, 2007., tvrdi uvez	150 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: Dr. Niko Koprivica gradonačelnik Dubrovnik, žrtva i mučenik sa Dakse, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, 2009., 72 str.	50 kn
Mijo JURIĆ: Osamnaesto proljeće (Uspomene na godine tamnavanja), HKD sv. Jeronima, Zagreb, 2009., tvrdi uvez, 312 str.	100 kn
Prilozi za povijest Domovinskog rata u Đakovu i Đakovštini, prir. Ivo Tubanović, Igor Švraka, Pero Šola, Dragutin Hajnić, Zorica Balog, Maja Majbaum i Sanja Rogoz-Šola, izd. Hrvatsko društvo logoraša srpskih koncentracijskih logora Ogranak Đakovo i HDPZ Podružnica Osijek, Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 528 stranica	150 kn
Žrtve Drugoga svjetskog rata, poraća i Domovinskog rata na području župa Dobretići, Jajce, Koričani, Ključ, Liskovica, Podmilaje i Varcar Vakuf – Mrkonjić Grad, prir. Ivo Tubanović, Stipo Pilić, Ivo Aščić, Mirko Blažević, Mara Crnoja, Zdravko Žunić i Branko Bungić, izd. 2B multimediaPrint, Nova Bila, 456 stranica, tvrdi uvez	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Stara Gradiška: mučilište i gubilište hrvatskih političkih zatvorenika, HDPZ - Podružnica Dubrovnik, broširano, 302 str.	100 kn
Božidar Božo KOVAČEVIĆ: Križni put dugačak pet godina 1945.-1950. (Svjedočenje o vremenu), HDPZ - Podružnica Karlovac, broširano, 103 str.	40 kn
Slavko RADICEVIĆ: Tri zla dvadesetog stoljeća na tlu Hrvatske, Vlastita naklada – sunakladnici; HDPZ i HDPZ Podružnica Rijeka 2010., tvrdi uvez, 351 str.	100 kn
Dr. Augustin FRANIĆ: KPD Lepoglava, mučilište i gubilište hrvatskih političkih osudenika, drugo, dop. i proš. izdanje, HDPZ, Dubrovnik, 2010., broširano, 304 str.	100 kn
Mato LUKAČEVIĆ: „Trnava i okolica u prošlosti i sadašnjosti“, Matica Hrvatska - Ogranak Đakovo, tvrdi uvez, 408 str.	100 kn
Damir BOROVČAK: „GVOZDANSKO, Hrvatsko velejunaštvo bez svjetskog uzora“, Zagreb 2012.	120 kn
DVD Huda Jama - Rudnik Barbara - komunistički zločin 1945.	20 kn
Mara ČOVIĆ: Sjećanje – Svjedočenje. Rijeka, Riječki nakladni zavod, 1996, 111 str.	40 kn
Branimir DONAT: Društvo žrtvovanih hrvatskih pjesnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 358 str.	100 kn
Andrija Radoslav GLAVAŠ: Hrvatska književnost i duhovnost, Zagreb, Dora Krupićeva, 1999., 442 str., tvrdi uvez	100 kn
Jeronim KORNER: Pjesme duhovnika, Zagreb, Dora Krupićeva, 1998., 328 str., tvrdi uvez	80 kn
Tomislav DRŽIĆ: Hladne je v peklu, vlastita naklada, Zagreb, 2009.	20 kn

IN DIESER AUSGABE

Beginnend mit dieser Ausgabe, veröffentlichen wir in mehreren Folgen Erinnerungen von **Ante Čelan** an seine Teilnahme im Zweiten Weltkrieg und am den Leidensweg (Kreuzweg) der kroatischen Kriegsgefangenen und Zivilisten 1945. Vorbereitet von seinem Sohn und hinsichtlich der Tatsache, dass es Čelan gelungen ist, eine beträchtliche Anzahl von Dokumenten und Briefen aus dieser Zeit zu retten, sie haben besonders Wert. In Imotski, einer kleinen Stadt in dem kontinentalen Teil des südlichen Kroatiens wurde er 1910 geboren, wo er 1994 in seiner Heimatstadt starb. Als Agronom arbeitete er in einer Reihe von Städten in Bosnien und Herzegowina und am Vorabend des Zweiten Weltkriegs wurde er in die Armee des Königreichs Jugoslawien eingezogen. Unmittelbar nach der Ausrufung des Unabhängigen Staates Kroatiens (1941) schloss er sich den kroatischen Streitkräften an und verbrachte die ganze Kriegszeit in der kroatischen Heimwehr. Er wurde mehrmals verwundet. Nach dem Zusammenbruch des Unabhängigen Staates Kroatiens im Mai 1945 zog er in Richtung Österreich. Mit einer Gruppe von Freunden entschloss er sich jedoch, nach Slowenien zurückzukehren, wo sie sich den jugoslawischen kommunistischen

Partisanen ergaben. Von da ab begann der tragische Teil seines Lebens. In der Kolonne der Kriegsgefangenen geht zu Fuß bis Vršac, in der Nähe der serbisch-rumänischen Grenze. Vor seinen Augen wurde eine Vielzahl von Kriegsgefangenen getötet und die Überlebenden wurden dem Hunger, Folter und Schlägen ausgesetzt. Eine Reihe dieser Vorgänge und eine große Anzahl von Namen sind aufbewahrt in den Dokumenten die er beibehalten hat. Čelan gehörte zu den Glücklichen, die es geschafft haben zu überleben und zu seiner Familie zurückzukehren.

*

Anlässlich des Todes vom Priester **Vladimir Vasilj SJ** und des ehemaligen Abgeordneten des Kroatischen Parlaments **Marko Maričević**, veröffentlicht **Dr. sc. Andjelko Mijatović** kurze Artikel über ihre Leben und der Inhaftierung in den jugoslawischen kommunistischen Gefängnissen. Nachruf dem ehemaligen kroatischen politischen Gefangenen **Nikola Pavičić** schreibt **Ivan Vukić**.

*

Wir bringen auch eine Reihe von Artikeln über die Gedenken an die 1944/45

verübte Massenverbrechen an Kroaten. **Tomislav Bjelopera** schreibt über das Gedenken an Opfer auf dem Insel Daksa in der Nähe von Dubrovnik und **Domagoj Novosel** über Gedächtnisfeier in Gračani, einem Vorort von Zagreb. **Damir Borovčak** ist Autor der Fotoreportage von der Gedächtnisfeier in Macelj, einem der größten Massengräber im Nordwesten Kroatiens, und **Franjo Talan** über Panecerica bei Otok Virje.

*

Mitglied des Redaktionausschusses von *Politički zavorenik*, pensionierter Rechtsanwalt und Parlamentarier **Ivan Gabelica** veröffentlicht leicht überarbeiteten Text, der 1967 geschrieben wurde und damals an die jugoslawischen Staatsbehörden bzw. Staatsanwaltschaft in Zagreb gesendet. Es war ein Versuch der Einleitung eines Strafverfahrens gegen Mitglieder des jugoslawischen Geheimdienstes, aber darauf erfolgten nie eine Antwort. Gabelica wurde im Juni 1965 mitten in der Stadt Zagreb von Mitgliedern des jugoslawischen Geheimdienstes entführt und mehr als zwei Monate an einem unbekannten Ort festgehalten. Die Familie wusste nicht wo er sich befand und in diesem Zeitraum

war er grausamen psychischen und physischen dem Folter ausgesetzt. Diese Folter beschreibt er in seinem Text in Einzelheiten. Als Folge der Folter, unterzeichnete er verschiedene Aussagen und scheinbare Geständnisse in denen er andere Personen und sich selbst für Dinge beschuldigt, die man nicht begangen hat, von denen er sogar nicht wusste ob sie passiert sind. Von dort wurde er in das Bezirksgefängnis überführt, wo er mehrere Monaten in Haft 1966, mit einer großen Anzahl von Menschen, zur mehrjährige Gefängnisstrafe verurteilt, die er in Stara Gradiška absaß. •

Makarska

IN THIS ISSUE

Starting with this issue, we will be publishing in several sequels memories of **Ante Čelan** about his participation in the Second World War and in the Way of the Cross of Croatian war prisoners and civilians in 1945. His son has prepared them; and the fact that Čelan managed to preserve many documents and letters from those days makes the text especially valuable. He was born in 1910 in Imotski, a small town in the continental part of Southern Croatia; he died in his home town in 1994. As an agronomist, he worked in several towns in Bosnia and Herzegovina, and on the eve of the Second World War he was mobilised into the army of the Kingdom of Yugoslavia. Immediately after the proclamation of the Independent State of Croatia (1941) he joined the Croatian armed forces, and spent the entire war as a member of Croatian Home Guard. He was wounded several times. After the fall of the Inde-

pendent State of Croatia, in May 1945, he withdrew towards Austria. With a group of friends he eventually decided to return to Slovenia, where he surrendered to the Yugoslav communist partisans. That was the beginning of the most tragic part of his life. He walked in a column of war prisoners all the way to Vršac, which is close to Serbo-Romanian border. He witnessed many war prisoners being killed, and survivors starved, tortured and beaten. Many such events and names were recorded in the documents preserved. Čelan was among those fortunate ones who survived and returned to their families.

*

In memory of the deceased priest **Vladimir Vasilj S. J.** and former member of the Croatian State Parliament **Marko Maričević, Andelko Mijatović, Ph.D.** publishes short texts about their lives and imprisonment in Yugoslav communist

prisons. **Ivan Vukić** has written an obituary to former Croat political prisoner **Nikola Pavičić**.

*

We are also publishing a number of texts about mass crimes perpetrated against Croats in 1944/45. **Tomislav Bjelopera** writes about the commemoration in Dubrovnik and the small island of Daksa close to Dubrovnik; **Domagoj Novosel** writes about the ceremony in Gračani, a suburb of Zagreb. **Damir Borovčak** is the author of a photoreport about the commemoration in Macelj, one of the largest burial sites in North-Western Croatia, and **Franjo Talan** about Pancerica near the island of Virje.

*

A member of the editing board of *Politički zatvorenik*, a retired lawyer and a Parliament member **Ivan Gabelica** publishes a slightly edited text from

1967, which was at the time sent to Yugoslav state authorities, that is to the District Public Prosecutor's Office in Zagreb. That was an attempt to initiate criminal proceedings against members of the Yugoslav intelligence service, which did not result in any reaction. Namely, in May 1965, Gabelica was abducted in Zagreb by members of the Yugoslav intelligence service and kept in an unknown place for more than two months. His family did not know where he was, and during that period he was exposed to horrific torture, both physical and psychological. He describes the torture in detail. During the torture, he signed various statements and ostensible confessions accusing other persons and himself of things he had never done or even knew of. From there he was taken to the district prison, where he was detained for several months, and then in March 1966 he was sentenced to several years of prison, together with a large number of people, and served the sentence in Stara Gradiška.♦

Lepoglava

PROLETARI SVIJE ZEMALJA UJEDINITE SE!

MLADI BOLJŠEVIK

ORGAN SAVEZA KOMUNISTIČKE OMLADINE JUGOSLAVIJE
(SEKCIJA KOMUNISTIČKE OMLADINSKE INTERNACIONALE)

God. VI.

Mart, 1936.

Broj 4.

ŽRTVE FAŠISTIČKE DIKTATURE

U boravoj borbi protiv krvave fašističke branje pali su u prošloj godini komunistički omladinci drugovi **Janko Mihalj**, **Mijo Oreški**, **Pjotr Marganović** i **Blažko Oreški**. Janko, Mijo i Blažko pali su u borbi protiv policije u Samoboru, a Pjot je ubiten u zagrebačkoj glavnici.

Ova četiri imena predstavljaju svičte slava u historiji SKOJ-a i borbe tadašnjih omladina grada i zela u Jugoslaviji. Janko je bio jedan od osnivača SKOJ-a i dugogodišnji funkcioner Saveza, njegov život je pun paljenja i političkih progona. On je bio neponovljivi borac protiv oportunizma u našem pokretu. Mijo, politički sekretar Saveza, bio je radnik sa znatno razvijenim kulturnim institucijama, bio je mrek na branjenju revolucionarnog rada i smrtni nepristupljivi oportunizmu. On je bio jedan od najboljih radničkih funkcionera i svaki put primjer da su radnici u stanju da rukovode revolucionarnim potrebama. Slavko je bio jedan od unutri mnogih radničkih revolucionara, koji volontirano nude najteže poslove i prenosi su svaki čas dati svoj život za dobit revolucije. Pjot Marganović, koga su kreneli radnički narodni čitavili u mesecu marta u zagrebačkoj glavnici i napislostku bacili su trećeg sprata,

pokazuje nam kako se boljevići moraju držati pred neprisiljenom. Oni napravili najverovatnijeg smrćenja našeg života, ali jednog drugog, niti je možda rečeno o radu ilegalne organizacije. On je tako izdržao smrt, niti da postane zadnjak svog klase.

Fašistički režim misli da ubijanjem i zverskim mucenejem novih najboljih drugova uništiti može Savез i ceo komunistički pokret. On se ljudi raza. Život i rad naših ubijenih drugova, koji su ceo svoj život stavili u službu revolucionarnog omladinskog pokreta, smrću, kao primer svim članovima SKOJ-a i revolucionarnoj radničkoj seljačkoj omladini. Naš Savez će nadavati njihovo delo i otkrije svog svih najboljih drugova autopljene crvene zastave okupljući većnu radnu omladinu grada i zela, koja će na strani omladinskih radnika pod vodstvom Komunističke Partije voditi u odloženi boji protiv fašističke diktature i za vlast radnika i seljaka.

Slava poljim herojima!

Centralni Komitet
Saveza Komunističke Omladine Jugoslavije

RADNIČKA OMLADINA U BORBI

Demonstracije pred Jugoslovenskim poslanstvom u Ateni

St. januara bila je velika demonstracija u Ateni protiv fašističke diktature u Jugoslaviji i tim povodom polagalo su ogromne mase uve prezore na ugredi jugoslovenskog poslanstva. Isto dan bila je velika demonstracija i u Solunu pred jugoslovenskim klubom protiv krvave diktature u Jugoslaviji. Savez Komunističke Omladine Indone je povodom 4. januara (godišnjice diktature u Jugoslaviji) progao u 10.000 primernika.

Komunistički omladinci isteruju popa iz crkve

U Sofiji i Russe (Bugarska) su mladi radnici isprečili popa da drži u crkvi antievropsku propagandu. Kada su nazvali da će se govoriti protiv Sovjetske Unije stigli su u crkvu i kada je pop počeo govoriti Isak o Sovjetskoj Uniji zaponeli su uve izlaze iz crkve, istorili popa i kazali Isaku o Sovjetskoj Uniji u

crkvi okupljenom narodu. To treba svima da bude za primer, kako treba upredavanjati popovima da iskoriduju crkva za širenja Isak o Sovjetskoj Uniji i pripremaju rat protiv nje.

Masovne demonstracije u Rumuniji

Povodom ave vođe komunizma i terora dolazi svakodnevno do masovnih demonstracija. Radnici oticom zapovedaju započedene radničke domove i jurišaju na opštine unatoč čega dolazi do borbe na policijskim i vojnim. U Targu Murusu je privredna i vojaka na mitraljizmima. Bilo je ranjeno 20 radnika i 50 policijsaca. Omladinci svuda učestvuju u velikom broju. U Kluzu je bila velika omladinska demonstracija radničke omladine pod vodstvom illegalnog Saveza Komunističke Omladine. Poslednje vreme se je Savez Komunističke Omladine Rumunije znatno aktivizirao i povećao broj članova na 300 od sta. Ugledajmo se u taj primer!

SPREMAJTE SE ZA 1. MAJ!

NIJEDNA FABRIKA NE SME TOGA DANA DA RADI!
PODIŽITE SVUDA CRVENE ZASTAVE
I DEMONSTRIRAJTE POD NJIMA NA ULICI
ZA SVOJE ZAHTEVE!

OSNOVNA ŠKOLA "VANCIJAN DRAGIĆA"
LUDBREG

Broj: 2-4/90.
Ludbreg, 11.09.1990.

I Z V O D
iz Glavnog imenika

LJERKA FOSIN, rođena 19.01.1941. u Ludbregu, kći Mihaila i Regine, upisana u Glavni imenik učenika VIII. razreda Narodne osmogodišnje škole Ludbreg šk. godine 1954/55, pod rednim brojem 8, ima upisani slijedeći tekst:

Pohvale i kažne:

Učenica je udaljena iz škole po zaključku Školskog savjeta radi nevedenih izjava:

1. Neprijateljski je komentirala put druge Tite u Indiju i Burmu.

2. Govorila je protiv socijalističkog poretku i proricala njegovu propast, izražavala je ličnu mržnju prema socijalizmu i socijalistima.

3. Ispoljavala je šovinističke tendencije.

4. Podvrgavala je kritici našu Narodnu vlast i izražavala je sumnju u efikasnost odluka Narodne vlasti, naročito u pogledu suđenja Stepincu i u pogledu agrarne reforme.

5. Stalno je isticala toboga vjerske stvari, a u stvari političke teme, stvarala je tabore među učenicima.

Kažnjena je udaljenjem iz škole, bez preva prijelaza u drugu školu, a sa prvom polaganjem razrednog ispita na ovoj školi.

Ludbreg, 25.IV.1955.

Novak Justina, v.r.

Primjedbe o učenici:

1. Učenje i marljivost, vladanje: Inteligentna, osrednja marljivost. Vladanje formalno zadovoljava. Među drugaricama se nesocijalistički odnosila, što je svakako odrez kućnog odgoja. Vjerski fanatik je i to je prenosila na okolinu. Primijećene su i crte šovinizma, te ponižavanje srpske nacije.

2. Prilike u kojima živi: Slabe

Točnost prijepisa ovjerava:

Mira Vlahov, direktor

WT

